

PAWEŁ JUREK
PAULINA PAWLICKA

**KWESTIONARIUSZ
DIAGNOZY
FUNKCJONALNEJ
PODRĘCZNIK**

Recenzja: prof. UG dr hab. Małgorzata Lipowska
Konsultacje merytoryczne: Ewa Kamińska

**Autorami wszystkich kwestionariuszy są: Beata Cieśluk, Irena Dymarska,
Agnieszka Jaśkiewicz, Roman Repiński, Andrzej Szkodziński, Leszek Świder**

**Autorkami części zawodowej KDF w wersji „intrologator” są: Aldona Riegel,
Romana Maćkiewicz i Ewa Kozera-Bednarska**

Opracowanie językowe: Beata Żukowska, Magdalena Kirska-Okuniewska
Redakcja techniczna: Grzegorz Janik
Projekt i wykonanie okładki: Sandra Dudek

Publikacja przygotowana w ramach projektu „EDUKACJA Z WIDOKIEM
NA PRZYSZŁOŚĆ” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Copyright © by Gmina Miasta Gdańska, 2015

Wszelkie prawa zastrzeżone. Zarówno cała książka, jak i jakakolwiek jej część nie może być przedrukowywana ani w żaden sposób reprodukowana – mechanicznie, elektronicznie lub w jakikolwiek inny sposób, z kserokopiowaniem i odtwarzaniem w środkach masowego przekazu włącznie – bez pisemnej zgody wydawnictwa Harmonia Universalis.

Redakcja i Biuro Handlowe: 80–172 Gdańsk, ul. Morenowa 109
tel. 58 348 09 50, 58 348 09 51
fax 58 348 09 00
e-mail: harmonia@harmonia.edu.pl

Harmonia Universalis należy do Grupy Wydawniczej HARMONIA, którą tworzą trzy wydawnictwa: Wydawnictwo Harmonia, Harmonia Universalis i Wydawnictwo Józef Częścik.

Szczegółowe informacje o naszych publikacjach: www.harmonia.edu.pl

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy cudzą własność i prawo.
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

prawolubni

ISBN 978-83-7744-094-0
Gdańsk 2015 – Wydanie I

Spis treści

Przedmowa	5
Wprowadzenie	9
1. Założenia teoretyczne KDF	13
1.1. Niepełnosprawność intelektualna – nowe definicje oraz kryteria diagnostyczne.	13
1.2. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych intelektualnie oraz narzędzia jej wspierania	21
1.3. Kompetentne działanie	31
1.4. Kompetencje podstawowe o kluczowym znaczeniu dla podjęcia pracy	34
1.5. Kompetencje specjalistyczne niezbędne do wykonywania zawodu	37
2. Opis KDF	41
2.1. Konstrukcja KDF.	41
2.2. Kompetencje badane za pomocą KDF.	43
3. Właściwości psychometryczne KDF	47
3.1. Opis badań standaryzacyjnych KDF	48
3.2. Statystyki opisowe wyników KDF	51
3.3. Rzetelność KDF	55
3.4. Weryfikacja jednowymiarowości podstawowych skal KDF	57
3.5. Trafność kryterialna KDF	57
4. Zastosowanie KDF – wskazówki praktyczne dla użytkowników	67
4.1. Procedura badania z wykorzystaniem KDF	67
4.2. Obliczanie wyników KDF	69
4.3. Interpretacja wyników badania KDF.	71
4.3.1. Komunikacja.	71

4.3.2. Samoobsługa	72
4.3.3. Adaptacja.	73
4.3.4. Przygotowanie do zajęć praktycznych.	73
4.3.5. Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I	74
4.3.6. Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II.	76
4.3.7. Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III	77
4.3.8. Podstawy poligrafii	77
4.3.9. Technologia introligatorstwa.	78
4.3.10. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie kucharz	79
4.3.11. Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim.	80
4.3.12. Budowa pojazdów samochodowych.	81
4.3.13. Technologia napraw blacharskich	82
4.3.14. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarz.	84
5. Tabele norm dla poszczególnych skal KDF	87
Bibliografia	91
Załączniki.	101
Załącznik 1. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Kucharz” . . .	101
Załącznik 2. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Hotelarz” . . .	120
Załącznik 3. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Introligator”. .	134
Załącznik 4. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Ślusarz”	143
Załącznik 5. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Blacharz samochodowy”	163
Załącznik 6. Wzór raportu po badaniu KDF	180

Przedmowa

Czuję się sprawcą – podjętego wspólnie z dużym zespołem osób zajmujących się w Gdańsku edukacją osób niepełnosprawnych intelektualnie oraz przygotowaniem ich do dorosłego, samodzielnego życia – wysiłku w kierunku budowania nowoczesnej i efektywnej oferty w tym zakresie. Projekt, którego jednym z owoców jest przygotowany podręcznik, to kontynuacja wcześniej podjętego w Gdańsku eksperymentu pedagogicznego. Projekt przejął nazwę eksperymentu „Edukacja z widokiem na przyszłość”.

To właśnie ten „widok na przyszłość”, przyszłość dająca możliwości satysfakcjonującego, aktywnego także zawodowo funkcjonowania osób niepełnosprawnych intelektualnie, jest celem wysiłków podejmowanych przez osoby angażujące się w eksperymenty i projekty w tym obszarze. Temu celowi miały służyć również narzędzia konstruowane w przebiegu podejmowanych działań.

Eksperyment i projekt podjęliśmy dlatego, że zmieniała się współcześnie koncepcja postrzegania niepełnosprawności. Międzynarodowa Klasyfikacja WHO z 1980 roku opierała się na **medycznej koncepcji niepełnosprawności** i została w 1997 roku zastąpiona przez WHO Międzynarodową Klasyfikacją Uszkodzeń, Działań i Uczestnictwa, opartą na **biopsychospołecznej koncepcji niepełnosprawności**, aż wreszcie w 2001 WHO przyjęło Międzynarodową Klasyfikację Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia /ICF/. Polskie Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia w 2009 roku przygotowało polską wersję ICF i została ona zatwierdzona przez WHO, a 16 kwietnia 2010 roku Centrum powołało Radę ICF, której przewodniczącą jest prof. Anna Wilmowska-Pietruszyńska, sekundująca nam w naszych wysiłkach w kierunku budowania nowoczesnej oferty kształcenia i wspierania rozwoju osób niepełnosprawnych.

ICF jest klasyfikacją cech charakterystycznych stanu zdrowia człowieka w kontekście jego indywidualnej sytuacji życiowej oraz wpływów otaczającego

środowiska. ICF z nową wersją ICD-11 staną się dopiero pełnym, współczesnym sposobem całościowego rozumienia osoby, pozwalającym skuteczniej i trafniej budować system wsparcia i tworzyć właściwe warunki rozwoju.

W ramach projektu podjęliśmy starania o standaryzację narzędzia do monitorowania funkcjonowania uczniów przygotowywanych do pełnienia ról zawodowych. Potrzeba diagnozy funkcjonalnej na starcie i podczas procesu kształcenia wydaje się zupełnie naturalna, zwłaszcza gdy mamy do czynienia z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W procesie koniecznej indywidualizacji, stosowanego coraz powszechniej systemu budowania IPET dla uczniów, takie działania są uzasadnione. Muszą się one jednak opierać na rzetelnych, umotywowanych obiektywnie i właściwie ocenianych zasadach. Niniejszy podręcznik stanowi podsumowanie działań podjętych w kierunku standaryzacji Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej – narzędzia, które pozwala na monitorowanie tego, na ile wybór i sposób przygotowania do realizacji zadań zawodowych koreluje z możliwościami funkcjonowania osoby niepełnosprawnej. Przyczynia się więc istotnie do zwiększenia szans zatrudnienia uczniów zawodowych szkół specjalnych.

Eksperyment edukacyjny realizowany był z woli i przy wolontariackim zaangażowaniu nauczycieli i zainteresowanych organizacji pozarządowych. To w ramach tego zaangażowania powstał kwestionariusz. Oczywiście było, że aby kwestionariusz mógł się stać szerzej używanym narzędziem, powinien przejść etap standaryzacji. Stąd starania o projekt, dzięki któremu KDF jest narzędziem wystandaryzowanym przy wsparciu finansowym Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego przy Pomorskim Urzędzie Marszałkowskim. Ścieżki edukacyjne, które przepracowaliśmy w eksperymencie, uzyskały rekomendacje i uniwersyteckie uznanie. Marszałek województwa pomorskiego włączył je do dofinansowania w unijne projekty na lata 2014–2020.

Trzeba jednak świadomości, że jesteśmy pionierami. Opisany w części teoretycznej podręcznika model zatrudnienia wspomaganego jest owocem nowatorskich projektów organizacji pozarządowej – nadal nie jest jeszcze stosowany w praktyce.

Cieszą próby podejmowania przez administrację włączenia rekomendowanych rozwiązań do systemu wsparcia, takich jak chociażby rozporządzenie w sprawie zwrotu dodatkowych kosztów związanych z zatrudnieniem pracowników niepełnosprawnych. Ale ciągle brak spójności systemowej, a potencjalnym realizato-

rom planowanych rozwiązań brak pełnej wiedzy, umiejętności i warunków do działania.

Od naszej – to znaczy rzeszy osób w pełni zaangażowanych w działania na rzecz osób niepełnosprawnych – motywacji i niezłomnej woli wprowadzenia zmian zależą „widoki na przyszłość” młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie.

Ewa Kamińska
Urząd Miejski w Gdańsku

Wprowadzenie

Niniejszy podręcznik zawiera podstawowe informacje na temat konstrukcji, zastosowania oraz właściwości psychometrycznych Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej (KDF). Kwestionariusz ten jest narzędziem wykorzystywanym do dokonywanej przez nauczycieli oceny poziomu funkcjonowania osobistego, społecznego oraz zawodowego uczniów zawodowych szkół specjalnych i powstał w ramach realizowanego przez Miasto Gdańsk projektu „Edukacja z widokiem na przyszłość”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Priorytetu IX „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach”, Działania 9.2 „Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego” Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

KDF posiada pięć wersji przeznaczonych dla uczniów kształcących się w następujących kierunkach: ślusarz, blacharz samochodowy, pracownik pomocniczy obsługi hotelowej (zwany dalej hotelarzem)¹, kucharz oraz introligator. W praktyce wyniki diagnozy funkcjonalnej służą do określenia możliwości znalezienia przez ucznia pracy w określonym zawodzie. KDF składa się z części podstawowej (zawierającej uniwersalne pytania dotyczące funkcjonowania społecznego i osobistego ucznia) oraz zawodowej (z pytaniami dedykowanymi określonemu kierunkowi kształcenia). Poszczególne wersje KDF zostały stworzone z myślą

¹ Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej w wersji „Hotelarz” został opracowany z myślą o uczniach zawodowych szkół specjalnych uczących się zawodu **pracownik pomocniczy obsługi hotelowej** (symbol cyfrowy 911205) i nabywających kwalifikacje w zakresie wykonania prac pomocniczych w obiektach świadczących usługi hotelarskie. Niemniej jednak z powodu braku obecności tego zawodu w ofercie edukacyjnej szkół masowych (w szkole zawodowej uczy się zawodu **technik hotelarstwa** – symbol cyfrowy 422402) podjęto decyzję o nazwaniu tej wersji KDF „Hotelarz”. Zakres zadań badanych za pomocą KDF „Hotelarz” dotyczy zawodu **pracownik pomocniczy obsługi hotelowej**, lecz w określonej części pokrywa zakres zadań w zawodzie **technik hotelarz**.

o osobach, które rozpoczynają naukę zawodu w szkole specjalnej. Uczniowie ci to najczęściej osoby niepełnosprawne intelektualnie, ale wykazujące się dobrym stopniem funkcjonowania, co umożliwia im naukę i pracę w zawodzie. Wśród uczęszczających do zawodowych szkół specjalnych można wyróżnić uczniów lepiej funkcjonujących, którzy uczą się wybranego przez siebie zawodu, oraz słabiej funkcjonujących, tworzących osobny oddział w szkole, którzy w pierwszym roku nauki mają zajęcia na różnych stanowiskach praktycznej nauki zawodu na warsztatach szkolnych. Po tym pierwszym roku uczniowie wraz z nauczycielami i rodzicami wybierają zawód odpowiedni ze względu na możliwości ucznia. To właśnie wynik funkcjonalnej diagnozy ucznia może być wsparciem przy podejmowaniu decyzji na ten temat.

Zgodnie z założeniami autorów narzędzia części podstawowej KDF można użyć już po pierwszym miesiącu nauki w szkole. Druga część KDF – specjalistyczna – powinna być zastosowana po pierwszym semestrze praktycznej nauki zawodu u uczniów uczęszczających do klas zawodowych lub po roku nauki w klasie wydzielonej, w której uczniowie zapoznają się z różnymi zawodami. W tym oddziale KDF powinien być zastosowany po wyborze odpowiedniego zawodu. Później KDF może być stosowany co semestr lub co rok. Odpowiedzi w KDF powinny udzielać osoby, które najlepiej poznały ucznia, to jest w przypadku części pierwszej wychowawca lub nauczyciel praktycznej nauki zawodu, a w przypadku drugiej części – nauczyciel praktycznej nauki zawodu.

W poszczególnych rozdziałach zaprezentowano etapy prac nad tworzeniem narzędzia, począwszy od wprowadzenia teoretycznego, dotyczącego ogólnie zagadnienia kompetencji oraz sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy, przez zaprezentowanie struktury i definicji kompetencji, opracowanych na potrzeby KDF, opis prowadzonych badań standaryzacyjnych, aż po zasady posługiwania się poszczególnymi wersjami kwestionariusza. KDF jest narzędziem standaryzowanym i posiada normy, dzięki czemu wyniki uzyskane za jego pomocą mogą być interpretowane w kontekście rezultatów adekwatnej grupy odniesienia.

Podręcznik w przystępny oraz czytelny sposób prezentuje zasady posługiwania się narzędziem przeznaczonym do diagnozy funkcjonalnej uczniów szkół specjalnych. W związku z tym, że powstał z myślą o pracy nauczycieli, zamieszczono w nim również procedurę przeprowadzania diagnozy oraz przykład interpretacji wyników uzyskanych w badaniu z wykorzystaniem KDF.

Podziękowania

Autorzy podręcznika kierują podziękowania do nauczycieli, którzy wykonali diagnozy funkcjonalne uczniów w ramach badań standaryzacyjnych: Magdalenie Bieszk, Sławomirowi Bochniakowi, Joannie Budzyńskiej, Annie Indyk, Bogdanowi Jasiuwienasowi, Katarzynie Jurczyk, Małgorzacie Kalista-Kinda, Joannie Kołakowskiej, Barbarze Kortus, Mirosławie Lesińskiej, Maciejowi Małeckiemu, Elżbiecie Rabant, Romanowi Repińskiemu, Beacie Rodzie-Mielczarek, Andrzejowi Szkodzińskiemu, Leszkowi Świdrowi, Mirosławie Waleszkowskiej, Barbarze Walczuk, Agnieszce Wiśniewskiej, Elżbiecie Zielińskiej-Mikołajczyk, Romanie Maćkiewicz, a także Aldonie Riegel, Leszkowi Świdrowi i Agnieszce Jaśkiewicz za koordynowanie badań standaryzacyjnych w Zespołach Szkół Specjalnych w Gdańsku oraz Marcie Pałusze-Dubickiej za wsparcie merytoryczne w opracowaniu części teoretycznej podręcznika. Podziękowania składamy również dyrekcjom szkół, w których umożliwiono przeprowadzenie badań, a mianowicie: Elżbiecie Paprockiej i Alinie Molskiej z Zespołu Szkół Specjalnych nr 1 im. Stefana Batorego w Gdańsku, Ewie Kloza z Zespołu Szkół Specjalnych nr 2 w Gdańsku, Mirosławowi Sreberskiemu z Zespołu Szkół Samochodowych im. 1 Brygady Pancерnej im. Bohaterów Westerplatte w Gdańsku, Wiesławie Bromber i Maciejowi Małeckiemu z Zespołu Szkół Gastronomiczno-Hotelarskich w Gdańsku oraz Iwonie Kłos z Zespołu Szkół Ekologicznych w Gdyni.

1. Założenia teoretyczne KDF

Podstawy teoretyczne KDF obejmują kryteria wyodrębniające grupę osób, którym dedykowane jest narzędzie (uczniowie zawodowych szkół specjalnych), ich sytuację na rynku pracy oraz formy wsparcia ich aktywności zawodowej, a także wprowadzenie merytoryczne do zagadnień, których dotyczy KDF (kompetentne działanie, czyli funkcjonowanie w obszarach kluczowych dla sprawnego wykonywania prac w ramach określonych zawodów).

1.1. Niepełnosprawność intelektualna – nowe definicje oraz kryteria diagnostyczne

Terminologia oraz kryteria diagnostyczne zaburzeń psychicznych, chorób czy dysfunkcji powszechnie stosowane przez specjalistów (m.in. lekarzy, psychologów, pedagogów) zawarte są w klasyfikacjach medycznych. Są to systemy diagnostyczne oparte na koncepcji symptomu, cechujące się opisowym i ateoretycznym charakterem operacjonalizowania kryteriów (Cierpiałkowska i Sęk, 2005; Wciórka, 2002). Najpowszechniej stosowane klasyfikacje są opracowywane przez Światową Organizację Zdrowia oraz Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne. Ich założeniem jest stworzenie jednolitego, międzynarodowego systemu nazewnictwa i klasyfikacji, który umożliwi współpracę na globalną skalę.

Nazewnictwo oraz kryteria diagnostyczne związane z niepełnosprawnością intelektualną uległy w ostatnich latach znaczącym zmianom.

Do niedawna w powszechnie używanych w środowisku medycznym, psychologicznym, pedagogicznym klasyfikacjach zaburzeń psychicznych: DSM-IV (American Psychiatric Association, 1994), DSM-IV-TR (American Psychiatric Association, 2000; pol. tłum.: Wciórka, 2008), dziesiątej edycji klasyfikacji AAIDD

(2002) czy w obowiązującej do dziś międzynarodowej klasyfikacji zaburzeń ICD-10 (World Health Organization, 1992; pol. tłum: 1994, 1997) funkcjonowała nazwa „upośledzenie umysłowe” (ang. *mental retardation* – MR). W ICD-10 upośledzenie umysłowe jest zdefiniowane jako „stan zahamowania lub niepełnego rozwoju umysłu, które charakteryzuje się zwłaszcza uszkodzeniem umiejętności ujawniających się w okresie rozwoju i składających się na ogólny poziom inteligencji – to jest: zdolności poznawczych, ruchowych i społecznych” (Pużyński i Wciórka, 2000, s. 189).

Jednak w ciągu ostatnich dwóch dekad w środowiskach specjalistów obserwuje się coraz powszechniejsze użycie terminu „niepełnosprawność intelektualna” (ang. *intellectual disability* – ID). Ta nazwa została uwzględniona także w najnowszej klasyfikacji Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego DSM-5 (APA, 2013). Również Amerykańskie Stowarzyszenie Niepełnosprawności Intelektualnej i Rozwojowej (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities – AAIDD) w 11 edycji *Intellectual Disability: Definition, Classification, and Systems of Support* używa terminu „niepełnosprawność intelektualna” (ang. *intellectual disability* – ID), definiując go podobnie jak w klasyfikacji DSM-5 (Schalock i in., 2010; American Psychiatric Association, 2013). Definicja oraz klasyfikacja niepełnosprawności intelektualnej wypracowana przez AAIDD skupia się głównie na funkcjonowaniu osób z ID oraz zapewnieniu wytycznych co do działania systemu wsparcia potrzebnego, by zmaksymalizować szanse na satysfakcjonujące i aktywne życie. AAIDD definiuje niepełnosprawność intelektualną jako „znaczne ograniczenia zarówno w funkcjonowaniu intelektualnym, jak i zachowaniach przystosowawczych wyrażające się w pojęciowych, społecznych i praktycznych umiejętnościach adaptacyjnych, ujawniające się przed ukończeniem 18. roku życia” [tłum. aut.] (ang. *significant limitations both in intellectual functioning and in adaptive behaviour as expressed in conceptual, social, and practical adaptive skills*) (Luckasson i in., 2002; Schalock i in., 2010). Zatem zgodnie z definicją jest to stan, w którym funkcjonowanie jednostki jest ograniczone (Luckasson, 1992). Również Polski Zespół do Badań Naukowych nad Upośledzeniem Umysłowym zmienił w 1997 roku swoją nazwę, zastępując termin „upośledzenie umysłowe” pojęciem niepełnosprawności intelektualnej (historia zmian terminologii i definicji niepełnosprawności intelektualnej w klasyfikacjach – zob. np. Bobkowicz-Lewartowska, 2011, 2013).

Termin „niepełnosprawność intelektualna” lepiej niż „upośledzenie umysłowe” oddaje zmienione rozumienie tego zaburzenia, jest bardziej zgodny z aktualnymi praktykami zorientowanymi na zachowania przystosowawcze i czynniki środowiskowe; stanowi teoretyczną bazę dla systemu dostarczania zindywidualizowanego wsparcia (ponieważ jest zanurzony w podejściu społeczno-ekologicznym, które kładzie nacisk na interakcję jednostka – środowisko), jest spójny z międzynarodowym nazewnictwem oraz jest mniej dewaluujący dla osób z niepełnosprawnością. Nowy termin podkreśla też bardziej niż poprzedni, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną mają swoją tożsamość, poczucie własnej wartości i godności, odczuwają potrzebę szacunku i dumę, są świadome swojej osobowości i swoich mocnych stron oraz zdają sobie sprawę, że stanowią grupę mogącą mieć wpływ na otoczenie społeczne i polityczne (Schalock, Luckasson i Shogren, 2007). Również w polskiej literaturze podkreślane są mocne strony oraz indywidualność osób z niepełnosprawnością intelektualną (Chudy, 1988; Kościelska, 2000; Ossowski, 2012).

W najnowszej, wciąż tworzonej, Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób (*International Classification of Diseases*) ICD-11 Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), której publikację planuje się na 2017 rok, proponowany jest termin „intelektualne zaburzenia rozwojowe” / „zaburzenia rozwoju intelektualnego” [tłum. aut.] (ang. *intellectual developmental disorders* – IDD), definiowany jako grupa uwarunkowań rozwojowych charakteryzująca się znaczącym osłabieniem funkcji poznawczych, powiązanych z ograniczeniami w zakresie uczenia się, zachowań przystosowawczych (ang. *adaptive behaviour*²) oraz umiejętności (Salvador Carulla i in., 2011). IDD ma być ujmowane jako należące do zaburzeń neurorozwojowych uwarunkowanie zdrowotne, metasyndrom kliniczny o różnorodnej etiologii, podobnie jak w przypadku demencji. Niepełnosprawność ma być postrzegana jako możliwa konsekwencja stanu zdrowia osoby z IDD (Salvador Carulla i in., 2011). Różni to powstającą klasyfikację ICD-11 od DSM-5 czy

² Zachowanie przystosowawcze (ang. *adaptive behaviour*) zostało opisane w propozycji definicji w ICD-11 jako oczekiwana w danym wieku, kulturze oraz środowisku społecznym umiejętność sprostania wymogom codziennego życia, obejmująca umiejętności praktyczne, społeczne oraz pojęciowe [tłum. aut.] (ang. *meeting the demands of daily life expected for one's age peers, cultural, and community environment; these difficulties include limitations in relevant conceptual, social, and practical skills*) (Salvador Carulla i in., 2011).

rekomendacji AAIDD. Jednak według grupy roboczej ICD-11 klasyfikacje te nie są ze sobą sprzeczne, lecz się uzupełniają, odzwierciedlając opisane przez Światową Organizację Zdrowia rozróżnienie między chorobą czy zaburzeniem a funkcjonalnym oddziaływaniem uwarunkowań zdrowotnych, czyli na przykład niepełnosprawnością (WHO, 2001) (Salvador Carulla i in., 2011).

Definicja zaproponowana przez grupę roboczą w ramach ICD-11 wydaje się zwracać uwagę na różnorodność przyczyn niepełnosprawności intelektualnej. Populacja osób z ID/IDD jest ogromnie zróżnicowana, podobnie jak osób w normie intelektualnej (Zawiślak, 2011). Dlatego bardzo trudno jest opisać klarownie ich sposób funkcjonowania. Słabsze obszary jednych mogą być bardzo dobrze rozwinięte u innych. Na przykład u dzieci z zespołem Downa słabsza jest werbalna pamięć robocza (co wiąże się z niższym poziomem funkcjonowania językowego i trudnościami komunikacyjnymi), natomiast lepiej rozwinięta jest pamięć wzrokowa, co stanowi mocną stronę tej grupy uczniów. U dzieci z zespołem Williama występuje deficyt pamięci wzrokowo-przestrzennej, a jednocześnie – bogate słownictwo oraz zdolność budowania złożonych wypowiedzi słownych (dzięki czemu dzieci są sprawne komunikacyjnie, nawet przy braku głębszego rozumienia znaczenia wypowiedzianych fraz). Specyfika funkcjonowania często zależy zatem od etiologii zaburzeń, którym towarzyszy niepełnosprawność intelektualna, a nie na przykład od stopnia nasilenia niepełnosprawności (zob. Lipowska, 2011). Światowa Organizacja Zdrowia wydała specjalny dodatek do ICD-10 dotyczący upośledzenia umysłowego (WHO, 1996), by pomóc w prawidłowej i użytecznej klinicznie diagnozie tak bardzo różniących się od siebie osób z tym zaburzeniem.

AAIDD zarekomendowało, by w ICD-11 użyto terminu „zaburzenia niepełnosprawności intelektualnej” [tłum. aut.] (ang. *disorders of intellectual disability, disorders of ID*) zamiast „zaburzenia rozwoju intelektualnego” [tłum. aut.] (ang. *intellectual developmental disorders*), jako bardziej spójnego z ogólnie przyjętym nazewnictwem (niepełnosprawność intelektualna) i jednocześnie z założeniami klasyfikacji WHO (zaburzenie). Ponadto AAIDD zaleca, by zaburzenia te definiować krócej i silniej podkreślić trzy główne kryteria diagnostyczne – jako stan charakteryzujący się znaczącymi ograniczeniami w zakresie funkcjonowania intelektualnego oraz zachowań przystosowawczych, które to ograniczenia ujawniły się w okresie rozwojowym [tłum. aut.] (ang. *condition characterized by*

significant limitations in intellectual functioning and adaptive behaviour, originating during the developmental period) (Tassé, Luckasson i Nygren, 2013).

Nie mniej ważna zmiana zachodząca w nowych klasyfikacjach dotyczy kategoryzacji niepełnosprawności intelektualnej oraz jej kryteriów.

Grupa robocza w ramach ICD-11 proponuje utrzymanie czterech stopni nasilenia IDD, analogicznie do DSM-5: lekkie, umiarkowane, znaczne i głębokie, razem z dodatkowymi kategoriami innych oraz nieokreślonych. Kategoria nieokreślonych lub innych IDD, podobnie jak w DSM-5, służyć ma do diagnozy w sytuacjach, gdy nie można określić stopnia nasilenia niepełnosprawności ze względu na brak narzędzi lub możliwości przeprowadzenia diagnozy.

W ICD-11 rekomendowana jest ocena nasilenia niepełnosprawności na podstawie oceny IQ, uzupełniona o kategoryzację nasilenia rozwojowych zaburzeń intelektualnych oraz rozszerzona o kategoryzację opartą na opisie właściwości funkcjonowania oraz osobowości (ang. *functional and personal characteristics*) i/lub potrzebnego wsparcia. Wskazano narzędzia służące klasyfikacji potrzeb wsparcia oraz znaczących cech osób z IDD (np. Arnold, Riches i Stancliffe, 2011, 2014) z zastrzeżeniem, że obecnie istnieje zbyt mało narzędzi o globalnym zasięgu, by można było szeroko wprowadzić taką klasyfikację. Jest to jednak kierunek zmian, który został zarysowany przez grupę roboczą pracującą nad omawianą częścią ICD-11 (Salvador Carulla i in., 2011).

W DSM-5 kryteria diagnostyczne niepełnosprawności intelektualnej wymagają oprócz oceny ogólnej sprawności intelektualnej (IQ) (kryterium A) również oceny funkcjonowania adaptacyjnego (ang. *adaptive functioning*) (kryterium B), obejmującej niezależność osobistą i odpowiedzialność społeczną w następujących obszarach: komunikacja, funkcjonowanie społeczne, edukacyjne i zawodowe, samodzielność w środowisku domowym i pozadomowym. Kryterium C wymaga ustalenia, że deficyty intelektualne oraz adaptacyjne były i/lub są obecne w dzieciństwie czy adolescencji. Głębokość niepełnosprawności jest ustalana na podstawie jakości i samodzielności funkcjonowania osoby, a nie odgórnie wyznaczonego progu odchylenia standardowego od średniej w populacji (APA, 2013). Diagnoza głębokości niepełnosprawności opiera się na trzech kryteriach: pojęciowym, społecznym oraz praktycznym, które zostały w DSM-5 opisane wraz z przykładami. Kryterium B jest spełnione, gdy przynajmniej jeden z obszarów funkcjonowania przystosowawczego jest na tyle zaburzony, że osoba wymaga

ciągłego wsparcia, aby mogła efektywnie funkcjonować w środowisku szkolnym, zawodowym, domowym lub pozadomowym (APA, 2013).

Zalecane w DSM-5 narzędzia oceny poziomu funkcjonowania adaptacyjnego obejmują metody kliniczne oraz zindywidualizowane, kulturowo dostosowane i rzetelne psychometrycznie narzędzia, wypełniane, na ile to możliwe, przez osobę badaną oraz przez znające ją osoby trzecie (rodzic lub inny członek rodziny, opiekun, nauczyciel lub doradca zawodowy).

AAIDD rekomenduje najdalej idące zmiany w kategoriach zaburzeń inteligencji. W powstającym ICD-11 zaleca użycie trzystopniowej kategoryzacji głębokości niepełnosprawności intelektualnej: *marked* = zauważalna, *extensive* = rozległa oraz *pervasive* = globalna [tłum. aut.] (zamiast czterech stopni funkcjonujących obecnie w ICD-10: *mild* = lekki, *moderate* = umiarkowany, *severe* = znaczny, *profound* = głęboki), z dodatkową kategorią „inne” dla osób, u których ze względu na wiek czy obecność trudności w zachowaniu, spostrzeganiu czy kondycji fizycznej, nie można dokonać rzetelnej oceny. Autorzy rekomendacji postulują połączenie znacznego i głębokiego stopnia w jedną kategorię ze względu na trudność adekwatnej diagnozy IQ poniżej 40 punktów oraz brak naukowego potwierdzenia zasadności tego podziału (zob. Tassé, Luckasson i Nygren, 2013). Ponadto AAIDD proponuje odwrócenie kryteriów diagnostycznych i położenie większego nacisku na ocenę funkcjonowania przystosowawczego niż na współczynnik IQ. Podkreśla się, że oprócz oceny funkcjonowania intelektualnego oraz przystosowawczego, aby prawidłowo zdiagnozować nasilenie niepełnosprawności intelektualnej, konieczna jest analiza środowiska społecznego typowego dla rówieśników i kultury badanej osoby (ang. *community environment typical of the individual's peers and culture*), różnorodności językowej (ang. *linguistic diversity*), różnic kulturowych w obszarze komunikacji, sposobów poruszania się oraz zachowań (ang. *cultural differences in the way people communicate, move, and behavior*) [tłum. aut.] (Tassé, Luckasson i Nygren, 2013; zob. też: Żyta, 2014). Ważna jest również analiza stanu zdrowia, etiologii niepełnosprawności oraz stanu psychicznego i sfery emocji (Luckasson, 1992). Badanie ma zmierzać do zrozumienia aktualnego funkcjonowania osoby w jej życiu codziennym, jej mocnych stron oraz zawierać zakres pomocy, jakiej badana osoba potrzebuje w odniesieniu do konkretnych, ujawnionych podczas badania odchyień od normy (Luckasson, 2002).

Możliwość takiego wieloaspektowego opisu funkcjonowania osoby oferuje stworzona przez Światową Organizację Zdrowia Międzynarodowa Klasyfikacja

Funkcjonowania Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF) (WHO, 2001; zob. też: Wilmowska-Pietruszyńska, Bilski, 2013; Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, 2014). Jest to klasyfikacja cech charakterystycznych stanu zdrowia człowieka w kontekście jego indywidualnej sytuacji życiowej oraz wpływów otaczającego środowiska. Wskazane jest łączne stosowanie ICD-10 (w przyszłości ICD-11) oraz ICF, gdyż obie informacje (dotyczące rozpoznania choroby oraz funkcjonowania) składają się na szerszy obraz, a dzięki temu, że są narzędziem opisu w postaci ustalonych kodów (niezależnych językowo), umożliwiają porównywanie zdrowia populacji na poziomie jednostek, krajów oraz międzynarodowym. Mogą zatem stać się podstawą do opracowania ujednoliconego systemu orzecznictwa lekarskiego. WHO obecnie jest w trakcie opracowywania narzędzi powiązanych z klasyfikacją ICF do celów przesiewowych, wersji do codziennego użytku przez pracowników ochrony zdrowia oraz wersji pełnej do badań naukowych (Wilmowska-Pietruszyńska, Bilski, 2013). Klasyfikacja ICF używana jest przede wszystkim przez lekarzy szkolonych w jej zakresie (w 11 krajach), fizjoterapeutów (w 8 krajach) oraz terapeutów zajęciowych (w 7 krajach). W 3 krajach jest wprowadzona systemowo do opieki zdrowotnej, a w 9 krajach funkcjonuje w jednostkach rehabilitacji medycznej. W Polsce trwają prace nad wdrożeniem klasyfikacji ICF do polskiego systemu zdrowia (szczegółowe informacje dotyczące stanu wdrożenia – patrz: Wilmowska-Pietruszyńska, Bilski, 2013).

We wszystkich opisanych klasyfikacjach zawarto zapis o trudności w traktowaniu współczynnika IQ jako adekwatnego miernika rzeczywistego funkcjonowania poznawczego. Również zespół pracujący nad 11. wersją ICD wskazuje na ten problem. Marco Bertelli i współpracownicy (2014) podkreślili, że według danych z badań eksperymentalnych ta sama wartość współczynnika IQ może odnosić się do wielu odmiennych profiliów poznawczych. Z drugiej strony ograniczenia funkcjonowania czy specyfika zachowań osób z IDD silniej korelują z osłabieniem konkretnych funkcji poznawczych niż ze wskaźnikiem IQ. Ponadto wskaźnik IQ nie musi odzwierciedlać kompetencji praktycznych oraz rozumowania w codziennych sytuacjach życiowych. Należy podkreślić, że ocenę IQ w dolnej części zakresu (poniżej 40 punktów) cechuje stosunkowo niska rzetelność, a zakres wsparcia potrzebnego osobie niepełnosprawnej zależy od jej funkcjonowania przystosowawczego i adaptacji społecznej.

Z tego powodu grupa robocza zajmująca się rewizją klasyfikacji niepełnosprawności intelektualnej w powstającym ICD-11 podkreśliła ważność bardziej opisowej definicji inteligencji i zaproponowała zmienione kryteria diagnostyczne dla IDD, które uzupełniają pomiar IQ o ocenę poszczególnych funkcji poznawczych, a także o zindywidualizowany opis trudności w uczeniu się oraz adaptacji. Funkcje poznawcze powinny być mierzone za pomocą testów, częściowo ustrukturyzowanych obserwacji oraz bezpośredniego badania klinicznego. Testy powinny łączyć pomiar IQ z badaniem funkcji wykonawczych (np. przetwarzanie informacji niewerbalnych, tempo przetwarzania, rozumienie słów), uwagi, percepcji oraz pamięci roboczej. Za pomocą nowych narzędzi badający powinni być w stanie zidentyfikować dysfunkcje poznawcze mające największy negatywny wpływ na jakość życia badanych; dodatkowo instrumenty te nie mogą być kosztowne, by można je było szybko zaadaptować do praktyki klinicznej i na potrzeby nauki, dla różnych poziomów nasilenia zaburzeń oraz stosować na globalną skalę, również w krajach mniej zamożnych (Bertelli i in., 2014).

W Polsce do oceny inteligencji powszechnie stosowana jest Skala Inteligencji Wechslera (WAIS-R). Dostępna jest obecnie wersja zrewidowana WAIS-R (PL) (Brzeziński i in., 2004), oparta na wynikach renormalizacyjnych przeprowadzonych w latach 2003–2004. W krajach anglojęzycznych często stosowana do oceny inteligencji jest IV edycja Skali Inteligencji Wechslera (WAIS-IV, 2008) oraz Skala Inteligencji Stanforda–Bineta (obecnie piąta edycja (SB5); Roid, 2003). Wyniki uzyskiwane w Skalach Inteligencji Wechslera czy Stanforda–Bineta nie zawsze są stabilne w czasie. Dotyczy to szczególnie dzieci i młodzieży z trudnościami w uczeniu się niezależnie od wysokości ilorazu inteligencji (Bauman, 1991; Zhu, Tulskey, Price, Chen, 2001), jak również dzieci i młodzieży o obniżonej inteligencji, w tym osób z inteligencją poniżej przeciętnej (Jankowska, Bogdanowicz i Takagi, 2014) oraz niepełnosprawnych intelektualnie (przegląd literatury na ten temat – zob. np. Whitaker, 2008b). Z tego względu ważny jest dostęp do innych metod pomiaru sprawności poznawczych wymienionych wyżej, a także do oceny kompetencji społecznych oraz funkcjonowania przystosowawczego. Narzędzia takie powstają jako efekty projektów aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną i współfinansowane są na przykład ze środków Unii Europejskiej. Przykładem są Kwestionariusze Kompetencji Społeczno-Zawodowych KKSZ dla ONU i ich opiekunów (Brodowska, Kostecka-Rogowska, Kozak, 2013), Test Preferencji do Wykonywania Określonych Typów Czynności Zawodowych

(Kępińska-Fraćkowiak, 2013) czy Profil Kategorialny sporządzony z wykorzystaniem klasyfikacji ICF (zestaw podstawowy ICF oraz zestaw rozszerzony ICF) (Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, 2014). Takim przykładem jest również Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej (KDF), opisany w niniejszym podręczniku.

KDF spełnia kryteria diagnozy funkcjonowania adaptacyjnego zawarte w klasyfikacji DSM-5. Obejmuje ocenę w zakresie trzech obszarów: pojęciowego (np. ocena znajomości dni tygodnia, sprawności czytania, pisanie i liczenia, a także rozumienia poleceń), społecznego (umiejętność współpracy, empatia, komunikacja interpersonalna, nawiązywanie znajomości, budowanie więzi społecznych) oraz praktycznego (nabywanie nowych umiejętności, organizacja pracy, odpowiedzialne wykonywanie obowiązków zawodowych, umiejętność zarządzania finansami). Kwestionariusz obejmuje jednocześnie kategorie uwzględnione w Klasyfikacji ICF (WHO, 2001). Narzędzie to wpisuje się zatem w aktualne potrzeby diagnostyczne dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, a jego formuła jest zgodna z najnowszymi zaleceniami zawartymi w DSM-5 czy w propozycjach do powstającej ICD-11.

1.2. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych intelektualnie oraz narzędzia jej wspierania

Osoby niepełnosprawne (w tym niepełnosprawne intelektualnie) stanowią grupę społeczną, która wymaga pomocy w wyborze lub zmianie odpowiedniego dla siebie zawodu, przygotowania do pracy, a także pomocy w znalezieniu zatrudnienia (Gąciarz, Ostrowska i Pańków, 2008). Omawiana grupa charakteryzuje się bowiem najniższym wskaźnikiem zatrudnienia w Polsce i tym samym najniższym poziomem aktywności zawodowej (Gąciarz, Ostrowska i Pańków, 2008; Chłoń-Domińczak, 2007; za: Włodarczyk, 2013). Jest to jednocześnie jedna z grup najbardziej narażonych na marginalizację społeczną. Wynika to głównie z ograniczeń w sferze życia intymnego, dostępności pracy oraz godziwych form mieszkalnictwa, które znacząco utrudniają osobom niepełnosprawnym samodzielne funkcjonowanie (w tym zakładanie rodzin) i bezpośrednio przekładają się na jakość ich życia (Dąbrowska, 2003). Ze względu na społeczny i materialny status osoby te często znajdują się w sferze ubóstwa, co może umacniać krzywdzące

stereotypy i postawy dyskryminacji, a także izolację osób niepełnosprawnych od reszty społeczeństwa (Kisielewska-Meller, 2012). Jednym z najbardziej znaczących elementów zjawiska marginalizacji i jednocześnie wskaźnikiem rzeczywistej sytuacji osób niepełnosprawnych jest ich pozycja na rynku pracy.

Występowanie niepełnosprawności intelektualnej w populacji ogólnej wynosi około 1% w krajach bogatych, o wysokim poziomie PKB, oraz 2% w krajach o niskim i średnim PKB (Durkin, 2002; Maulik, Mascarenhas, Mathers, Dua, i Sabena, 2011; American Psychiatric Association, 2013).

Oznacza to, że w Polsce żyje co najmniej 400 000 osób niepełnosprawnych intelektualnie. Trudno jest uzyskać dokładne dane statystyczne na ten temat. Główny Urząd Statystyczny, podobnie jak Narodowy Spis Powszechny Ludności z 2011 roku, zbiera informacje o osobach niepełnosprawnych prawnie oraz biologicznie, bez wyodrębnienia kategorii osób niepełnosprawnych intelektualnie. Ponadto osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, bez dodatkowych sprzężonych zaburzeń (takich jak np. padaczka), nie są w ogóle zaliczane do osób niepełnosprawnych przez polski system orzecznictwa. Dostępne są dane zbierane przez Powiatowe Urzędy Pracy, przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) czy Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Dane te pokazują na przykład, że w 2006 roku wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnością intelektualną wynosił 6,28% (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2012), w czerwcu 2012 roku 55,8% osób z niepełnosprawnością intelektualną zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy pozostawało w nich przez ponad 12 miesięcy, i że na koniec grudnia 2012 roku w zakładach pracy chronionej zatrudnionych było nieco ponad 32 000 osób niepełnosprawnych z chorobą psychiczną lub/i niepełnosprawnością intelektualną, stanowiąc 14,5% wszystkich zatrudnionych w nich osób (Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, 2013). Dane te dotyczą jednak głównie osób z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym i znacznym, pomijając osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim bez sprzężonych zaburzeń. Poziom aktywności mieszkańców terenów wiejskich jest dodatkowo znacząco niższy niż mieszkańców miast, szczególnie dużych (obszerna analiza tego zagadnienia – zob. np. Włodarczyk, 2013; Gąciarz, Ostrowska i Pańków, 2008).

W systemach prawnych istnieją zapisy dotyczące osób niepełnosprawnych, mające na celu ich ochronę przed dyskryminacją, przeciwdziałanie ich marginalizacji oraz pełną integrację społeczną. Na gruncie międzynarodowym takim

dokumentem jest Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych podpisana 13 grudnia 2006 roku na 61. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (ratyfikowana przez Polskę 6 września 2012 roku). Jej celem jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich godności (ONZ, 2006). W 2011 roku Światowa Organizacja Zdrowia opublikowała „Światowy Raport o Niepełnosprawności” (ang. *World Report on Disability*) stanowiący pierwszą i jak dotąd jedyną globalną analizę sytuacji osób niepełnosprawnych na świecie (WHO, 2011). Jednym z głównych celów raportu jest wspieranie wprowadzania zaleceń zawartych w Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych.

Komisja Europejska 15 listopada 2010 roku zatwierdziła Europejską strategię w sprawie niepełnosprawności na lata 2010–2020: odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier (Komisja Europejska, 2010). Jej głównym celem jest wzmocnienie udziału osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i gospodarczym oraz zwiększenie częstości korzystania przez nich z przysługujących im praw. Strategia opiera się na wspomnianej wyżej Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych, a także na zapisach Karty praw podstawowych UE oraz traktatu lizbońskiego. Napisano w niej między innymi, że „dobra praca gwarantuje niezależność ekonomiczną, pobudza do osobistych osiągnięć i stanowi najlepszą ochronę przed biedą. [...] Aby osiągnąć cele UE w zakresie wzrostu gospodarczego, więcej osób niepełnosprawnych musi pracować w ramach wolnego rynku pracy i uzyskiwać dochody. [...] Komisja zwróci szczególną uwagę na sytuację młodych osób niepełnosprawnych w momencie ich przechodzenia od kształcenia do zatrudnienia. Zajmie się ona także kwestią mobilności w ramach tego samego zawodu, na wolnym rynku pracy oraz w warsztatach pracy chronionej, poprzez wymianę informacji i wzajemne uczenie się”.

W polskim prawodawstwie główne zabezpieczenie praw osób niepełnosprawnych stanowi Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 roku (Zgromadzenie Narodowe, 1997), zapewniająca prawo do niedyskryminacji oraz nakładająca na władze publiczne obowiązek zapewnienia osobom niepełnosprawnym opieki zdrowotnej oraz pomocy w zabezpieczeniu ich egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Sejm RP 1 sierpnia 1997 roku uchwalił Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych, w której znajduje się zapis, iż „osoby niepełnosprawne mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać

dyskryminacji”, w szczególności mają prawo do nauki w szkołach wspólnie ze swoimi pełnosprawnymi rówieśnikami, jak również do korzystania ze szkolnictwa specjalnego lub edukacji indywidualnej; pomocy psychologicznej, pedagogicznej i innej pomocy specjalistycznej umożliwiającej rozwój, zdobycie lub podniesienie kwalifikacji ogólnych i zawodowych; zatrudnienia na otwartym rynku pracy zgodnie z kwalifikacjami, wykształceniem i możliwościami oraz do korzystania z doradztwa zawodowego i pośrednictwa, a gdy niepełnosprawność i stan zdrowia tego wymaga – mają prawo do pracy w warunkach dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych (Sejm RP, 1997b). Szczegółowym aktem prawnym poświęconym w całości problematyce osób niepełnosprawnych jest natomiast Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Sejm RP, 1997a).

Ustawa ta wprowadziła dwa odrębne systemy orzekania: orzecznictwo do celów rentowych, które prowadzą lekarze orzecznicy ZUS, oraz orzecznictwo do celów pozarentowych – prowadzone przez powiatowe lub miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności. Pierwszy system obejmuje orzekanie o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy, które jest podstawą do wypłaty świadczeń z ubezpieczenia społecznego, czyli renty. Drugi system obejmuje orzecznictwo o stopniu niepełnosprawności dla celów innych niż ubezpieczeniowe (takich jak korzystanie z ulg i uprawnień), na poziomie powiatu i województwa. W ustawie zawarto kryteria diagnostyczne dla poszczególnych stopni niepełnosprawności (znaczny, umiarkowany i lekki), przy czym niepełnosprawność jest tu definiowana w odniesieniu do zdolności do pracy i pełnienia ról społecznych / samodzielnej egzystencji. Osoba z orzeczonym znacznym stopniem niepełnosprawności ma naruszoną sprawność organizmu, jest niezdolna do pracy lub zdolna jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagająca, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Umiarkowany stopień niepełnosprawności obejmuje osoby z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolne do pracy lub zdolne jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagające czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych. Osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności to według ustawy takie, które mają naruszoną sprawność organizmu, powodującą w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną

i fizyczną, lub mające ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować za pomocą wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne (Sejm RP, 1997a). Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności daje prawo do korzystania ze świadczeń pomocy społecznej, ulg oraz uprawnień (szczegółowy opis uprawnień, rent i systemu wsparcia dla osób niepełnosprawnych – patrz: ZUS i PFRON, 2014).

W ustawie zawarto również zapis o tym, że zespół orzekający o stopniu niepełnosprawności powinien być interdyscyplinarny (w jego skład powinni wchodzić lekarze, psycholodzy, pedagodzy, doradcy zawodowi i pracownicy socjalni) i realizować ideę orzecznictwa kompleksowego. Oprócz orzekania stopnia niepełnosprawności do zadań zespołu należy również określenie wskazań dotyczących odpowiedniego zatrudnienia uwzględniającego psychofizyczne możliwości danej osoby, szkoleń (w tym specjalistycznych) zalecanych do odbycia przez badaną osobę, zatrudnienia w zakładzie aktywności zawodowej, uczestnictwa w terapii zajęciowej, konieczności zaopatrzenia w przedmioty i pomoce ułatwiające funkcjonowanie danej osoby, korzystania ze środowiskowego systemu wsparcia w samodzielnej egzystencji (usługi socjalne, opiekuńcze, terapeutyczne i rehabilitacyjne świadczone przez instytucje pomocy społecznej, organizacje pozarządowe oraz inne placówki), konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy ze strony innej osoby ze względu na ograniczoną możliwość samodzielnej egzystencji dla osób powyżej 15. roku życia oraz konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji dla osób poniżej 15. roku życia (Sejm RP, 1997a). Orzeczenie to powinno być zatem podstawą do udzielenia wszelkich form pomocy i wsparcia, również związanego z zatrudnieniem (Magnuszewska-Otulak, 2009).

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Sejm RP, 1997a) wraz z rozporządzeniami (np. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 września 2002 roku w sprawie zasad tworzenia, działania i finansowania warsztatów terapii zajęciowej czy Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 stycznia 2000 roku w sprawie zakładów aktywności zawodowej) uwzględnia konkretne instrumenty prawne (wspierane przez przepisy pozwalające na współfinansowanie projektów ze środków Unii Europejskiej), których celem jest wsparcie zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Do instrumentów tych należą skierowane do pracodawców zachęty finansowe do zatrudniania osób niepełnosprawnych (np. możliwość

uzyskania dofinansowania do wynagrodzeń pracowników niepełnosprawnych – najbardziej motywujący instrument wsparcia według danych Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, 2013; możliwość uzyskania statusu zakładu pracy chronionej lub zakładu aktywności zawodowej i korzystania ze specjalnych instrumentów dedykowanych takim miejscom pracy) oraz oferta wsparcia we wdrożeniu i utrzymaniu pracownika niepełnosprawnego w zatrudnieniu (np. dofinansowanie dostosowania miejsca pracy do potrzeb pracownika niepełnosprawnego czy finansowanie specjalnych szkoleń) (Sejm RP, 1997a).

W międzynarodowej i europejskiej polityce zatrudnienia osób niepełnosprawnych zalecana jest integracja zawodowa, polegająca na dawaniu miejsc pracy tym osobom niezależnie od rodzaju niepełnosprawności, wprowadzając tak zwane racjonalne usprawnienia („Pracodawca podejmuje właściwe środki, z uwzględnieniem potrzeb konkretnej sytuacji, aby umożliwić osobie niepełnosprawnej dostęp do pracy, wykonywanie jej lub rozwój zawodowy bądź kształcenie, o ile środki te są w wystarczającym stopniu rekompensowane ze środków istniejących w ramach polityki prowadzonej przez dane państwo członkowskie na rzecz osób niepełnosprawnych” – patrz: dyrektywa ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy; Rada Unii Europejskiej, 2000). W ten sposób realizowane jest założenie, że wszyscy ludzie są zdolni do pracy, należy jedynie odpowiednio dobrać im czynności zawodowe i zapewnić przeszkolenie, prowadzące do ich pełnego opanowania.

Analiza danych gromadzonych głównie przez PFRON pokazuje, że mimo wspieranej przez resort pracy polityki zatrudniania osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, wciąż przeważający udział zatrudnienia, w szczególności dotowanego, stanowi zatrudnienie na chronionym rynku pracy. Prawidłowość ta dotyczy przede wszystkim osób z tak zwanymi schorzeniami szczególnymi, w tym z chorobą psychiczną i niepełnosprawnością intelektualną. Ponadto osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znaczną częściej niż pozostałe grupy osób niepełnosprawnych pozostają długotrwale bezrobotne (Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, 2013). W raporcie o sytuacji na rynku pracy osób niepełnosprawnych z tak zwanymi schorzeniami specjalnymi (wśród nich są osoby z niepełnosprawnością intelektualną) wskazano na konieczność wprowadzenia i wzmocnienia instytucji zatrudnienia wspomagane oraz rozwoju usług asystenckich, a także indywidualizacji podejścia

w działaniach podejmowanych na rzecz tych osób (Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, 2013).

Jedną z form realizacji tak rozumianej integracji jest **zatrudnienie wspomagane** (ang. *supported employment*). Jest to metoda wypracowana dla potrzeb różnych osób wykluczonych społecznie, w tym niepełnosprawnych (również intelektualnie). Głównymi założeniami modelu zatrudnienia wspomaganego są: praca z wynagrodzeniem współmiernym do nakładu wykonanych czynności, otwarty rynek pracy zatrudniający osoby niepełnosprawne na takich samych zasadach jak pełnosprawne oraz ciągłe, indywidualne wsparcie asystenta (trenera pracy / opiekuna zawodowego) w trakcie płatnego zatrudnienia, realizujące potrzeby pracownika i pracodawcy (Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, 2013a). Opiekun zawodowy / trener pracy pomaga opanować niezbędne umiejętności do wykonywania zadań i obowiązków zawodowych oraz zaadaptować się w środowisku pracy. Jego zadaniem jest wsparcie osób niepełnosprawnych w uzyskaniu i utrzymaniu zatrudnienia, aktywne poszukiwanie pracy dla tej osoby, nawiązanie kontaktu z pracodawcą i udzielenie obu stronom niezbędnej pomocy. Celem zatrudnienia wspomaganego jest stała, pewna posada, z godziwymi zarobkami, dobrą atmosferą między pracownikami i możliwością awansu. Według Europejskiej Unii Zatrudnienia Wspomaganego (EUSE) model ten powinien składać się z następujących pięciu etapów: zaangażowanie, tworzenie profilu zawodowego, poszukiwanie pracy, zaangażowanie pracodawcy oraz wsparcie w miejscu pracy i poza nim. Jest to możliwe dzięki utworzeniu indywidualnej ścieżki aktywizacji dla każdego klienta, a podstawą działań jest efektywna i wieloaspektowa diagnoza potencjału i trudności danej osoby dokonana przez doradcę zawodowego i psychologa oraz ciągłe wsparcie ze strony trenera zawodowego oraz wymienionych specjalistów (Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, 2013a). Etap tworzenia indywidualnego profilu zawodowego kieruje się zasadą podmiotowości. Zachęca się w nim uczestników do dokonywania własnych wyborów co do kariery oraz aktywnego udziału w tworzeniu swojej wizji pracy, zgodnej z ich zainteresowaniami i aspiracjami zawodowymi. Profil zawodowy jest wieloaspektowy i opisowy. Zawiera charakterystykę umiejętności, kompetencji (zawodowych i społecznych), mocnych i słabych stron (w kontekście pracy) danej osoby, a także specyfikę środowiska, w którym funkcjonuje. Obejmuje również cele zatrudnienia, sposoby ich osiągnięcia, wsparcie i zasoby niezbędne, by zaspokoić potrzeby jednostki i pomóc jej znaleźć zatrudnienie. Definiuje także ważne osoby z otoczenia, które mogą

pomóc w osiągnięciu tych celów. Tworzenie profilu zawodowego ma służyć rozwinięciu u jednostki świadomości oraz zrozumienia szans i przeszkód związanych z funkcjonowaniem na rynku pracy. Co ważne, jednym z etapów modelu jest zaangażowanie pracodawcy. Obejmuje ono zdefiniowanie wymagań danego stanowiska pracy i jego otoczenia, wsparcie informacyjne dla pracodawcy i pozostałych pracowników firmy, czy też szkolenia dla pracowników firmy rozwijające umiejętności wsparcia niepełnosprawnego współpracownika (Wolska, 2011; Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, 2013b). Model zatrudnienia wspomagane realizuje zapisy Kodeksu Dobrej Praktyki w zakresie zatrudniania osób niepełnosprawnych (Prezydium Parlamentu Europejskiego, 2005).

W Polsce liderem realizowania modelu zatrudnienia wspomagane dla osób z niepełnosprawnością intelektualną jest Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, które prowadzi lokalne ośrodki wsparcia (tzw. Centrum DZWONI czyli Centrum Doradztwa Zawodowego i Wspierania Osób Niepełnosprawnych Intelektualnie) w 5 miastach Polski (w Gdańsku – część oferty Biura Integracji Zawodowej Osób Niepełnosprawnych – BIZON, Bytomiu, Jarosławiu, Warszawie i Zgierzu) (zob. www.centrumdzwoni.pl). W projektach Centrum DZWONI biorą udział osoby z orzeczoną stopniem niepełnosprawności (umiarkowaną lub znaczną), dla których główną przyczyną niepełnosprawności była niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim (z zaburzeniami sprzężonymi), umiarkowaną i znaczną. Wyniki projektu potwierdziły efektywność zatrudnienia wspomagane (szczegółowa analiza rezultatów – patrz: Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, 2014) jako formy wsparcia w podjęciu oraz/lub utrzymaniu zatrudnienia. Wskazują również na ważność roli trenera pracy we wsparciu zawodowym osób z niepełnosprawnością intelektualną i konieczność finansowania stałych stanowisk dla trenerów, które nie byłyby ograniczone na przykład długością trwania finansowania ze środków Unii Europejskiej. Niedawno wprowadzone Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 grudnia 2014 roku w sprawie zwrotu dodatkowych kosztów związanych z zatrudnianiem pracowników niepełnosprawnych (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, 2014) mówi o możliwości uzyskania przez pracodawcę refundacji kosztów zatrudnienia pracownika pomagającego pracownikowi niepełnosprawnemu oraz kosztów ich szkolenia. Jest to zatem kolejny element systemu wsparcia zawodowego dla osób niepełnosprawnych.

W zakresie modelu wsparcia zawodowego osób z zespołem Downa i/lub sprzężoną niepełnosprawnością intelektualną Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym (PSOUU, 2010) rekomenduje: zatrudnianie trenerów pracy w placówkach dla dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, system wsparcia oparty na tworzeniu i realizacji Indywidualnych Planów Działania opisujących możliwości zawodowe osób z niepełnosprawnością, zatrudnianie osób z niepełnosprawnością intelektualną na stanowiskach pomocniczych na otwartym rynku pracy oraz tworzenie agencji zatrudniania osób z niepełnosprawnością intelektualną z ofertą usługi zatrudnienia wspomaganego i doradztwa zawodowego, a także poradnictwa dla pracodawców (szczegółowe rekomendacje dotyczące tworzenia i rozwijania modelu wsparcia zawodowego dla osób z niepełnosprawnością intelektualną – patrz: PSOUU, 2010).

Wśród osób niepełnosprawnych intelektualnie największą grupę (nawet 80% według DSM-IV-TR; APA, 2000) stanowią jednak osoby z niepełnosprawnością w stopniu lekkim (bez zaburzeń sprzężonych). Są one w znacznej większości zdolne do samodzielnego funkcjonowania i aktywności zawodowej, wymagają jednak wsparcia i dostosowania środowiska pracy do specyfiki ich funkcjonowania. Mogą bowiem mieć trudności w zakresie: dostrzegania oraz rozumienia bardziej skomplikowanych sytuacji podczas wykonywania pracy; komunikowania się z innymi osobami, gdy chodzi o złożone, abstrakcyjne słowa czy tematy; rozumienia informacji zwrotnych do nich kierowanych; przedstawiania swoich problemów czy udzielania odpowiedzi na trudniejsze pytania. Osoby te mogą potrzebować kilkakrotnego powtórzenia kierowanych do nich informacji czy pytań oraz upewnienia się, czy je zrozumiały, podobnie też przypominania wiadomości czy ważnych informacji. Zwykle potrzebują wsparcia w planowaniu czynności pracowniczych, podejmowaniu decyzji i rozwiązywaniu problemów, szczególnie nieprzewidzianych i wymagających szybkiej reakcji. Nie zawsze potrafią w takich sytuacjach efektywnie korzystać ze zdobytego już doświadczenia zawodowego. Potrzebują również wsparcia i czasu w adaptacji społeczno-zawodowej w początkowym okresie zatrudnienia (np. nauczenie się zasad panujących w zakładzie pracy, poznanie i nauczenie się rozkładu przestrzennego firmy, rozeznanie się w zakresach obowiązków innych pracowników). Po okresie adaptacji osoby te są zwykle zdolne do osiągnięcia efektów oczekiwanych przez pracodawców (Majewski, 2007). Aby ułatwić i zmaksymalizować efektywność pracowników z lekką niepełnosprawnością intelektualną, kluczowe jest właściwe dobranie im zadań i zakresu

obowiązków. Są oni zdolni przede wszystkim do prac o charakterze wykonawczym. Nie mogą podejmować się prac związanych z kierowaniem i zarządzaniem o wysokim stopniu odpowiedzialności. Ważne jest ponadto stopniowanie trudności zadań – pracę zawodową powinni rozpoczynać od mniejszego zakresu i łatwiejszych zadań zawodowych, które będą stopniowo poszerzane i utrudniane. W początkowym okresie zatrudnienia osoby takie mogą także wymagać częstszego i dokładniejszego instruktażu pomocnego w opanowaniu wszystkich potrzebnych umiejętności, a przez cały okres zatrudnienia – intensywniejszego nadzoru nad wykonywaną przez nich pracą. Mogą bowiem mieć pewne trudności w samodzielnym sprostaniu przydzielonym zadaniom zawodowym i nie zawsze odważnie prosić o pomoc (Majewski, 2007). Majewski (2011) podkreśla również znaczenie pozytywnej motywacji oraz zachęty do wykonywania obowiązków zawodowych, szczególnie w sytuacjach występowania częstych trudności i błędów.

Zgodnie z zapisami Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych z 27 sierpnia 1997 roku (Sejm RP, 1997a) osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, bez dodatkowych sprzężonych zaburzeń (takich jak np. padaczka), nie są w ogóle zaliczane do osób niepełnosprawnych przez polski system orzecznictwa. Dotyczy to osób po 16. roku życia, które objęte były/są edukacją specjalną, dostosowaną do możliwości intelektualnych (Ławniczak, 2009). Osoby te są bowiem traktowane jako zdolne do pracy, a taki kontekst uwzględnia ta ustawa.

Wykluczenie osób z lekkim stopniem niepełnosprawności intelektualnej z opisanego wyżej systemu orzecznictwa znacznie im utrudnia lub uniemożliwia otrzymanie wsparcia zawodowego, którego również potrzebują. Bogumiła Ławniczak w publikacji wydanej przez Departament Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pisze, że „w ten sposób stworzono dla tej grupy barierę znacznie ograniczającą dostęp do rynku pracy. Nie odnajdują się oni bowiem jako pracownicy pełnosprawni na tak zwanym otwartym rynku pracy, a pracodawcy, zatrudniając osoby niepełnosprawne, oczekują, że potencjalni pracownicy taki status będą posiadać” (2009, s. 163). Jest to więc grupa, mimo swoich możliwości samodzielnego funkcjonowania, mocno narażona na marginalizację ekonomiczną ze względu na brak prawnych instrumentów wsparcia. Z tego ważnego powodu Ławniczak postuluje przywrócenie takim jednostkom prawnej możliwości uzyskania statusu osoby niepełnosprawnej. Grupa ta potrzebuje również wsparcia pedagogicznego i społecznego, szczególnie osoby w dolnej granicy

lekkiego stopnia niepełnosprawności intelektualnej, które obecnie nie mają możliwości udziału w terapii zajęciowej, dostępnej dla osób z pozostałymi stopniami niepełnosprawności. „Przyjmuje się, że większość przypadków lekkiego upośledzenia umysłowego i górnej granicy upośledzenia umiarkowanego jest obciążonych przyczynami rodzinno-kulturowymi, w tym związanymi z dziedziczeniem i wpływem środowiska, co można w odpowiednich warunkach korygować i kompensować” (Ławniczak, 2009, s. 163).

Niezmiernie ważne jest zatem tworzenie systemu wsparcia zawodowego dla osób kończących edukację specjalną. Model zatrudnienia wspomaganego jest także dla nich bardzo pomocny, podobnie jak dedykowane im wsparcie doradców zawodowych mających wiedzę o specyfice funkcjonowania osób z lekką niepełnosprawnością intelektualną. Włodarczyk (2013) podkreśla potrzebę indywidualnych i grupowych konsultacji z pośrednikiem pracy, szczególnie odbywających się na terenie właściwych dla miejsca zamieszkania gmin, zgłaszaną przez uczestników projektów aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych.

1.3. Kompetentne działanie

Idea diagnozowania i rozwijania kompetencji zawodowych została rozpowszechniona przez Davida McClellanda, który użył pojęcia kompetencji do określenia czynnika wpływającego na sukces w pracy. W artykule opublikowanym w 1973 roku na łamach czasopisma *American Psychologist* McClelland zachęcał do skoncentrowania się na określonych zachowaniach, które sprzyjają efektywności na danym stanowisku, a nie na zdolnościach intelektualnych czy formalnym wykształceniu, które mogą, ale nie muszą być wykorzystane w pracy. McClelland był prekursorem behawioralnego podejścia do zarządzania kompetencjami. Założenia tego nurtu zainspirowały twórców wielu narzędzi i rozwiązań stosowanych w praktyce zarządzania ludźmi w organizacjach.

W nurcie definiowania kompetencji zawodowych zapoczątkowanym przez McClellanda wraz z wypracowywaniem kolejnych modeli pojawiały się modyfikacje istotnie zmieniające podejście do zarządzania kompetencjami. Głównym kierunkiem zmian było utożsamienie kompetencji ze zbiorem pewnych właściwości człowieka, na przykład zdolnościami, cechami osobowości, motywacją, postawami. Zachowania natomiast traktowano jako wskaźniki tych cech (Boyatzis,

1982; Spencer i Spencer, 1993; Lucia i Lepsinger, 1999; Kossowska i Sołtysińska, 2002; Juchnowicz i Rostkowski, 2003; Oleksyn, 2006; Dubois i Rothwell, 2008).

Diagnoza funkcjonalna, w przeciwieństwie do diagnozy zdolności, bazuje wyłącznie na obserwowalnych wskaźnikach kompetencji, czyli konkretnych zachowaniach. Z założenia diagnozie funkcjonalnej podlegają te aspekty zachowania, które można rozwijać w przebiegu procesu nauki zawodu. Jest to spójne z behawioralnym podejściem do kompetencji, które w tym nurcie definiowane są jako pogrupowane kategorie zachowań wpływające na osiągnięcie sukcesu w realizacji wyznaczonych celów. Innymi słowy, kompetencje odwołują się do serii zachowań, które trzeba dobrać, aby w rzetelny sposób wykonać zadania wynikające z pełnionej roli czy zajmowanego stanowiska (Woodruffe, 2003). Zgodnie z tym podejściem charakterystyczną cechą kompetencji jest ich powiązanie z określonymi zadaniami lub konkretną działalnością. Powodem ograniczenia pola zainteresowań jedynie do obserwowanego zachowania, ściśle powiązane z wykonywanymi zadaniami, jest przejrzystość i praktyczność zasad oceniania i rozwijania kompetencji. Wyodrębnione kategorie zachowań są powiązane z wiedzą, motywami czy wymiarami osobowości, jednakże nie są z nimi tożsame (Jurek, 2012). Wynika to z podstawowego założenia, że te same zachowania mogą być determinowane różnymi czynnikami – tak wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi. Kompetencje są pomostem między zmiennymi indywidualnymi a oczekiwaniami stawianymi w miejscu pracy, reprezentowanymi w celach, zadaniami, opisach sposobu wykonania. Claude Lévy-Leboyer (1997) podkreśla, że kompetencje nie mogą być rozwijane bez odpowiedniej podstawy w postaci zdolności. Jednak to, czym tak naprawdę interesuje się organizacja, jest pojawienie się u zatrudnionych osób takich zachowań, które zagwarantują osiągnięcie pożądaných rezultatów.

W nurt behawioralnego podejścia do kompetencji zawodowych wpisuje się również model kompetentnego działania (Jurek, 2012), który promuje podejście polegające na praktycznym aspekcie oceny i planowania rozwoju zawodowego pracowników lub osób poszukujących pracy. Model ten ma za zadanie przede wszystkim dostarczyć wytycznych do tworzenia metod pomiaru. W centrum modelu kompetentnego działania jest konkretne zachowanie, które uznaje się za wymagane na danym stanowisku z powodu jego wpływu na osiąganie oczekiwanych rezultatów. Pojawiające się zachowanie (np. dokonywanie naprawy samochodu) możemy nazwać kompetentnym tylko wtedy, gdy doprowadza ono do

oczekiwanych rezultatów (naprawiony samochód). Zgodnie z powyższym modelem, aby osoba przejawiała pożądane zachowanie prowadzące do osiągnięcia wyznaczonego celu, musi ona: po pierwsze wiedzieć, jak ma się zachować (wiedza praktyczna), po drugie potrafić podjąć odpowiednie działania (umiejętności) i po trzecie chcieć zachować się w określony sposób (motywacja/intencja).

Wiedza o tym, jak należy się zachować i jakie działania podjąć, aby poradzić sobie z danym zadaniem, ma charakter wiedzy proceduralnej („wiem, jak”). Aspekt ten, pod pojęciem pamięci proceduralnej, rozpropagowany został przez Andersona (1983). Polanyi (1966, za: Sternberg i in., 2000) dla określenia wiedzy nabywanej w wyniku codziennych doświadczeń wprowadził termin „wiedza ukryta” (ang. *tacit knowledge*). Ma ona charakter proceduralny, nabywana jest w wyniku własnego doświadczenia i – co najważniejsze – ma wartość praktyczną dla sprawności działania osoby.

Umiejętność to możliwość realizacji złożonych, dobrze zorganizowanych wzorców zachowania w sposób płynny i elastyczny, zapewniający osiągnięcie jakiegoś celu lub wyniku. Tadeusz Mądrycki (1996) dodaje, że umiejętności to czynności wykonywane zgodnie z celem przy znaczącym udziale świadomości.

Elementem, który ostatecznie doprowadza do pojawienia się kompetentnego zachowania, jest intencja, czyli chęć zachowania się w określony sposób. Bez odpowiedniej motywacji nawet najwyższy poziom posiadanych umiejętności nie zagwarantuje, że pracownik zachowa się w oczekiwany sposób. Mechanizm ten, szczególnie w odniesieniu do kompetencji, doskonale przedstawia teoria zachowań planowych Ajzena (1991), zgodnie z którą bezpośrednią przyczyną zachowania jest intencja behawioralna, rozumiana jako świadoma decyzja podjęcia określonego działania. Intencja behawioralna zależy od postawy wobec danego zachowania, normy społecznej i od postrzeganej kontroli zachowania.

Behawioralne podejście do oceny oraz rozwoju kompetencji można podsumować w następujących punktach (Jurek, 2012):

- Wyniki oceny kompetencji opierają się na podstawie zaobserwowania konkretnych zachowań bez uwzględnienia, czym są one powodowane lub też – w przypadku braku pożądanych zachowań – czym powodowany jest ich brak.
- Interpretacja, czy dane zachowanie wskazuje na przejawianie kompetencji na wysokim poziomie, zależy od tego, czy zachowanie to przyniosło

oczekiwany skutek. W tym kontekście kompetentne działania to zachowania celowe, ukierunkowane na konkretny efekt.

- Mniejsze znaczenie przypisywane jest wynikom testów zdolności i innych predyspozycji, mających wpływ na zachowanie. Wyniki diagnozy w tym obszarze stosowane są najczęściej podczas poszukiwania przyczyn niskiego poziomu kompetencji. Zdolności (m.in. intelektualne) czy cechy osobowości (np. sumienność, ekstrawersja) osoby badanej wpływają na zachowanie, ale nie gwarantują podjęcia konkretnych działań. Zachowanie jest bowiem wypadkową wielu czynników – również tych niezależnych od człowieka. Na przykład nawet najbardziej sumienne i skrupulatne osoby, wykonując zadanie pod dużą presją czasu, mogą popełniać błędy.
- Zachowania poddawane ocenie dynamicznie się zmieniają. I tak, podczas jednego zadania osoba może prezentować bardzo wysoki poziom rozwoju kompetencji, podczas gdy w innym zadaniu – skrajnie niski. Poziom wykonania (kompetencji) zależy bowiem silnie od kontekstu sytuacyjnego.

1.4. Kompetencje podstawowe o kluczowym znaczeniu dla podjęcia pracy

Kompetencje podstawowe przejawiają się w zachowaniach o charakterze sprawnościowym, które wpływają na skuteczność ogólnego funkcjonowania zawodowego (Jurek, 2010, 2012). Kompetencje te nabywane i rozwijane są przez całe życie w ramach wykonywania różnorodnych zadań, niekoniecznie związanych z pracą zawodową. Jedną z cech opisujących kompetencje podstawowe jest ich transferowalność (uniwersalność), czyli możliwość ich zastosowania w różnych aktywnościach. Wysoki stopień transferowalności kompetencji oznacza, że nie można ich przypisać na stałe do jednego zadania lub grupy zadań. Wykonanie określonego zadania wymaga wykorzystania kilku kompetencji jednocześnie, zaś każdą z tych kompetencji można zastosować w realizacji innych zadań. O transferowalności konkretnej kompetencji decyduje również uniezależnienie jej od kontekstu sytuacyjnego (np. warunków pracy, wykorzystywanych narzędzi), a także jej użyteczność w przyszłości (Turek i Wojtczuk-Turek, 2011). Poszczególne kompetencje różnią się pod względem stopnia transferowalności.

Transferowalność kompetencji to cecha, która jest szczególnie podkreślana w kontekście takich inicjatyw jak program uczenia się przez całe życie, którego jednym z celów jest wzrost mobilności zawodowej. Kompetencje, które nie są przypisywane ani do konkretnych organizacji, ani do zawodu, stanowią potencjał osoby, który może ona przenosić z jednego miejsca zatrudnienia do kolejnego. Działania podejmowane na rzecz rozwoju uniwersalnych kompetencji zawodowych stają się wówczas inwestycją korzystną przede wszystkim dla pracownika czy osoby poszukującej pracy. W tym kontekście rozwój kompetencji transferowalnych staje się celem samym w sobie – jest sposobem podnoszenia swojej konkurencyjności na rynku pracy, niezależnie od dotychczasowej ścieżki zawodowej.

Na potrzeby konstruowania nowego narzędzia diagnozy funkcjonalnej zdefiniowano cztery główne kompetencje podstawowe, które mają kluczowe znaczenie dla podjęcia pracy przez osoby niepełnosprawne intelektualnie w stopniu lekkim lub umiarkowanym. Są to: komunikacja, samoobsługa, podstawowe umiejętności i adaptacja oraz przygotowanie do zajęć praktycznych.

Obszar komunikacji odnosi się do tego, czy uczeń formułuje poprawne wypowiedzi, słucha tego, co mówią inni, a także czy wykazuje w stosunku do rówieśników, dorosłych i obcych zachowania związane z budowaniem poprawnych relacji interpersonalnych, na przykład czy stosuje zwroty grzecznościowe. Obszar kompetencji społecznych, do których zaliczana jest komunikacja, prezentowany jest w większości klasyfikacji kompetencji zawodowych. Na obszar ten składają się najczęściej zachowania związane z przekazywaniem informacji oraz współpracą z innymi. W modelu SHL (firmy doradczej z obszaru zarządzania zasobami ludzkimi) zachowania te opisane są w kompetencji „Wspieranie i współpraca” (ang. *Supporting and Cooperating*) – budowanie ducha zespołowego, słuchanie, empatyzowanie, wspieranie innych, oraz kompetencji „Interakcja i prezentowanie” (ang. *Interacting and Presenting*) – rozwiązywanie konfliktów, wywieranie wpływu, negocjowanie (Bartram, 2005). W katalogu firmy Lominger (funkcjonującym pod nazwą Architekt Kariery) zachowania te są opisane w kategorii umiejętności osobistych i interpersonalnych (Lombardo i Eichinger, 2010). W modelu IE-TC (opracowanym przez firmę doradczą m.in. na potrzeby pracy doradców zawodowych) kompetencje społeczne obejmują takie kategorie zachowań jak „Komunikowanie i przekonywanie” – przekazywanie innym informacji oraz przekonywanie innych

do własnego stanowiska, oraz „Współpracowanie” – nawiązywanie pracy w grupie na rzecz osiągnięcia wspólnych celów (Jurek, 2012).

W literaturze przedmiotu opisano wiele reguł dobrej komunikacji. Tomasz Maruszewski (1996) przytacza zasady zaproponowane przez Grice’a, mówiące między innymi o dostosowaniu komunikatu do odbiorcy (wypowiedź powinna zawierać informacje, które są interesujące dla rozmówcy), jasności i precyzjności wypowiedzi (komunikat powinien być przekazywany wystarczająco głośno i wyraźnie, w sposób uporządkowany i logiczny), unikaniu dygresji (należy trzymać się najważniejszego celu rozmowy). Nęcka (2003) opisuje natomiast techniki aktywnego słuchania, do których należą: umiejętność zadawania pytań (otwartych, zamkniętych), utrzymywanie kontaktu wzrokowego, parafrazowanie (figura językowa, pozwalająca upewnić się, czy dobrze zrozumieliśmy intencje rozmówcy poprzez przeformułowanie jego wypowiedzi własnymi słowami), odzwierciedlanie (dopasowanie swojego zachowania do zachowania i emocji rozmówcy, podążanie za wątkiem rozmowy) oraz podsumowywanie. Kompetencje związane z nawiązywaniem i utrzymywaniem kontaktu z innymi oczekiwane są na każdym stanowisku. Wynika to między innymi z tego, że osoby prezentujące wyższy poziom komunikacji społecznej osiągają większe sukcesy w pracy (zob. Griffin, 2003).

Obszar samoobsługi, podstawowych umiejętności i adaptacji oraz przygotowania do zajęć obejmuje zachowania pozwalające na osiągnięcie samodzielności przez ucznia, a także jego sprawności w indywidualnym działaniu. Na te trzy kompetencje składają się umiejętności dostosowywania się do zmieniających się warunków wykonywania zadań, posługiwanie się podstawowymi urządzeniami niezbędnymi do przyswajania wiedzy czy samodzielnego przemieszczania się. W ramach tego obszaru oceniane są czynności związane z przygotowywaniem się do zadań, wykonywaniem ćwiczeń, pilnością, dokładnością oraz tempem podejmowanych działań. W analizowanych modelach kompetencyjnych zachowania składające się na obszar samoobsługi, adaptacji i przygotowania się do zajęć opisują głównie kompetencje organizacyjne oraz adaptacyjne. W modelu SHL są to: „Organizowanie i egzekwowanie planów” (ang. *Organizing and Executing*) – planowanie, organizowanie, zarządzanie czasem, dążenie do rezultatów, oraz „Adaptacja i radzenie sobie ze stresem” (ang. *Adapting and Coping*) – pozytywne reagowanie na zmiany, radzenie sobie z presją (Bartram, 2005). W katalogu firmy Lominger są to głównie umiejętności zorientowane na działanie (Lombardo i Eichinger, 2010). Natomiast w modelu IE-TC zachowania te reprezentowane

są w trzech kompetencjach: „Adaptowanie się do zmian” – łatwość w dostosowaniu zachowania do zmian w otoczeniu, sytuacji, „Dążenie do rezultatów” – podejmowanie i podtrzymywanie działań zmierzających do realizacji wyznaczonych celów, oraz „Planowanie i organizowanie” – ustalanie przebiegu działań i potrzebnych środków oraz realizowanie zadań zgodnie z wyznaczonym planem (Jurek, 2012).

O uniwersalności kompetencji związanych z samodzielnością, adaptacją oraz przygotowaniem do zajęć świadczą też wyniki badań, które potwierdzają, że planowe i systematyczne działanie zwiększa efektywność (Gollwitzer i Bargh, 1996). Ponadto dowiedziono, że „pracownicy, którzy są dobrze zorganizowani, punktualni i zorientowani na wykonanie zadania dobrze sobie radzą bez względu na to, czy zarządzają korporacjami czy kopią rowy” (McCrae i Costa, 2005, s. 267).

1.5. Kompetencje specjalistyczne niezbędne do wykonywania zawodu

Kompetencje specjalistyczne przejawiają się w zachowaniach ściśle powiązanych z realizacją wyznaczonych zadań. Zdefiniowanie kompetencji specjalistycznych wymaga szczegółowej analizy pracy wykonywanej na danym stanowisku. Lista kompetencji specyficznych nie jest zamknięta. Wraz z powstawaniem nowych zadań i zmieniającymi się warunkami wykonywania danej pracy pojawiają się nowe kompetencje. Ich rozwój jest ściśle powiązany z nabywaniem doświadczenia w zakresie konkretnych obowiązków (Jurek, 2010, 2012).

Podstawą analizy treści KDF w ramach poszczególnych zawodów: ślusarz, blacharz samochodowy, hotelarz (na podstawie opisu zawodu pracownik pomocniczy obsługi hotelowej), kucharz (na podstawie opisu zawodu kucharza małej gastronomii) oraz introligator, są opisy zadań oraz czynności zamieszczonych w wyszukiwarce opisów zawodu wortalu publicznych służb zatrudnienia (<http://psz.praca.gov.pl/>) oraz programy nauczania zawodu publikowane przez Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.

Blacharz samochodowy (symbol cyfrowy 721306) wykonuje prace produkcyjne, remontowo-modernizacyjne oraz prototypowe w zakresie obróbki i kształtowania elementów z blach i profili kształtowych na potrzeby przemysłu samochodowego, przy użyciu maszyn i specjalistycznych urządzeń oraz narzędzi

ślusarskich i monterskich, ręcznych i z napędem mechanicznym, z wykorzystaniem przyrządów kontrolno-pomiarowych. W procesie nauczania tego zawodu podkreśla się, że dynamiczne zmiany w technice, technologii, organizacji produkcji i usługach wymuszają, aby kształcenie zawodowe blacharza samochodowego miało charakter szerokoprofilowy, umożliwiającą opanowanie umiejętności ogólnych oraz specjalistycznych. Zgodnie z programem nauczania zawodu absolwent szkoły kształcącej w zawodzie blacharz samochodowy powinien być przygotowany do wykonywania takich zadań zawodowych jak: ocenianie stanu technicznego nadwozi pojazdów samochodowych; naprawianie uszkodzonych nadwozi pojazdów samochodowych oraz zabezpieczanie antykorozyjne nadwozi pojazdów samochodowych (Figurski i Gnych, 2012, s. 7).

Ślusarz (symbol cyfrowy 722204) naprawia i konserwuje sprzęt gospodarstwa domowego, zamki, rowery, metalowe ogrodzenia, z wykorzystaniem narzędzi i przyrządów ślusarskich oraz monterskich, narzędzi i przyrządów specjalistycznych, z zachowaniem wymogów eksploatacyjnych i dyscypliny technologicznej napraw sprawdza stan techniczny naprawianego sprzętu, dorabia i wymienia uszkodzone części; przeprowadza próby po naprawach. Zgodnie z programem nauczania zawodu absolwent zasadniczej szkoły zawodowej kształcącej w zawodzie ślusarz powinien być przygotowany do wykonywania takich zadań zawodowych jak: wykonywanie elementów maszyn i urządzeń, naprawianie elementów maszyn, urządzeń i narzędzi, wykonywanie połączeń, konserwowanie elementów maszyn, urządzeń i narzędzi (Dobrowolska-Zabłocka, Figurski, Olsza i Zagańczyk, 2012, s. 7).

Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej w wersji „Hotelarz” został opracowany z myślą o uczniach zawodowych szkół specjalnych uczących się zawodu pracownik pomocniczy obsługi hotelowej (symbol cyfrowy 911205) i nabywających kwalifikacje w zakresie wykonania prac pomocniczych w obiektach świadczących usługi hotelarskie. Zawód ten nie jest dostępny w ofercie edukacyjnej szkół masowych (w szkole zawodowej uczy się w zawodzie technik hotelarstwa – symbol cyfrowy 422402). Zakres zadań badanych za pomocą arkusza KDF „Hotelarz” odnosi się do opisu zawodu pracownik pomocniczy obsługi hotelowej i tylko w określonej części pokrywa zakres zadań technika hotelarstwa. Zgodnie z programem nauczania absolwent szkoły kształcącej w zawodzie pracownik pomocniczy obsługi hotelowej powinien być przygotowany do wykonywania takich zadań zawodowych jak: realizowanie zadań związanych z przygotowaniem

jednostki mieszkalnej do przyjęcia gości, wykonywanie prac pomocniczych w części gastronomicznej obiektu świadczącego usługi hotelarskie, wykonywanie prac pomocniczych związanych z obsługą gości, wykonywanie prac porządkowych na terenie obiektu świadczącego usługi hotelarskie, wykonywanie prac pomocniczych związanych z utrzymaniem w należytym stanie terenów zieleni i urządzeń rekreacyjnych znajdujących się w otoczeniu obiektu (Albertin i Domachowska, 2012, s. 6).

Podstawą zdefiniowania kompetencji ocenianych za pomocą KDF w wersji „Kucharz” jest program nauki zawodu dla kucharza małej gastronomii (symbol cyfrowy 512[05]) (Krajewska, Piecyk, Raś i Skuratowicz, 2006). Do głównych zadań kucharza małej gastronomii należy: sporządzanie typowych potraw i napojów, przygotowywanie produktów podstawowych potraw i napojów, przeprowadzanie obróbki cieplnej półproduktów, sprzedawanie potraw i napojów w punktach małej gastronomii oraz przechowywanie i magazynowanie surowców, półproduktów i produktów kulinarnych. Zakres zadań i czynności zawodowych w dużej mierze jest spójny z opisem zawodu kucharza (symbol cyfrowy 512001), w większym jednak stopniu precyzuje potencjalne miejsca wykonywania zawodu: punkty gastronomiczne, bary szybkiej obsługi, restauracje, kawiarnie, puby oraz stołówki. Modułowy program nauczania zawodu kucharz małej gastronomii, zatwierdzony przez Ministra Edukacji Narodowej, obejmuje także spis umiejętności nabywanych w procesie kształcenia, a wśród nich między innymi: dokonywanie jakościowej oceny surowców, półproduktów i potraw, dobieranie surowców do produkcji potraw i napojów, sporządzanie potraw i napojów oferowanych do sprzedaży w punktach małej gastronomii.

Introligator (symbol cyfrowy 732301), zgodnie z kartą opisu zawodu, przygotowuje ręcznie i maszynowo wkłady do oprawy twardej i miękkiej, wykonuje oprawy książek za pomocą narzędzi i urządzeń introligatorskich. Do zadań introligatora należy również ręczne lub maszynowe wykonywanie wyrobów introligatorskich o specjalnym przeznaczeniu, na przykład teczek, klaserów, opakowań, ozdobnych futerałów, a także zabezpieczanie starodruków. Zgodnie z programem nauczania zawodu, absolwent szkoły kształcącej w zawodzie introligator powinien być przygotowany do wykonywania takich zadań zawodowych jak: przygotowywanie materiałów, maszyn i urządzeń do realizacji procesów introligatorskich, realizowanie procesów wykonywania druków luźnych, realizowanie procesów wykonywania opraw (Fijałkowska i Pierzchalski, 2012, s. 7).

2. Opis KDF

Współautorzy podrozdziału: Beata Cieśluk, Irena Dymarska, Agnieszka Jaśkiewicz, Roman Repiński, Andrzej Szkodziński, Leszek Świder

Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej (KDF) został stworzony w celu badania funkcjonowania społecznego i zawodowego osób, które uczą się zawodu w szkole specjalnej. Uczniowie, z myślą o których opracowano nowe narzędzie diagnozy funkcjonalnej, są niepełnosprawni intelektualnie w stopniu umiarkowanym lub lekkim, ale wykazują się dobrym stopniem funkcjonowania, co pozwala im na naukę, a potem umożliwia pracę w zawodzie. KDF opracowano w 5 wersjach, dla następujących zawodów: kucharz (na podstawie opisu zadań kucharza małej gastronomii) (*Załącznik 1*), hotelarz (na podstawie opisu zadań pracownika pomocniczego obsługi hotelowej) (*Załącznik 2*), introligator (*Załącznik 3*), ślusarz (*Załącznik 4*) oraz blacharz samochodowy (*Załącznik 5*). Każda wersja składa się z dwóch części: podstawowej, pozwalającej na zbadanie kompetencji społecznych i osobistych ucznia, oraz zawodowej, pozwalającej na ewaluację kompetencji związanych z wykonywaniem konkretnego zawodu. Kwestionariusz wykorzystywany jest w procesie oceny dokonywanej przez nauczyciela zawodu lub wychowawcy (dotyczy części podstawowej KDF).

2.1. Konstrukcja KDF

KDF składa się z dwóch części: pierwsza (w sumie 35 pytań) pozwala na zdiagnozowanie funkcjonowania społecznego oraz osobistego ucznia, druga (liczba pytań jest różna w każdej wersji) umożliwia zbadanie umiejętności związanych z wykonywaniem konkretnego zawodu. KDF przygotowano w pięciu wersjach

opracowanych dla następujących zawodów: kucharz, hotelarz, intrologator, ślusarz, blacharz samochodowy.

Pytania, z których zbudowany jest KDF, odnoszą się do konkretnych zachowań, czynności składających się na badane kompetencje. Dla każdego wskaźnika (zachowania, czynności) opracowano 4-stopniową behawioralną, szacunkową skalę odpowiedzi typu BARS (ang. *Behavioral Anchored Rating Scale*). Przykład pytania ze skalą odpowiedzi typu BARS zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Przykładowa pozycja Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej

<p>1. Umiejętność kontaktowania się z otoczeniem – przedstawianie swoich potrzeb.</p> <p>a. Kontakt z otoczeniem nie sprawia problemów, jasno przedstawia swoje potrzeby.</p> <p>b. Kontakt z otoczeniem pojawia się tylko wtedy, gdy jest niezbędnie wymagany.</p> <p>c. Słaby i niechętny kontakt z otoczeniem, problemem jest przedstawianie potrzeb.</p> <p>d. Brak kontaktu z otoczeniem.</p>
--

Każdą z odpowiedzi opisano behawioralnie, to znaczy w kategoriach konkretnych zachowań możliwych do zaobserwowania wśród uczniów. Opisy behawioralne odzwierciedlają stopniowe przyswojenie poszczególnych kompetencji. Wyjątkiem jest tu część zawodowa KDF w wersji dla zawodu intrologator – składa się ona z listy stwierdzeń opisujących konkretne czynności z 4-punktową skalą odpowiedzi, ale nieopisanych behawioralnie. Fragment kwestionariusza z szacunkową skalą odpowiedzi zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2. Fragment Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej dotyczący oceny kompetencji zawodowych w zawodzie intrologator

Lp.	Czynność/ umiejętność	Ocena ucznia			
		1	2	3	4
1	Posługuje się terminologią poligraficzną.	1	2	3	4
2	Czyta rysunki techniczne.	1	2	3	4

Lp.	Czynność/ umiejętność	Ocena ucznia			
		1	2	3	4
3	Posługuje się dokumentacją techniczną i technologiczną.	1	2	3	4
4	Rozróżnia podstawowe procesy i wyroby poligraficzne.	1	2	3	4
5	Rozróżnia techniki drukowania.	1	2	3	4

Niezależnie od wersji narzędzia odpowiedzi na poszczególne pozycje kwestionariusza punktowane są od 1 do 4, gdzie 1 oznacza czynność (umiejętność) opisaną w stopniu najniższym, a 4 – najwyższym.

2.2. Kompetencje badane za pomocą KDF

Pierwsza, zasadnicza część KDF została stworzona na podstawie umiejętności społecznych i osobistych, których osoba z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym powinna się nauczyć, aby poprawnie funkcjonować w społeczeństwie oraz poradzić sobie z samodzielną realizacją powierzonych obowiązków. Osiągnięcie wysokich wyników w tych obszarach wskazuje, że uczeń będzie w stanie poradzić sobie w życiu społecznym i funkcjonować w grupie, a także sprawnie wykonywać wyznaczone zadania.

Na część podstawową KDF składają się pytania badające funkcjonowanie w obszarze: komunikacji (7 pytań), samoobsługi (7 pytań), podstawowych umiejętności i adaptacji (11 pytań) oraz umiejętności przejawianych podczas zajęć praktycznych (10 pytań).

Charakterystykę badanych kompetencji w części wspólnej KDF (skale podstawowe) umieszczono w tabeli 3.

Tabela 3. Opis badanych kompetencji za pomocą KDF – skale podstawowe

Kompetencja/ obszar umiejętności	Charakterystyka
Komunikacja	Obszar komunikacji odnosi się do tego, czy uczeń rozwinął w sobie umiejętności tworzenia i rozumienia komunikatów werbalnych. Oceniane są również jego zachowania, które wykazuje w stosunku do rówieśników, dorosłych i obcych, i czy zna formy zwrotów grzecznościowych i je stosuje.

Kompetencja/ obszar umiejętności	Charakterystyka
Komunikacja	<p>Przykładowe wskaźniki (kategorie zachowań, po których rozpoznawane są kompetencje): podawanie informacji o sobie, kontaktowanie się z otoczeniem, przedstawianie swoich potrzeb, rozumienie komunikatów od innych.</p>
Samoobsługa	<p>Obszar samoobsługi obejmuje umiejętność samodzielnego dbania o higienę osobistą i czystość, troskę o własne zdrowie, umiejętność samodzielnego spożywania posiłków. Oceniana jest również zdolność do samodzielnego dojeżdżania do miejsca nauki z domu, przygotowywania się do zajęć szkolnych oraz umiejętność samodzielnej organizacji swojego czasu wolnego.</p> <p>Przykładowe wskaźniki (kategorie zachowań, po których rozpoznawane są kompetencje): schludność, sposoby wykorzystania czasu wolnego, dbałość o własne zdrowie.</p>
Podstawowe umiejętności i adaptacja (Adaptacja)	<p>Obszar podstawowych umiejętności i adaptacji obejmuje znajomość planu zajęć, rutyny szkolnej i reakcje na zmiany pojawiające się w rutynie dnia; poznanie sposobu i tempa adaptacji ucznia do zmian i nowych warunków. W obszarze tym oceniane są również podstawowe szkolne umiejętności, takie jak rozumienie tekstu czytanego, pisanie, liczenie, znajomość zegarka, dni tygodnia i miesiące, zdolności do operacji na pieniądzach, umiejętność pracy na komputerze oraz pilność i tempo pracy.</p> <p>Przykładowe wskaźniki (kategorie zachowań, po których rozpoznawane są kompetencje): znajomość planu i reakcje na jego zmiany, dostosowywanie się do nowych warunków, na przykład zmiana planu zajęć, miejsca pracy, osoby prowadzącej i innego odstępstwa od reguł.</p>
Przygotowanie do zajęć praktycznych (Zajęcia praktyczne)	<p>Obszar przygotowania do zajęć praktycznych obejmuje umiejętności niezbędne do aktywnego i efektywnego udziału w ćwiczeniach pozwalających na naukę zawodu. W ramach tego obszaru oceniane są czynności związane z przygotowaniem się do zadań, wykonywaniem ćwiczeń, pilnością, dokładnością oraz tempem podejmowanych działań.</p> <p>Przykładowe wskaźniki (kategorie zachowań, po których rozpoznawane są kompetencje): nienaruszanie zasad BHP, organizacja stanowiska pracy, wykonanie zadania, prezentacja efektów pracy.</p>

Druga część KDF bada umiejętności wymagane do zdania egzaminów zawodowych w poszczególnych zawodach. Uzyskane wyniki pozwalają oszacować, jak uczeń poradzi sobie na egzaminie i tym samym w pracy zawodowej.

W ramach części specjalistycznych (funkcjonowanie na zajęciach praktycznej nauki zawodu) badane są następujące obszary kompetentnego działania:

- KUCHARZ: wykonywanie czynności w zawodzie kucharz.
- HOTELARZ: wykonywanie czynności w zawodzie hotelarz.
- INTROLIGATOR:
 - » podstawy poligrafii;
 - » technologia introligatorstwa.
- ŚLUSARZ:
 - » wykonywanie czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I;
 - » wykonywanie czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II;
 - » wykonywanie czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III.
- BLACHARZ SAMOCHODOWY:
 - » budowa pojazdów samochodowych;
 - » technologia napraw blacharskich.

Podstawą treści KDF w ramach poszczególnych zawodów (ślusarz, blacharz samochodowy, hotelarz, kucharz, introligator) są ramy programowe kształcenia oraz opisy zadań i czynności zamieszczonych w kartach opisu zawodu (zob. rozdz. 1: *Założenia teoretyczne KDF*).

3. Właściwości psychometryczne KDF

W celu określenia właściwości psychometrycznych KDF (jego rzetelności i trafności) oraz opracowania norm pozwalających na interpretację wyników indywidualnej diagnozy przeprowadzono badanie standaryzacyjne. Oceny uczniów, które były przedmiotem analizy statystycznej, zostały dokonane przez wychowawców lub nauczycieli zawodu pracujących z danymi uczniami³. Nauczyciele oceniali uczniów z wykorzystaniem specjalnie przygotowanych arkuszy dedykowanych zawodom, dla których opracowano KDF.

W trakcie badań standaryzacyjnych zebrano oceny kompetencji dokonanych dla 309 uczniów kształcących się w zawodowych szkołach specjalnych oraz masowych. Badania zrealizowano w województwie pomorskim.

Zebrane wyniki poddano analizie statystycznej. Obliczono między innymi: wskaźniki rzetelności pozycji testowych (alfa Cronbacha), korelacje między badanymi kompetencjami, korelacje między wynikami KDF a wynikami oceny kompetencji z wykorzystaniem innych narzędzi, różnice średnich wyników uzyskanych w podgrupach (np. uczniowie szkół specjalnych *versus* uczniowie szkół masowych). Na podstawie wniosków z przeprowadzonej analizy statystycznej i uzyskanych wyników określono parametry psychometryczne KDF oraz opracowano ostateczne wersje narzędzia.

³ W badaniach standaryzacyjnych diagnozy funkcjonalnej uczniów dokonali następujący nauczyciele: Magdalena Bieszk, Sławomir Bochniak, Joanna Budzyńska, Anna Indyk, Bogdan Jasiuwienas, Katarzyna Jurczyk, Małgorzata Kalista-Kinda, Joanna Kołakowska, Barbara Kortus, Mirosława Lesińska, Maciej Małecki, Elżbieta Rabant, Roman Repiński, Beata Roda-Mielczarek, Andrzej Szkodziński, Leszek Świder, Mirosława Waleszkowska, Barbara Walczuk, Agnieszka Wiśniewska, Elżbieta Zielińska-Mikołajczyk, Romana Maćkiewicz.

3.1. Opis badań standaryzacyjnych KDF

W celu określenia podstawowych parametrów psychometrycznych narzędzia, w tym jego rzetelności oraz trafności, przeprowadzono badania standaryzacyjne z wykorzystaniem KDF.

Charakterystyka prób standaryzacyjnych. W badaniu wzięło udział 20 nauczycieli, którzy ocenili łącznie $N = 309$ uczniów kształcących się w pięciu zawodach: kucharz ($n = 61$), hotelarz ($n = 103$), introligator ($n = 60$), ślusarz ($n = 30$) oraz blacharz samochodowy ($n = 55$). Ponad połowa ocenionych osób ($n = 161$) to uczniowie z orzecznym upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim lub umiarkowanym kształcący się w zawodowych szkołach specjalnych. Ponadto w analizach uwzględniono oceny 31 uczniów uczęszczających do szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy w zawodzie. W badaniu standaryzacyjnym ocenie poddani byli również uczniowie szkół masowych ($n = 114$), którzy kształcili się w wymienionych wcześniej zawodach. W przypadku czterech z pięciu zawodów były to szkoły zawodowe, a tylko w przypadku zawodu introligator grupa porównawcza składała się z uczniów technikum (w masowych szkołach zawodowych w województwie pomorskim w trakcie realizowanych badań nie prowadzono kształcenia w kierunku zawodu introligator). Uwzględnienie w badaniach ocen uczniów ze szkół masowych miało na celu określenie stopnia, w jakim uczniowie szkół specjalnych różnią się w zakresie kompetencji społecznych i zawodowych. Wśród ocenianych osób 108 to kobiety, zaś 201 to mężczyźni. Średni wiek uczniów wyniósł $M = 18,78$ ($SD = 1,94$). Wśród badanych 18,4% ($n = 57$) to uczniowie klas pierwszych, 21,4% ($n = 66$) klas II, 30,1% ($n = 93$) klas III, 5,8% ($n = 18$) klas IV (dotyczy technikum) oraz 23,6% ($n = 73$) to absolwenci. W przypadku 117 ocenianych uczniów nie orzekano o upośledzeniu umysłowym. U 128 ocenianych osób orzekono upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, a w przypadku 62 osób w stopniu umiarkowanym.

Procedura badania standaryzacyjnego. Do udziału w badaniu zaproszono 20 nauczycieli praktycznej nauki zawodu, których zadaniem było ocenienie kompetencji swoich uczniów za pomocą KDF. Każdy z nauczycieli otrzymał stosowny kwestionariusz z pytaniami (wielokrotnego użytku) wraz z odpowiednią liczbą arkuszy odpowiedzi. Uczniowie wytypowani do oceny zostali wskazani na podstawie kryteriów doboru celowego: zawód, którego się uczą; klasa (rok nauki); typ szkoły (specjalna *versus* masowa). Arkusze odpowiedzi wypełniane były tak, aby

zagwarantować anonimowość uczniów. Do celów statystycznych nanoszone były wyłącznie informacje demograficzne mogące mieć znaczenie w ustalaniu właściwości psychometrycznych narzędzia oraz norm.

Zebrane od nauczycieli arkusze odpowiedzi wprowadzono do bazy danych, które następnie poddano analizie statystycznej z wykorzystaniem dwóch programów: *SPSS Statistics* oraz *R*.

Zastosowane metody. Arkusze wykorzystane w badaniach standaryzacyjnych w przeważającej części składały się z Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej podzielonego na 3 części: 1) Funkcjonowanie społeczne i osobiste, 2) Zajęcia praktyczne, 3) Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie. W arkuszu umieszczono również pytania demograficzne pozwalające na zbadanie następujących zmiennych:

- płeć ucznia,
- wiek ucznia,
- klasa (rok nauki),
- stopień orzeczonego upośledzenia umysłowego (brak, lekkie, umiarkowane),
- typ szkoły (masowa, specjalna, specjalna przysposabiająca do pracy w zawodzie),
- ostatnia ocena uzyskana przez ucznia z praktycznej nauki zawodu,
- wynik egzaminu teoretycznego zewnętrznego (pozytywny, negatywny),
- wynik egzaminu praktycznego zewnętrznego (pozytywny, negatywny),
- ocena szans (dokonywana przez nauczyciela) ucznia na zdobycie zatrudnienia.

Ponadto w badaniu standaryzacyjnym proszono nauczycieli o dokonanie oceny uczniów w zakresie kompetencji podstawowych oraz efektywności w trakcie wykonywania zadań z wykorzystaniem następujących narzędzi:

- Kwestionariusz Oceny Kompetencji Podstawowych – składa się z 24 stwierdzeń opisujących sposób, w jaki uczniowie mogą zachowywać się podczas zajęć. Przy każdym stwierdzeniu nauczyciel proszony był o zaznaczenie na 5-stopniowej skali, jak często oceniany uczeń tak właśnie zachowuje się podczas wykonywania różnych zadań. Poszczególne poziomy skali oznaczały: 1 – nigdy; 2 – rzadko; 3 – czasami; 4 – często; 5 – zawsze. Kwestionariusz

pozwala na zbadanie podstawowych kompetencji w następujących obszarach: społeczny – komunikowanie się i współdziałanie (przykładowe stwierdzenia: „Precyzyjnie mówi to, co ma do przekazania”, „Gdy widzi, że ktoś ma trudności z zadaniem, oferuje swoją pomoc”, „Nawiązuje przyjazną relację z osobami, z którymi pracuje”), osobisty – nastawienie na cel (przykładowe stwierdzenia: „Z własnej inicjatywy podejmuje dodatkowe działania ukierunkowane na osiągnięcie celu”, „Podczas wykonywania zadań rzetelnie spełnia wszystkie wytyczne”, „Dbą o jakość wykonywanych zadań”), emocjonalny – adaptowanie się do zmian i radzenie sobie ze stresem (przykładowe stwierdzenia: „Szybko dostosowuje swoje zachowanie do zmieniającej się sytuacji”, „Napotykać na niespodziewane trudności, szybko udaje się mu/jej nad nimi zapanować”, „W stresujących sytuacjach szybko opanowuje emocje i koncentruje się na zadaniu”) oraz organizacyjny – planowanie i organizowanie (przykładowe stwierdzenia: „Przystępując do realizacji zadania, tworzy dokładny plan działania”, „Szybko organizuje potrzebne zasoby, nawet gdy są one mało dostępne”, „Pod koniec każdego etapu zadania sprawdza, czy praca przebiega zgodnie z wytycznymi”). Kwestionariusz został opracowany na potrzeby badania standaryzacyjnego w oparciu o zestaw oryginalnych narzędzi autorstwa P. Jurka i M. Olecha (zob. Jurek, 2012). Na podstawie wyników przeprowadzonych badań potwierdzono rzetelność pomiaru 5 obszarów kompetencji z wykorzystaniem skróconej wersji narzędzia. Współczynniki zgodności wewnętrznej (alfa Cronbacha) wyniosły kolejno: kompetencje społeczne ($\alpha = 0,93$), kompetencje osobiste ($\alpha = 0,95$), kompetencje emocjonalne ($\alpha = 0,94$), kompetencje organizacyjne ($\alpha = 0,95$).

- Skala Oceny Efektywności – składa się z 8 stwierdzeń opisujących poziom skuteczności i efektywności ucznia w trakcie wykonywania przez niego zadań (przykładowe stwierdzenia: „Osiąga cele zgodne lub przekraczające założenia”, „Wykonuje powierzone zadania w wyznaczonym terminie”, „Wykonuje swoją pracę zgodnie lub powyżej oczekiwań”). Przy każdym stwierdzeniu nauczyciel był proszony o zaznaczenie na 5-stopniowej skali, jak często uczeń prezentuje taki poziom skuteczności i efektywności. Poszczególne poziomy skali oznaczają: 1 – nigdy; 2 – rzadko; 3 – czasami; 4 – często; 5 – zawsze. Na podstawie wyników przeprowadzonych badań potwierdzono rzetelność pomiaru 5 obszarów kompetencji

z wykorzystaniem skróconej wersji narzędzia. Współczynnik zgodności wewnętrznej (alfa Cronbacha) wyniósł $\alpha = 0,94$.

Wyniki obu kwestionariuszy posłużyły do oszacowania trafności kryterialnej Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej. Zakładano, że oceny dokonane w oparciu o KDF będą pozytywnie korelowały z kompetencjami i efektywnością, ocenianymi za pomocą dodatkowych narzędzi.

3.2. Statystyki opisowe wyników KDF

W tabeli 4 przedstawiono podstawowe statystyki opisowe (średnie oraz odchylenia standardowe) dla skal mierzonych za pomocą Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej z podziałem na uczniów i absolwentów szkół masowych lub zasadniczych szkół zawodowych specjalnych, a także szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy.

Tabela 4. Statystyki opisowe wyników skal mierzonych za pomocą Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej

Skala KDF	Uczniowie i absolwenci szkół masowych			Uczniowie i absolwenci zasadniczych szkół zawodowych specjalnych			Uczniowie szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy		
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Komunikacja	113	3,73	0,49	165	3,12	0,58	31	2,91	0,62
Samoobsługa	113	3,77	0,36	165	3,26	0,51	31	3,00	0,67
Adaptacja	113	3,69	0,43	165	3,03	0,62	31	2,80	0,68
Zajęcia praktyczne	113	3,27	0,81	165	2,53	0,78	30	2,24	0,78
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I				30	2,65	0,70			
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II				29	2,43	0,77			

Skala KDF	Uczniowie i absolwenci szkół masowych			Uczniowie i absolwenci zasadniczych szkół zawodowych specjalnych			Uczniowie szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy		
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III				24	2,41	0,84			
Podstawy poligrafii	29	2,84	0,45	31	1,68	0,71			
Technologia introligatorstwa	29	2,53	0,48	31	1,65	0,62			
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie kucharz	29	2,80	0,97	31	2,55	0,56			
Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim	24	2,29	0,84	27	2,15	0,79			
Budowa pojazdów samochodowych	24	2,88	0,33	27	2,44	0,69			
Technologia napraw blacharskich	24	2,53	0,64	27	2,10	0,66			
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarz	31	3,93	0,24	42	2,98	0,86	23	2,46	0,66

W tabeli 5 zaprezentowano macierz korelacji między wynikami podstawowych skal Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej.

Tabela 5. Macierz korelacji (*r*-Pearsona) między skalami podstawowymi mierzonymi za pomocą KDF

Kompetencja	1.	2.	3.
1. Komunikacja	-		
2. Samoobsługa	0,76*	-	
3. Adaptacja	0,84*	0,82*	-
4. Zajęcia praktyczne	0,73*	0,76*	0,82*

N = 309; **p* < 0,01

Kolejna tabela zawiera współczynniki korelacji między zawodowymi skalami KDF a skalami podstawowymi.

Tabela 6. Współczynniki korelacji (*r*-Pearsona) wyników skal zawodowych i podstawowych KDF

Skala KDF	Korelacja ze skalami podstawowymi			
	Komunikacja	Samoobsługa	Adaptacja	Zajęcia praktyczne
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I	0,82*	n.i.	0,85*	0,96*
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II	0,82*	n.i.	0,85*	0,91*
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III	0,74*	n.i.	0,78*	0,89*
Podstawy poligrafii	0,62*	0,73*	0,73*	0,88*
Technologia introligatorstwa	0,55*	0,67*	0,68*	0,85*
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie kucharz	0,71*	0,68*	0,79*	0,92*

Skala KDF	Korelacja ze skalami podstawowymi			
	Komunikacja	Samoobsługa	Adaptacja	Zajęcia praktyczne
Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim	0,43*	0,39*	0,37*	0,73*
Budowa pojazdów samochodowych	0,75*	0,68*	0,75*	0,87*
Technologia napraw blacharskich	0,64*	0,56*	0,63*	0,85*
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarz	0,81*	0,86*	0,84*	0,94*

$N_1 = 30; N_2 = 29; N_3 = 24; N_4 = 60; N_5 = 60; N_6 = 61; N_7 = 51; N_8 = 51; N_9 = 51; N_{10} = 96;$

* $p < 0,01$

Stopień korelacji między wynikami osiągniętymi dla poszczególnych par ocenianych za pomocą KDF kompetencji można traktować jako miarę trafności różnicowej, która odpowiada na pytanie, czy każda skala kwestionariusza bada odrębny konstrukt teoretyczny. Relatywnie wysokie korelacje ($r \geq 0,8$) oznaczają niską trafność różnicową, ponieważ poszczególne konstrukty (kompetencje) nie są statystycznie rozłączne. Uzyskane wyniki wskazują, że problem stosunkowo niskiej trafności różnicowej może dotyczyć na przykład relacji między skalami: „Komunikacja” – „Adaptacja”, „Komunikacja” – „Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarza”, a także między skalą „Zajęcia praktyczne” i wszystkimi skalami zawodowymi.

Zaistniała sytuacja może wynikać z kilku powodów. Pierwszym z nich jest zastosowanie tej samej metody pomiaru dla różnych kompetencji, a najlepszy sposób oceny trafności zbieżnej i różnicowej to mierzenie kilku cech różnymi metodami. Trafność różnicowa jest osiągnięta, gdy pomiar różnych cech (w założeniu kompetencje oceniane za pomocą KDF są niezależnymi konstruktami – cechami) tą samą metodą koreluje słabiej niż pomiar tej samej cechy różnymi metodami (Campbell i Fiske, 1959). Budowa KDF uwzględniała jeden sposób pomiaru każdej kompetencji (skali). W związku z tym należy zauważyć, że zaobserwowane korelacje między poszczególnymi kompetencjami wynikają zarówno

z rzeczywistych korelacji kompetencji, jak i z zastosowania tej samej metody pomiaru dla wszystkich kompetencji. Innymi słowy, nawet w sytuacji, gdy cechy w rzeczywistości ze sobą nie korelują, ale stosuje się tę samą metodę do ich pomiaru, można oczekiwać, że zaobserwujemy między nimi korelacje. Utrudnia to jednoznaczną interpretację wielkości współczynników korelacji (trafności różnicowej) między kompetencjami. Inne wyjaśnienie wysokich korelacji między ocenianymi kompetencjami wynika z właściwości samych kompetencji, a dokładnie ich transferowalności. Każda kompetencja może być wykorzystywana w trakcie realizacji różnych zadań. Na przykład rozumienie złożonych komunikatów werbalnych („Komunikacja”) jest umiejętnością istotną zarówno podczas wyjaśniania metody klejenia i spawania tworzyw sztucznych (w ramach zawodu blacharz samochodowy), jak i w trakcie wykonywania czynności pomocniczych z zakresu obsługi konsumenta w restauracji, hotelu lub barze (w ramach zawodu hotelarz). Z drugiej strony, podczas realizacji jednego zadania wykorzystywane są niejednokrotnie dwie (lub więcej) kompetencje jednocześnie. Na przykład pilność oraz zdyscyplinowanie podczas wykonywania zadań („Podstawowe umiejętności i adaptacja”) czy też właściwe dobieranie narzędzi, materiałów i surowców do wykonywanego zadania („Zajęcia praktyczne”) mogą być obserwowane w trakcie radzenia sobie z nowym zadaniem, jakim jest diagnozowanie przyczyn złego działania silnika spalinowego („Wykonywanie czynności w zawodzie blacharza samochodowego”), czy każdym innym w ramach przygotowania do wykonywania czynności w zawodzie.

3.3. Rzetelność KDF

W celu zweryfikowania rzetelności pomiaru poszczególnych skal KDF obliczono współczynnik spójności wewnętrznej alfa Cronbacha. Za wartość satysfakcjonującą przyjęto wyniki na poziomie $\alpha > 0,7$ (Cronbach, 2005). Wyniki rzetelności podano dla całej badanej grupy oraz z podziałem na typ szkoły (specjalna *versus* masowa). Wartości wskaźnika rzetelności dla poszczególnych skal prezentuje tabela 7.

Tabela 7. Rzetelność skal KDF

Skala KDF	Liczba pozycji	α Cronbacha (próba: szkoły specjalne)	α Cronbacha (próba: szkoły masowe)	α Cronbacha (obie próby razem)
Komunikacja	7	0,79	0,92	0,87
Samoobsługa	7	0,75	0,84	0,80
Adaptacja	11	0,87	0,90	0,91
Zajęcia praktyczne	10	0,97	0,94	0,96
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I	17	0,95	-	-
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II	11	0,96	-	-
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III	12	0,97	-	-
Podstawy poligrafii	10	0,97	0,92	0,97
Technologia introligatorstwa	19	0,98	0,97	0,98
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie kucharz	30	0,98	0,99	0,99
Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim	11	0,96	0,96	0,96
Budowa pojazdów samochodowych	9	0,94	0,73	0,90
Technologia napraw blacharskich	14	0,96	0,95	0,95
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarz	12	0,97	0,97	0,98

Uzyskane w badaniu standaryzacyjnym wyniki pozwalają uznać, że wszystkie skale KDF rzetelnie mierzą poziom funkcjonowania uczniów.

3.4. Weryfikacja jednowymiarowości podstawowych skal KDF

Analiza czynnikowa jest metodą psychometryczną pozwalającą na weryfikację założenia, że pozycje testowe w obrębie jednej kompetencji rzeczywiście mierzą jeden, wspólny konstrukt teoretyczny. W celu potwierdzenia tego założenia w przypadku skal podstawowych KDF⁴ przeprowadzono confirmacyjną analizę czynnikową z zastosowaniem estymatora DWLS (ang. *Diagonally Weighted Least Squares*). Miary dopasowania modelu jednoczynnikowego dla poszczególnych skal podsumowane są w tabeli 8. Jak można zauważyć, model jednoczynnikowy posiada dobre dopasowanie do danych (RMSEA < 0,10 oraz CFI > 0,8) dla trzech badanych kompetencji podstawowych. Wyjątek stanowi kompetencja „Samoobsługa”, dla której otrzymano relatywnie gorsze dopasowanie modelu jednoczynnikowego do danych. Niemniej jednak, uwzględniając satysfakcjonującą wartość alfa Cronbacha tej skali (zob. tabela 7), można uznać pomiar tej kompetencji za rzetelny.

Tabela 8. Miary dopasowania modelu jednoczynnikowego skal podstawowych KDF

Skala KDF	Miary dopasowania modelu			
	χ^2	<i>df</i>	RMSEA	CFI
Komunikacja	45,01	14	0,085	0,97
Samoobsługa	103,30	14	0,145	0,84
Adaptacja	60,87	44	0,036	0,99
Zajęcia praktyczne	11,77	35	0,000	1,00

3.5. Trafność kryterialna KDF

Trafność kryterialna określa stopień, w jakim wyniki kwestionariusza przewidyują ważne, w kontekście używania narzędzia, kryterium. Na przykład z punktu widzenia stosowania KDF ważne jest, aby wyniki testu przewidywały szanse na znalezienie pracy. W celu oszacowania trafności pomiaru KDF wykonano

⁴ Analizy czynnikowej nie wykonywano dla skal zawodowych KDF z uwagi na zbyt małą liczbę obserwacji dla obliczenia γ .

następujące obliczenia: 1) porównano wyniki w grupie uczniów szkoły zawodowej specjalnej i masowej (sformułowano hipotezę, że uczniowie szkół masowych osiągają wyższe wyniki we wszystkich badanych skalach KDF w porównaniu do uczniów szkół specjalnych); 2) porównano wyniki w grupie uczniów, którzy uzyskali pozytywny wynik z egzaminu zewnętrznego – teoretycznego oraz praktycznego (sformułowano hipotezę, że uczniowie uzyskujący pozytywny wynik na egzaminie zewnętrznym prezentują wyższy poziom we wszystkich badanych skalach KDF w porównaniu do uczniów, którzy uzyskali wynik negatywny); 3) obliczono korelację wyników KDF z osiągnięciami edukacyjnymi (ocena z przedmiotu) oraz oceną szans na zdobycie zatrudnienia na obecnym rynku pracy (w obu przypadkach przyjęto hipotezy, że im wyższy poziom w zakresie skal badanych za pomocą KDF, tym lepsze osiągnięcia w nauce oraz większe szanse na zdobycie zatrudnienia); 4) obliczono korelacje wyników KDF z wynikami oceny kompetencji (z wykorzystaniem Kwestionariusza Kompetentnego Działania pozwalającego na pomiar w obszarze 4 kompetencji) oraz efektywności (w tym przypadku również postawiono hipotezy o pozytywnym związku wyników KDF z wynikami oceny kompetencji i efektywności).

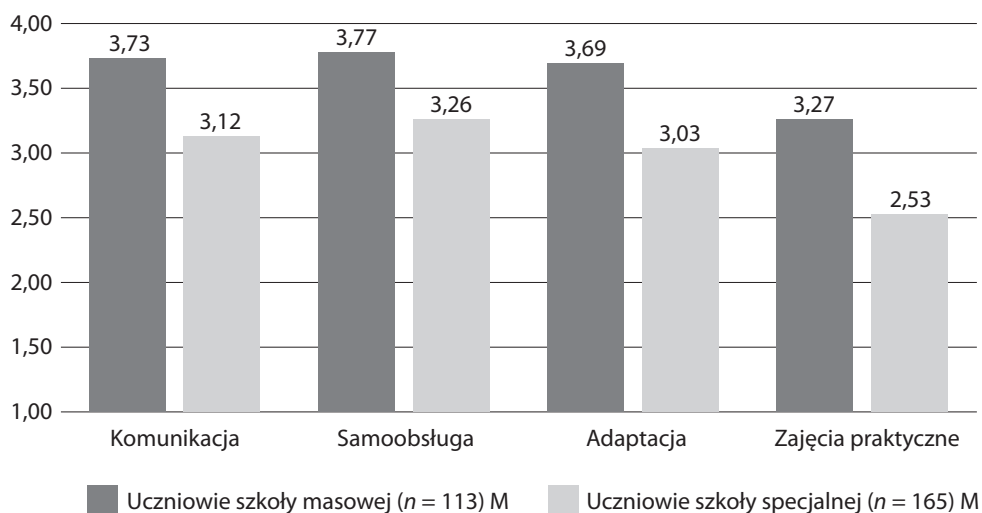
Wykonane analizy statystyczne (zob. tabela 9) potwierdziły, że uczniowie szkół masowych prezentują wyższy poziom podstawowych kompetencji mierzonych za pomocą KDF niż uczniowie szkół specjalnych.

Tabela 9. Wyniki skal podstawowych KDF w grupie uczniów szkół specjalnych i szkół masowych

Skala KDF	Uczniowie szkół masowych (<i>n</i> = 113)		Uczniowie szkół specjalnych (<i>n</i> = 165)		<i>t</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Komunikacja	3,73	0,49	3,12	0,58	9,52	0,00
Samoobsługa	3,77	0,36	3,26	0,51	9,71	0,00
Adaptacja	3,69	0,43	3,03	0,62	10,53	0,00
Zajęcia praktyczne	3,27	0,81	2,53	0,78	7,61	0,00

Rezultaty porównania uczniów szkół specjalnych z uczniami szkół masowych pod względem kompetencji podstawowych badanych za pomocą KDF ilustruje również wykres 1.

Wykres 1. Porównanie wyników KDF (skale podstawowe) uczniów szkół specjalnych z wynikami uczniów szkół masowych

Również w przypadku kompetencji zawodowych, mierzonych za pomocą KDF, uczniowie szkół masowych są oceniani istotnie wyżej niż uczniowie szkół specjalnych (zob. tabela 10).

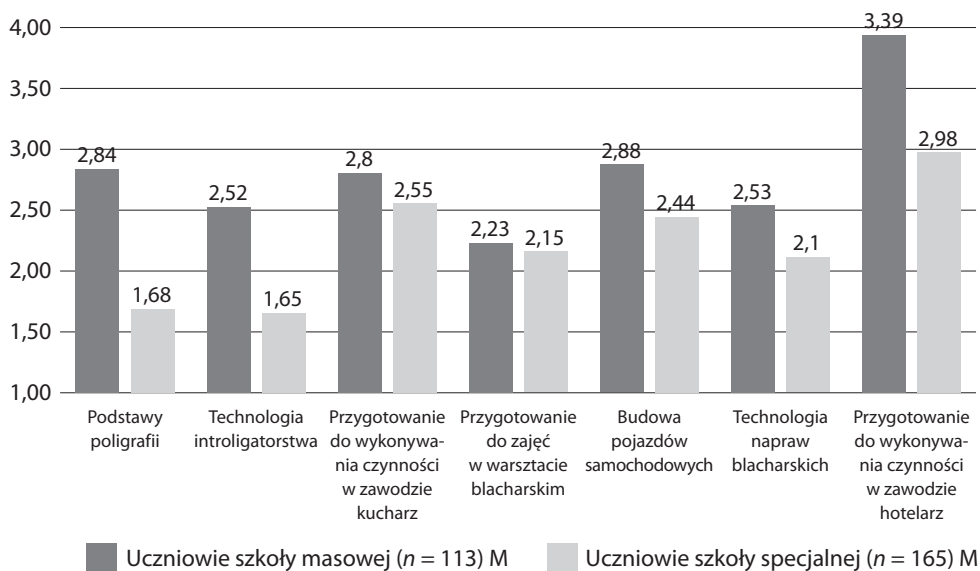
Tabela 10. Wyniki skal zawodowych KDF w grupie uczniów szkół specjalnych i szkół masowych

Zawód	Skala KDF	Uczniowie szkoły masowej		Uczniowie szkoły specjalnej		<i>t</i>	<i>p</i>
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Introligator Nm = 29; Ns = 31	Podstawy poligrafii	2,84	0,45	1,68	0,71	7,64	0,00
	Technologia introligatorstwa	2,52	0,48	1,65	0,62	6,09	0,00
Kucharz Nm = 29; Ns = 31	Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie kucharz	2,80	0,97	2,55	0,56	1,22	0,00

Zawód	Skala KDF	Uczniowie szkoły masowej		Uczniowie szkoły specjalnej		<i>t</i>	<i>p</i>
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Blacharz samochodowy Nm = 24; Ns = 27	Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim	2,23	0,84	2,15	0,79	0,60	0,00
	Budowa pojazdów samochodowych	2,88	0,33	2,44	0,69	2,93	0,00
	Technologia napraw blacharskich	2,53	0,64	2,10	0,66	2,39	0,00
Hotelarz Nm = 31; Ns = 42	Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarz	3,93	0,24	2,98	0,86	6,83	0,00

Rezultaty porównania uczniów szkół specjalnych z uczniami szkół masowych pod względem kompetencji zawodowych badanych za pomocą KDF ilustruje również wykres 2.

Wykres 2. Porównanie wyników KDF (skale zawodowe) uczniów szkół specjalnych z wynikami uczniów szkół masowych

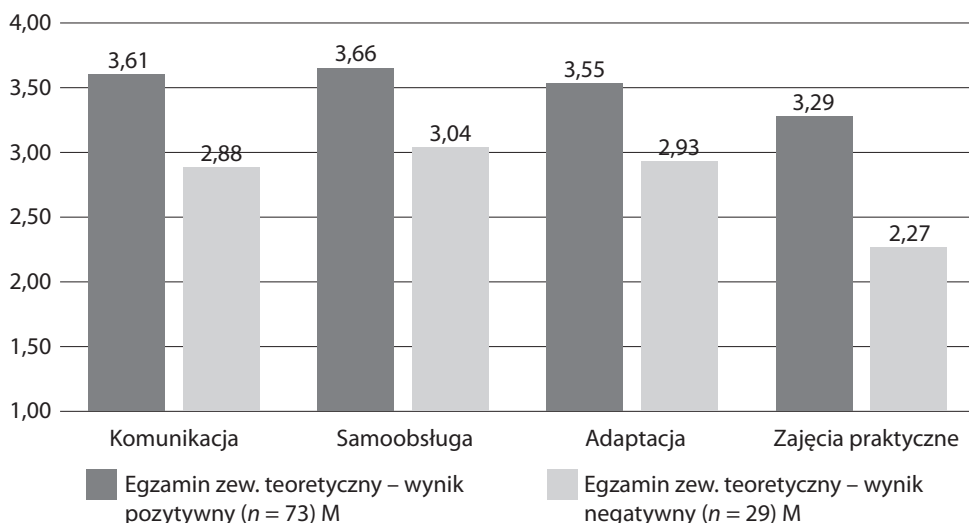
W dalszej części analizy wyników badań standaryzacyjnych KDF porównano oceny kompetencji podstawowych w dwóch grupach: 1) uczniowie, którzy otrzymali pozytywny wynik z zewnętrznego egzaminu teoretycznego z przedmiotu zawodowego oraz 2) uczniowie, którzy nie zdali zewnętrznego egzaminu teoretycznego z przedmiotu zawodowego (zob. tabela 11).

Tabela 11. Wyniki KDF a rezultaty egzaminów zewnętrznych (egzamin teoretyczny)

Skala KDF	Egzamin zew. teoretyczny – wynik pozytywny (<i>n</i> = 73)		Egzamin zew. teoretyczny – wyniki negatywny (<i>n</i> = 29)		<i>t</i>	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>		
Komunikacja	3,61	0,45	2,88	0,64	5,60	0,00
Samoobsługa	3,66	0,32	3,04	0,50	6,24	0,00
Adaptacja	3,55	0,45	2,93	0,59	5,69	0,00
Zajęcia praktyczne	3,29	0,70	2,27	0,74	6,51	0,00

Rezultaty analizy potwierdzają hipotezę, że uczniowie, którzy pozytywnie zaliczyli egzamin zewnętrzny, prezentują istotnie wyższy poziom kompetencji podstawowych mierzonych za pomocą KDF w porównaniu do uczniów, którzy tego egzaminu nie zaliczyli (zob. wykres 3).

Wykres 3. Porównanie wyników KDF (skale podstawowe) uczniów uzyskujących pozytywny wynik na zewnętrznym egzaminie teoretycznym z wynikami uczniów, którzy uzyskali wynik negatywny

Podobny rezultat otrzymano w przypadku porównania ocen KDF uczniów z pozytywnym oraz negatywnym wynikiem zewnętrznego egzaminu praktycznego (zob. tabela 12).

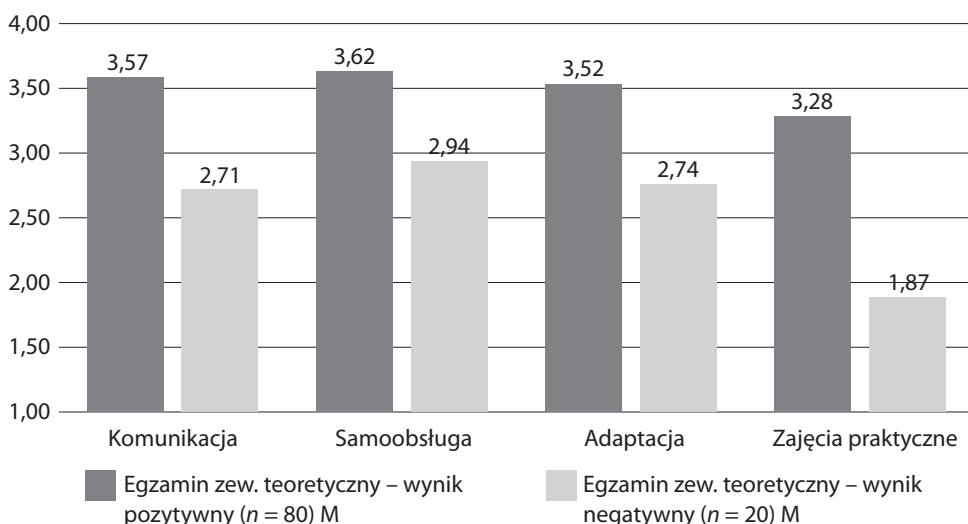
Tabela 12. Wyniki KDF a rezultaty egzaminów zewnętrznych (egzamin praktyczny)

Skala KDF	Egzamin zew. praktyczny – wynik pozytywny (n = 80)		Egzamin zew. praktyczny – wyniki negatywny (n = 20)		t	P
	M	SD	M	SD		
Komunikacja	3,57	0,48	2,71	0,62	6,77	0,00
Samoobsługa	3,62	0,36	2,94	0,49	7,10	0,00
Adaptacja	3,52	0,47	2,74	0,54	6,48	0,00
Zajęcia praktyczne	3,28	0,67	1,87	0,54	8,68	0,00

Uczniowie, którzy pozytywnie zaliczyli praktyczny egzamin zewnętrzny prezentują istotnie wyższy poziom kompetencji podstawowych mierzonych za

pomocą KDF w porównaniu do uczniów, którzy tego egzaminu nie zaliczyli (zob. wykres 4).

Wykres 4. Porównanie wyników KDF (skale podstawowe) uczniów uzyskujących pozytywny wynik na zewnętrznym egzaminie praktycznym z wynikami uczniów, którzy uzyskali wynik negatywny

Na kolejnym etapie analiz zbadano korelację między wynikami podstawowych skal KDF z pomiarem kompetencji dokonany z wykorzystaniem zewnętrznego narzędzia (Skala Oceny Kompetentnego Działania). Uzyskane wyniki (zob. tabela 13) wspierają przyjęte hipotezy.

Tabela 13. Wyniki KDF a poziom kompetencji podstawowych oraz ocena efektywności uczniów

Kompetencja	Skala KDF			
	Komunikacja	Samoobsługa	Adaptacja	Zajęcia praktyczne
Adaptowanie się do zmian i radzenie sobie ze stresem	0,67*	0,59*	0,65*	0,78*

Kompetencja	Skala KDF			
	Komunikacja	Samoobsługa	Adaptacja	Zajęcia praktyczne
Komunikowanie się i współdziałanie	0,60*	0,55*	0,58*	0,68*
Nastawienie na działanie i dążenie do rezultatu	0,63*	0,66*	0,66*	0,82*
Planowanie i organizowanie	0,65*	0,63*	0,68*	0,83*
Ocena efektywności	0,62*	0,61*	0,67*	0,80*

Adnotacja: Wartości pogrubione odnoszą się do korelacji, które potwierdzają trafność kryterialną skal KDF. W zakresie tych kompetencji spodziewana była wysoka pozytywna korelacja.

Ostatni zakres analiz dotyczył skorelowania wyników skal podstawowych i zawodowych KDF z oceną z przedmiotu zawodowego oraz oceną szans na zatrudnienie ucznia. W obu przypadkach odnotowano wysokie i pozytywne korelacje (zob. tabela 14), co potwierdza postawione hipotezy.

Tabela 14. Wyniki KDF a osiągnięcia w nauce oraz szanse na zdobycie zatrudnienia

Skala KDF	Ocena z przedmiotu	Szanse na zatrudnienie
Komunikacja	0,58*	0,66*
Samoobsługa	0,54*	0,66*
Adaptacja	0,57*	0,69*
Zajęcia praktyczne	0,69*	0,76*
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I	0,72*	0,83*
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II	0,63*	0,73*
Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III	0,55*	0,74*
Podstawy poligrafii	0,77*	0,80*

Skala KDF	Ocena z przedmiotu	Szanse na zatrudnienie
Technologia introligatorstwa	0,71*	0,75*
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie kucharz	0,62*	0,84*
Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim	0,48*	0,68*
Budowa pojazdów samochodowych	0,54*	0,67*
Technologia napraw blacharskich	0,55*	0,75*
Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarz	0,55*	0,84*

$N_{1-4} = 263/308$; $N_5 = 30$; $N_6 = 29$; $N_7 = 24$; $N_{8-9} = 59$; $N_{10} = 61$; $N_{11-13} = 49/51$; $N_{14} = 60/95$;

* $p < 0,01$

Uwzględniając wyniki przeprowadzonych badań standaryzacyjnych można uznać, że KDF pozwala rzetelnie i trafnie mierzyć funkcjonowanie uczniów szkół specjalnych. Oceny dokonywane za pomocą nowego narzędzia dają precyzyjny obraz możliwości ucznia w dalszym rozwoju zawodowym.

4. Zastosowanie KDF – wskazówki praktyczne dla użytkowników

Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej jest narzędziem, które pomaga w monitorowaniu i podsumowaniu osiągnięć uczniów w szkole zawodowej. Dzięki KDF nauczyciele w prosty sposób mogą poznać poziom funkcjonowania uczniów oraz zidentyfikować obszary wymagające rozwoju. Kwestionariusz pomaga również we wskazaniu mocnych stron ucznia, a także w oszacowaniu postępów w procesie dydaktycznym. KDF można stosować systematycznie (np. po każdym semestrze nauki), a zestawienie wyników w arkuszu kalkulacyjnym pozwala na ilościowe przeanalizowanie postępów ucznia. Na podstawie uzyskanych przez ucznia wyników (także z uwzględnieniem tempa nabywania poszczególnych kompetencji) nauczyciel może dobrać indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne.

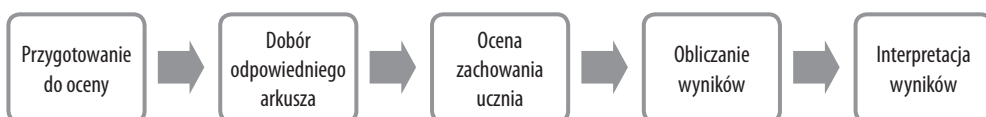
KDF jest narzędziem posiadającym normy, dzięki czemu rezultaty oceny prezentowane są w odniesieniu do wyników innych uczniów, co zwiększa możliwości interpretacji uzyskanych danych.

4.1. Procedura badania z wykorzystaniem KDF

KDF jest narzędziem przeznaczonym do oceny poziomu funkcjonowania uczniów na podstawie obserwacji zachowania podczas zajęć, dokonywanej przez nauczyciela. Pierwsza część KDF (skale podstawowe) może być wykorzystywana już po pierwszym miesiącu nauki – wówczas funkcjonowanie ucznia ocenia wychowawca. Druga część KDF (skale zawodowe) powinna być stosowana najwcześniej po pierwszym semestrze praktycznej nauki zawodu u uczniów

uczęszczających do klas zawodowych lub po roku nauki w klasie wydzielonej, w której uczniowie zapoznają się z różnymi zawodami – wówczas ocena funkcjonowania ucznia dokonywana jest przez nauczyciela praktycznej nauki zawodu. KDF może być również stosowany w późniejszych etapach nauki i wtedy obie części mogą być wypełniane przez nauczyciela praktycznej nauki zawodu.

Rysunek 1 prezentuje schemat działań, jakie należy podjąć, aby prawidłowo dokonać oceny kompetencji uczniów z wykorzystaniem KDF.

Rysunek 1. Schemat przebiegu badania z wykorzystaniem KDF

W pierwszym kroku (przygotowanie do oceny) nauczyciel powinien dokładnie zapoznać się z informacjami zamieszczonymi w niniejszym podręczniku, przeanalizować podstawy teoretyczne, strukturę narzędzia oraz opis ocenianych kompetencji. Szczególnie ważne jest, aby zrozumieć zasady dokonywania oceny oraz obliczania i interpretowania wyników.

W drugim kroku (dobór odpowiedniego arkusza) nauczyciel analizuje sytuację ucznia (etap nauki, wybrany zawód) oraz dobiera adekwatną wersję oraz część kwestionariusza. Wszystkie wersje KDF umieszczono w postaci załączników (zob. załączniki 1–5). Nauczyciel nie musi ani drukować, ani powielać arkuszy z pytaniami – są one wielokrotnego użytku. Wyniki oceny dla konkretnych osób nanoszone są na arkusze odpowiedzi. W zależności od celu diagnozy uczeń może być oceniany tylko za pomocą skal podstawowych lub z wykorzystaniem całego kwestionariusza.

W trzecim kroku (ocena zachowania ucznia) na podstawie zachowania ucznia, które nauczyciel zaobserwował podczas zajęć, dokonuje się oceny kompetencji, wybierając przy każdej pozycji KDF odpowiedź najtrafniej opisującą poziom funkcjonowania ucznia. Swoje oceny nauczyciel zaznacza w arkuszu odpowiedzi odpowiednim dla danej wersji kwestionariusza. Wskazane jest, aby w ocenie uwzględnić następujące zasady:

- Ocena funkcjonowania powinna powstać w oparciu o obserwację zachowania ucznia w okresie nie krótszym niż miesiąc.
- Zachowania będące podstawą oceny powinny odznaczać się powtarzalnością – miarą kompetencji jest zachowanie, które można zaobserwować u ucznia w trakcie różnych zadań, utrzymuje się ono przez dłuższy czas i nie jest przypadkowe.
- Odnoszenie się do konkretnych działań i zachowań – unikanie oceniania przez pryzmat cech.
- Rozłączność zachowań świadczących o poziomie poszczególnych kompetencji – należy unikać efektu aureoli, polegającego na przenoszeniu wrażenia z oceny jednej kompetencji na ocenę innej (niekoniecznie uczeń, który dobrze komunikuje się z innymi, również efektywnie reaguje na zmianę planu zajęć lub warunków wykonywania zadania).
- Unikanie porównywania poziomu funkcjonowania ocenianego ucznia do innych – w ocenie kompetencji jesteśmy szczególnie narażeni na efekt kontrastu, polegającego na tym, że osoba oceniana wydaje się bardziej kompetentna w otoczeniu osób słabo funkcjonujących, podczas gdy wydaje się mniej kompetentna w otoczeniu osób bardzo dobrze radzących sobie w ocenianym obszarze. Dobrą praktyką jest dokładne czytanie opisów zachowania i każdorazowe odnoszenie ich do zachowania obserwowanego u ucznia.

W czwartym kroku (obliczanie wyników) należy obliczyć wyniki zgodnie z zasadami opisanymi w podrozdziale 4.2. *Obliczanie wyników KDF*.

W piątym kroku (interpretacja wyników) nauczyciel może skorzystać ze wskaźników zamieszczonych w podrozdziale 4.3. *Interpretacja wyników badania KDF*.

4.2. Obliczanie wyników KDF

Aby móc określić poziom funkcjonowania ucznia w obszarze badanych kompetencji, należy obliczyć dla każdej skali KDF średnią liczbę punktów otrzymanych zgodnie z zaznaczonymi odpowiedziami. W obliczaniu wyniku należy przypisać poszczególnym odpowiedziom następującą liczbę punktów: odpowiedź a = 4 punkty; odpowiedź b = 3 punkty; odpowiedź c = 2 punkty; odpowiedź d = 1

punkt. W przypadku części III KDF (Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie) w wersji dla zawodu introligator liczba punktów przypadająca konkretnym odpowiedziom jest zgodna z zastosowaną w kwestionariuszu skalą (od 1 do 4).

Kolejny krok to odnalezienie średniego wyniku uzyskanego przez ucznia w zakresie danej skali KDF w tabeli norm (zob. rozdział 5. *Tabele norm dla poszczególnych skal KDF*) i odczytanie odpowiadającego temu wynikowi poziomu badanej kompetencji na 9-stopniowej skali standardowej (skali staninowej). Interpretacja kolejnych poziomów skali wyjaśniona jest w tabeli 15.

Tabela 15. Interpretacja wyników oceny kompetencji przedstawionych na 9-stopniowej skali standardowej

Stanin	Interpretacja wyniku	Opis wyniku
1	bardzo niski	Brak pożądanых zachowań. Popełnianie błędów i wyraźna nieumiejętność poradzenia sobie z zadaniami wymagającymi danej kompetencji.
2	niski	Zachowania przejawiane w sposób nieregularny. Radzenie sobie z prostszymi zadaniami wymagającymi posiadania danej kompetencji. Popełnianie wielu błędów.
3		
4	przeciętny	Samodzielne, poprawne wykonywanie większości zadań wymagających danej kompetencji. Mogą wystąpić problemy z trudniejszymi zadaniami lub błędy w przypadku nowych, niestandardowych sytuacji.
5		
6		
7	wysoki	Samodzielne, efektywne wykonywanie zadań wymagających danej kompetencji.
8		
9	bardzo wysoki	Sprawne wykonywanie nawet trudnych zadań wymagających danej kompetencji. Efekty działań przekraczają zakładane rezultaty.

4.3. Interpretacja wyników badania KDF

Współautorzy podrozdziału: Beata Cieśluk, Irena Dymarska, Agnieszka Jaśkiewicz, Roman Repiński, Andrzej Szkodziński, Leszek Świder

Normalizacja KDF pozwala na bardziej trafną interpretację wyników uzyskanych przez ocenianego ucznia. Zaprezentowanie rezultatów na skali standardowej umożliwi precyzyjne określenie sytuacji, w której uczeń przejawia daną kompetencję na poziomie niskim (staniny od 1 do 3), przeciętnym (staniny od 4 do 6) lub wysokim (staniny od 7 do 9). Należy zwrócić uwagę, że tabele norm służące obliczaniu wyników standardowych zostały stworzone na podstawie ocen funkcjonowania uczniów zawodowych szkół specjalnych. Zatem wynik przeciętny oznacza właśnie przeciętny poziom funkcjonowania w danym obszarze, charakterystyczny dla przeciętnego ucznia zawodowej szkoły specjalnej.

Ponadto, uwzględniając wyniki badań trafności KDF, można nadać dodatkowe znaczenie wynikom wysokim, uzyskanym w poszczególnych skalach. Ponieważ na poziomie surowym są one zbliżone do przeciętnych wyników uczniów szkół masowych, można uznać, że dają dobre rokowania co do dalszego rozwoju zawodowego ucznia szkoły specjalnej.

Interpretację poszczególnych przedziałów wyników dla każdej z badanych skal (kompetencji) zawierają kolejne części niniejszego podrozdziału.

4.3.1. Komunikacja

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń bardzo dobrze rozumie komunikaty kierowane do niego i sam tworzy komunikaty werbalne zrozumiałe dla otoczenia. Zna i stosuje formy grzecznościowe. Potrafi w sposób adekwatny zachowywać się wobec rówieśników, nie ma problemów z nawiązywaniem i utrzymywaniem kontaktów. Do dorosłych odnosi się z szacunkiem i adekwatnym dystansem. Łatwo nawiązuje kontakt z osobami, których wcześniej nie znał.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń przeważnie rozumie kierowane do niego komunikaty, jednak czasami trzeba je powtarzać. Komunikaty werbalne tworzone przez ucznia są proste, ale prawidłowe. Zna formy grzecznościowe, jednak czasami zapomina z nich korzystać. Chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami, ale potrzebuje na to więcej czasu. Dorosłym przeważnie okazuje szacunek,

jednak czasami zapomina o adekwatnym dystansie. Wobec obcych jest zbyt ufny.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń potrzebuje pomocy w formie kartki z zapisanymi danymi, aby podać adres zamieszkania i numer telefonu. Rozumie komunikaty, ale tylko te kierowane bezpośrednio do niego. Unika kontaktu z otoczeniem i ma problemy z przedstawianiem swoich potrzeb. Niechętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i nie lubi pracy w grupie. Ma problemy z prawidłowym zachowaniem wobec dorosłych, ale poddaje się oddziaływaniom wychowawczym. W kontaktach zapomina o dystansie. Zna formy grzecznościowe, ale ich nie stosuje.

4.3.2. Samoobsługa

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń jest w pełni samodzielny. Zawsze jest zadbane, schludnie i odpowiednio ubrany. Potrafi ocenić swoje samopoczucie i adekwatnie się wobec tego zachować. Samodzielnie przygotowuje i spożywa jedzenie. Dociera do miejsca nauki i zawsze jest przygotowany na zajęcia w szkole i na warsztatach. Samodzielnie organizuje sobie czas wolny, posiada zainteresowania lub hobby.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). W wykonywaniu wielu podstawowych czynności uczeń jest samodzielny, tylko w niektórych wymaga pomocy ze strony innych. Zdarza się, że przychodzi niechlujnie ubrany i niezadbane lub nieumyty. Czasami opiekun musi przypominać mu o higienie osobistej. Uczeń trafnie ocenia swoje samopoczucie, ale wykazuje zachowania hipochondryczne i jest nadwrażliwy w tym temacie. Samodzielnie spożywa posiłek, ale czasami potrzebuje pomocy przy krojeniu. Po dłuższym okresie adaptacji samodzielnie dociera do miejsca nauki. Przeważnie jest przygotowany na zajęcia w szkole i na warsztatach. Organizuje sobie czas wolny, ale nie posiada trwałych zainteresowań czy hobby.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń przejawia poważne trudności w samodzielnym wykonywaniu podstawowych czynności. Często ma problemy z utrzymaniem higieny osobistej, jest nieschludnie ubrany. Ma problemy z ocenieniem swojego samopoczucia i nie wie, jakie działania podjąć w razie złego stanu zdrowia. Potrzebuje pomocy przy spożywaniu posiłków, mimo że próbuje robić to sam. Aby dojechać do miejsca nauki, potrzebuje opieki innej osoby. Przeważnie

nie jest przygotowany do zajęć, ale po interwencji nauczyciela się poprawia. Potrzebuje pomocy w organizacji czasu wolnego.

4.3.3. Adaptacja

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń zna i przestrzega planu zajęć i bez problemu dostosowuje się do wszelkich zmian. Czyta ze zrozumieniem, pisze samodzielnie i rzadko popełnia błędy. W pamięci liczy i wykonuje podstawowe operacje matematyczne. Poprawnie odczytuje godzinę z zegarka elektronicznego i tarczowego. Zna dni tygodnia i miesiące oraz potrafi podać aktualną datę. Bezbłędnie wykonuje operacje z wykorzystaniem pieniędzy. Realizując powierzone mu zadania, pracuje pilnie, w szybkim tempie i bez nadzoru.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń zna i przestrzega planu zajęć szkolnych, ale źle reaguje na wprowadzane zmiany. Poprawnie czyta tekst, ale robi to bez zrozumienia. Pisze samodzielnie, ale często popełnia błędy. Liczy w pamięci, a operacje matematyczne wykonuje tylko na konkretach. Godzinę potrafi odczytać z zegarka elektronicznego, a z tarczowego odczytuje tylko pełne godziny. Zna dni tygodnia i miesiące, ale może mieć problemy z podaniem aktualnej daty. Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale myli się w ich przeliczaniu. Uczeń poprawnie wykonuje powierzone mu zadania, ale wymaga przy tym częściowego nadzoru. Pracuje przeciętnie i często robi przerwy, z których musi być przywoływany do pracy.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń zna plan zajęć, ale ma poważne problemy z jego przestrzeganiem, a wszelkie zmiany powodują negatywne reakcje i wymagają dłuższego czasu na przystosowanie się. Czyta pojedyncze słowa i je rozumie. Przepisuje tekst ze zrozumieniem, ale nie pisze samodzielnie. Liczy i wykonuje operacje matematyczne tylko na konkretach. Odczytuje godzinę tylko z zegarka elektronicznego. Nie zna wszystkich dni tygodnia i miesięcy. Zna nominały pieniędzy, ale nie umie ich przeliczyć. Poprawnie wykonuje powierzone mu zadania, ale tylko pod nadzorem. Pracuje wolno i musi być często przywoływany do pracy.

4.3.4. Przygotowanie do zajęć praktycznych

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń zna i przestrzega zasad BHP na stanowisku pracy. Samodzielnie rozpoznaje, nazywa, dobiera narzędzia i materiały

podstawowe oraz pomocnicze do wykonywanego, powierzonego mu podczas zajęć zadania. Prawidłowo wykonuje zaplanowane operacje, według przewidzianego schematu. Omawia proces wykonania zadania, określa operacje wykonane poprawnie oraz wadliwie. Pracuje szybko i wytrwale – nie zraża się trudnościami, utrzymuje równe tempo pracy i koncentrację na zadaniu. Wykonuje powierzone prace dokładnie i estetycznie.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń zna, ale nie zawsze przestrzega zasad BHP na stanowisku pracy. Samodzielnie planuje proces wykonania zadania, ale ma problemy z właściwą kolejnością operacji. Trafnie dobiera materiały, ale nie zawsze sobie radzi z doбором odpowiednich narzędzi. Samodzielnie wykonuje zadanie, ale nie przejawia w tym zakresie inicjatywy. Prawidłowo omawia proces wykonania zadania, bez zachowania kolejności poszczególnych operacji; myli operacje wykonane poprawnie z wykonanymi wadliwie. Pracuje wytrwale, ale gdy pojawiają się trudności, zniechęca się. Przejawia również problemy z koncentracją przy zadaniach wykonywanych przez dłuższy czas. Pracuje dokładnie, choć w nierównym tempie. Efekty pracy ucznia często są nieestetyczne.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń nie przestrzega zasad BHP, potrzebuje przypominania o nich i wymaga okresowej kontroli w tym zakresie. Potrzebuje pomocy w zaplanowaniu przebiegu pracy nad powierzonym zadaniem. Należy go również wspierać przy organizacji stanowiska pracy oraz podczas całego procesu. Popęlnia błędy w omawianiu wykonanego zadania – myli się w ocenie aspektów wykonanych poprawnie oraz błędnie. Rozpoznaje podstawowe narzędzia niezbędne do realizacji powierzonego mu zadania, ale popełnia błędy w ich nazywaniu i objaśnianiu. Potrzebuje częstych przerw w pracy oraz dodatkowej motywacji do działania ze strony innych osób. Pracuje powoli.

4.3.5. Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Trafnie dobiera narzędzia pomiarowe i sprawnie się nimi posługuje. Precyzyjnie wykonuje operacje trasowania. Samodzielnie piłuje płaszczyzny dokładnie w ramach wyznaczonego pola tolerancji i kształtu. Sprawnie tnie piłką do metali według wyznaczonej linii. Wykonuje cięcie metali nożycami ręcznymi, dźwigniowymi według wyznaczonej linii. Dokładnie wykonuje nitowanie, gwintowanie, lutowanie miękkie, ścinanie, przecinanie,

wycinanie metali i tworzyw, wiercenie, nawiercanie, pogłębianie oraz rozwiercanie. Wykonuje prostowanie i gięcie metali, zwijanie sprężyn zgodnie z wymogami technologicznymi. Wykonuje piłowanie kształtowe w ramach wyznaczonego pola tolerancji i kształtu. Poprawnie wykonuje podstawowe operacje blacharskie. Sprawnie wypiłowuje otwór z dokładnością do 0,2 mm. Wykonuje trasowanie przestrzenne zgodnie z dokumentacją. Rozpoznaje oraz uruchamia sprzęt do spawania gazowego, elektrycznego i zgrzewania metali. Dokładnie konserwuje maszyny i urządzenia oraz zabezpiecza je przed korozją.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Trafnie dobiera narzędzia pomiarowe, ale tylko niektórymi dokonuje pomiarów. Wykonuje operacje trasowania, ale prace cechują się małą dokładnością. Wykonuje samodzielnie piłowanie płaszczyzn, ale niezbyt precyzyjnie, częściowo poza polem tolerancji. Przecina piłką do metali dokładnie według wyznaczonej linii. Nieprecyzyjnie wykonuje cięcie metali nożycami ręcznymi oraz dźwigniowymi. Mało dokładnie wykonuje ścinanie, przecinanie, wycinanie metali i tworzyw, wiercenie, nawiercanie, pogłębianie, rozwiercanie, prostowanie i gięcie metali, zwijanie sprężyn, nitowanie, gwintowanie, podstawowe operacje blacharskie, lutowanie miękkie, trasowanie przestrzenne. Wykonuje mało precyzyjnie piłowanie kształtowe, częściowo poza polem tolerancji wykonania. Wypiłowuje otwór z dokładnością do 0,5 mm. Rozpoznaje sprzęt do spawania gazowego, elektrycznego i zgrzewania metali. Konserwuje maszyny i urządzenia oraz zabezpiecza je przed korozją, ale robi to mało dokładnie.

Wynik niski (staniny: 1–3). Dokonuje pomiarów tylko przymiarem kresowym i suwmiarką. Wykonuje operacje trasowania i piłowania płaszczyzn pod kontrolą i mało precyzyjnie. Przecina piłką do metali tylko pod nadzorem. Przejawia poważne trudności z wykonywaniem cięcia metali nożycami ręcznymi i dźwigniowymi. Nieprecyzyjnie wykonuje ścinanie, przecinanie i wycinanie metali i tworzyw, wiercenie, nawiercanie, pogłębianie i rozwiercanie, prostowanie i gięcie metali, zwijanie sprężyn, nitowanie, piłowanie, gwintowanie, podstawowe operacje blacharskie, trasowanie przestrzenne oraz lutowanie miękkie – wszystkie te czynności musi wykonywać pod ścisłym nadzorem. Nie potrafi rozpoznać sprzętu do spawania i zgrzewania metali. Konserwuje maszyny i urządzenia oraz zabezpiecza je przed korozją, ale potrzebuje do tego precyzyjnych wskazówek ze strony instruktora.

4.3.6. Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Precyzyjnie wykonuje podstawowe operacje kowalskie. Wykonuje podstawowe operacje obróbki cieplnej zgodnie z wymogami technologicznymi. Prawidłowo selekcjonuje narzędzia i prace do wykonania. Dokładnie kontroluje wymiary, kształty, twardość. Skrupulatnie dokonuje kontroli według karty głównej operacji i rysunku. Wykonuje podstawowe operacje tokarskie oraz frezarskie zgodnie z założoną tolerancją. Rozpoznaje typy szlifierek i strugarek oraz poprawnie opisuje rodzaje wykonywanych operacji. Wymienia typy wiertarek, precyzyjnie wykonuje obróbkę otworów. Wykonuje skrobanie powierzchni zgodnie z wymogami technologicznymi

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Wykonuje podstawowe operacje kowalskie oraz operacje obróbki cieplnej, ale robi to mało dokładnie. Popołnia drobne błędy podczas selekcjonowania narzędzi i pracy. Mało dokładnie kontroluje wymiary, kształty, twardość. Popołnia błędy podczas sprawdzania zgodności prac z kartą główną operacji i rysunkiem. Nieprecyzyjnie wykonuje podstawowe operacje tokarskie i frezarskie. Rozpoznaje typy szlifierek oraz strugarek, ale nie potrafi dokładnie opisać wykonywanych czynności. Wymienia typy wiertarek, lecz nieprecyzyjnie wykonuje obróbkę otworów. Mało dokładnie wykonuje skrobanie powierzchni.

Wynik niski (staniny: 1–3). Wykonuje podstawowe operacje kowalskie oraz podstawowe operacje obróbki cieplnej tylko pod nadzorem. Z pomocą instruktora selekcjonuje narzędzia i prace do wykonania, kontroluje wymiary, kształty oraz twardość. Posiadając precyzyjne wskazówki i odpowiedź ze strony nauczyciela, sprawdza przebieg prac z kartą główną operacji i rysunkiem, ale popołnia w tym zakresie błędy. Wykonuje podstawowe operacje tokarskie i frezarskie, ale wyłącznie pod nadzorem. Rozpoznaje typy szlifierek i strugarek, ale tylko z pomocą nauczyciela opisuje wykonywane czynności – popołnia w tym zakresie poważne błędy. Zna typy wiertarek, wykonuje podstawową obróbkę otworów pod nadzorem nauczyciela. Z pomocą instruktora potrafi również wykonać skrobanie powierzchni.

4.3.7. Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Wykonuje demontaż, weryfikację części, montaż podzespołów i zespołów. Samodzielnie i dokładnie ostrzy narzędzia i korzysta z poradnika. Trafnie określa stopień zużycia, naprawia elementy zużyte. Dokładnie dokonuje regulacji suwmiarki i mikromierza. Czyta proste schematy CO, weryfikuje uszkodzone elementy instalacji CO i dokonuje wymiany uszkodzonych elementów. Zna różne sposoby zabezpieczania przed korozją, przeprowadza konserwację instalacji. Szybko i dokładnie demontuje zamki, przeprowadza weryfikację części, dokonuje naprawy i montażu. Poprawnie wykonuje spoiny czołowe metodą MMA i MAG, spoiny pachwinowe w pozycji PA, PB oraz PF.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Wykonuje demontaż i montaż podzespołów i zespołów. Ostrzy narzędzia, ale robi to nieprecyzyjnie, korzysta z poradnika. Trafnie określa stopień zużycia, ale mało dokładnie naprawia elementy zużyte. Dokonuje regulacji suwmiarki i mikromierza. Zna przynajmniej jeden sposób zabezpieczenia przed korozją i potrafi wykonać konserwację instalacji, ale potrzebuje do tego wskazówek ze strony instruktora. Potrafi zdemontować zamek i zamontować nowy. Wykonuje, pod nadzorem nauczyciela, spoiny metodą MMA i MAG oraz spoiny pachwinowe w pozycji PA, PB, PF.

Wynik niski (staniny: 1–3). Wykonuje demontaż oraz montaż podzespołów i zespołów, ale tylko pod nadzorem. Pod kontrolą wykonuje ostrzenie narzędzi i korzysta z poradnika. Po uzyskaniu precyzyjnych wskazówek określa stopień zużycia i dokonuje naprawy zużytych elementów instalacji. Przygotowuje instalacje do konserwacji i wykonuje proste prace konserwacyjne, ale tylko pod nadzorem. Nieprecyzyjnie dokonuje regulacji suwmiarki i mikromierza. Pod kontrolą dokonuje demontażu zamka i montażu nowego – popełnia przy tym poważne błędy. Wykonuje spoiny czołowe metodą MMA i MAG, w pozycji PA, ale tylko pod ścisłym nadzorem instruktora.

4.3.8. Podstawy poligrafii

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń sprawnie posługuje się terminologią poligraficzną, dokumentacją techniczną i technologiczną. Poprawnie czyta rysunki techniczne. Rozróżnia podstawowe procesy, wyroby poligraficzne i techniki drukowania. Wyjaśnia podstawowe operacje introligatorskie oraz działanie

maszyn poligraficznych. Rozróżnia materiały stosowane w procesach drukowania oraz introligatorstwie. Trafnie ocenia estetykę, jakość półproduktów i wyrobów poligraficznych.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń posługuje się terminologią poligraficzną, dokumentacją techniczną i technologiczną, choć popełnia w tym zakresie istotne błędy. Przy wsparciu instruktora czyta rysunki techniczne. Rozróżnia podstawowe procesy, wyroby poligraficzne i techniki drukowania. Wyjaśnia podstawowe operacje introligatorskie oraz działanie maszyn poligraficznych, lecz popełnia w tym zakresie błędy. Rozróżnia materiały stosowane w procesach drukowania oraz introligatorstwie. Przy wsparciu instruktora trafnie ocenia estetykę, jakość półproduktów i wyrobów poligraficznych.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń przejawia poważne trudności w posługiwaniu się terminologią poligraficzną, dokumentacją techniczną i technologiczną. Błędnie odczytuje rysunki techniczne. Rozpoznaje podstawowe procesy, wyroby poligraficzne i techniki drukowania, ale potrzebuje w tym zakresie wskazówek. Wyjaśnia podstawowe operacje introligatorskie, lecz popełnia w tym zakresie błędy. Myli materiały stosowane w procesach drukowania oraz introligatorstwie. Przy wsparciu instruktora ocenia estetykę, jakość półproduktów i wyrobów poligraficznych, ale robi to w mało dokładny sposób.

4.3.9. Technologia introligatorstwa

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Samodzielnie planuje sposób wykonania prac introligatorskich, trafnie opisuje etapy procesów introligatorskich. Dbą o estetykę wyrobu introligatorskiego. Dobiera odpowiednie materiały. Charakteryzuje budowę oraz zasady działania introligatorskich urządzeń i maszyn, określa ich możliwości techniczne. Poprawnie i sprawnie wykonuje operacje jednostkowe ręcznie i maszynowo, obróbkę arkuszy, wkładów, oprawy, produkty galanteryjne, uszlachetnianie druków, wyroby w postaci druków luźnych, łączonych, zdobi okładki. Przeprowadza precyzyjną kontrolę jakości wyrobów introligatorskich na poszczególnych etapach produkcji. Przygotowuje wyroby do ekspedycji. Sprawnie posługuje się specjalistycznymi programami.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Potrzebuje jasnych wytycznych ze strony instruktora w zaplanowaniu sposobu wykonania prac introligatorskich. Zachęcony przez nauczyciela dba o estetykę wyrobu introligatorskiego. Dobiera

odpowiednie materiały, choć potrzebuje w tym zakresie podpowiedzi. Charakteryzuje budowę oraz podstawowe zasady działania introligatorskich urządzeń i maszyn, może popełniać błędy w określaniu ich możliwości technicznych. Poprawnie wykonuje operacje jednostkowe ręcznie i maszynowo, obróbkę arkuszy, wkładów, oprawy, produkty galanteryjne, uszlachetnianie druków, wyroby w postaci druków luźnych, łączonych, ale robi to wolno i niekiedy mało dokładnie. Przygotowuje wyroby do ekspedycji.

Wynik niski (staniny: 1–3). Nie potrafi samodzielnie zaplanować przebiegu prac introligatorskich – potrzebuje wytycznych i ciągłego nadzoru ze strony instruktora. Ma poważne trudności w utrzymaniu estetyki wyrobu introligatorskiego. Popełnia błędy w doborze odpowiednich materiałów. Przejawia trudności z prawidłowym opisaniem budowy oraz zasad działania introligatorskich urządzeń i maszyn. Popełnia błędy w wykonywaniu obróbki arkuszy, wkładów, oprawy, produktów galanteryjnych, uszlachetniania druków, wyrobów w postaci druków luźnych, łączonych.

4.3.10. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie kucharz

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń samodzielnie sporządza wywary, zupy i sosy według receptur. Organizuje sobie stanowisko pracy, utrzymuje na nim ład i porządek. Samodzielnie obsługuje wszystkie maszyny i urządzenia. Wykonuje samodzielnie wybrany asortyment ciast, deserów według receptur. Odpowiednio dobiera surowce, półprodukty, narzędzia pracy. W prawidłowy sposób wykonuje wszystkie czynności przy obróbce wstępnej mięsa zwierząt rzeźnych, drobiowego, ryb i podrobów. Prawidłowo ocenia świeżość mięsa oraz ryb. Rozróżnia rodzaje obróbki cieplej podczas wykonywania potraw z mięsa zwierząt rzeźnych, drobiowego i ryb. Samodzielnie wykonuje mięsną masę mieloną, zna znaczenie wszystkich dodawanych składników. Zakąski wykonuje samodzielnie i estetycznie je dekoruje oraz pakuje. Precyzyjnie wylicza cenę posiłku na podstawie instrukcji, prawidłowo wypełnia dokumentację do rozliczeń kuchni, magazynów.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń organizuje stanowisko pracy przy niewielkiej pomocy. Wymaga kontroli przy realizacji powierzonych zadań. Potrzebuje pomocy podczas obsługi maszyn i urządzeń, odczytywaniu receptur, a także podczas wykonywania czynności związanych z obróbką wstępną mięsa zwierząt rzeźnych, drobiowego oraz ryb. Rozróżnia rodzaje obróbki cieplej.

Wykonuje mięsną masę mieloną, jednak nie zna przeznaczenia poszczególnych składników. Podczas wykonywania wybranego asortymentu ciast i deserów potrzebuje pomocy, aby nadać czynnościom określoną kolejność. Zakąski i sosy zimne wykonuje tylko pod nadzorem instruktora. Potrzebuje kontroli przy prostych wyliczeniach cen i wypełnianiu dokumentacji do rozliczeń kuchni i magazynów.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń przejawia trudności ze zorganizowaniem sobie stanowiska pracy. Potrzebuje stałej pomocy i kontroli podczas doboru surowców, półproduktów, narzędzi i sprzętów kuchennych oraz przy ich obsłudze. Nie utrzymuje ładu i porządku na stanowisku pracy, dlatego potrzebuje pomocy i kontroli w tym zakresie. Wykonuje zupy, potrawy z mięs, ryb, zakąski, desery i ciasta tylko z pomocą instruktora. Myli kolejność czynności związanych ze sporządzaniem potraw i napojów. Nie rozróżnia rodzajów obróbki cieplnej. Wymaga stałej pomocy i kontroli podczas wyliczania cen posiłków i wypełniania dokumentacji do rozliczeń kuchni i magazynów.

4.3.11. Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń samodzielnie organizuje stanowisko pracy i dba o jego porządek. Poprawnie i samodzielnie wykonuje następujące czynności: oszacowuje stopień zniszczenia elementów blacharskich i określa rodzaj naprawy; demontuje uszkodzone zderzaki i lampy; demontuje uszkodzone drzwi i pokrywy oraz je rozbija; wyciąga uszkodzone błotniki i progi w samochodzie; posługuje się zgrzewarką i wyciągarką do blach; dobiera odpowiednie narzędzia do prac demontażowych; montuje i ustawia zderzaki oraz podłącza lampy; montuje, ustawia oraz uzbiera drzwi i pokrywy; ustawia i montuje nowe błotniki i progi; dobiera narzędzia i wyprostowuje wgniecione blachy; obsługuje migomat i łączy blachy.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń samodzielnie wykonuje podstawowe zadania, ale nie przejawia w tym zakresie inicjatywy – potrzebuje precyzyjnych wskazówek ze strony instruktora. Pod nadzorem i przy niewielkiej pomocy instruktora wykonuje następujące czynności: oszacowuje stopień zniszczenia elementów blacharskich, lecz ma trudności z określeniem rodzaju naprawy; demontuje uszkodzone drzwi i pokrywy; demontuje uszkodzone zderzaki i lampy; demontuje uszkodzone błotniki i progi; dobiera odpowiednie narzędzia do prac

demontażowych; posługuje się zgrzewarką i wyciągarką do blach; montuje i ustawia zderzaki oraz podłącza lampy; ustawia, montuje i uzbraja drzwi i pokrywy; ustawia i montuje nowe błotniki oraz progi; dobiera narzędzia i wyprostowuje wgniezione blachy; obsługuje migomat i łączy blachy.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń potrzebuje stałej kontroli przy wykonywaniu czynności zawodowych. Ma duże problemy z wykonywaniem operacji takich jak: używanie zgrzewarki i wyciągarki do blach; demontowanie zderzaków i lamp; demontowanie uszkodzonych błotników i progów; demontowanie i rozbijanie uszkodzonych drzwi i pokryw; kompletowanie narzędzi; ustawienie i montowanie zderzaków; podłączenie lamp; montowanie drzwi i pokryw; ustawienie i montowanie nowych błotników i progów; dobieranie narzędzi i prostowanie blach oraz wgnieceń; obsługiwanie migomatu i łączenie blach.

4.3.12. Budowa pojazdów samochodowych

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń prezentuje dobrą poziom wiedzy na temat budowy pojazdów samochodowych. Samodzielnie klasyfikuje rodzaje pojazdów samochodowych oraz ich przeznaczenie. Wymienia rodzaje silników spalinowych oraz zna zasady ich działania. Prawidłowo wymienia i charakteryzuje wszystkie układy silnika spalinowego. Trafnie wykrywa niedomagania w silniku spalinowym i znajduje ich przyczynę. Odpowiednio klasyfikuje rodzaje nadwozi samochodów osobowych i określa ich budowę. Prawidłowo wymienia rodzaje wyposażenia samochodów osobowych oraz ich przeznaczenie. Wyjaśnia zasadę działania i przeznaczenie wentylacji, ogrzewania i klimatyzacji w pojazdach samochodowych. Prawidłowo wymienia elementy konstrukcyjne nadwozia samochodowego oraz ich przeznaczenie. Wymienia oraz objaśnia elementy bezpieczeństwa kierowcy i pasażerów samochodu osobowego.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń prezentuje podstawowy poziom wiedzy na temat budowy pojazdów samochodowych. Popelnia błędy w wyjaśnianiu niektórych zagadnień i wymaga podpowiedzi ze strony nauczyciela. Klasyfikuje rodzaje pojazdów samochodowych z pomocą nauczyciela. Wymienia rodzaje silników spalinowych, ale nie zna zasad ich działania. Wymienia układy silnika spalinowego, lecz nie wie, jak działają. Wykrywa niedomagania w silniku spalinowym, ale nie potrafi znaleźć ich przyczyny. Klasyfikuje rodzaje nadwozi samochodów osobowych, lecz nie potrafi określić ich budowy. Podaje rodzaje

wyposażenia samochodów osobowych, ale nie zna ich przeznaczenia. Wyjaśnia zasadę działania wentylacji, ogrzewania i klimatyzacji w pojazdach samochodowych. Wymienia elementy konstrukcyjne nadwozia samochodowego, ale nie zna ich przeznaczenia. Wymienia elementy bezpieczeństwa kierowcy i pasażerów, lecz błędnie je objaśnia.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń prezentuje niski poziom wiedzy na temat budowy pojazdów samochodowych – popełnia w tym zakresie poważne błędy. Ma problemy z klasyfikacją pojazdów samochodowych. Popełnia istotne błędy wymieniając rodzaje silników spalinowych. Ma problemy z wymienieniem układów silnika spalinowego. Popełnia błędy w diagnostyce silnika spalinowego. Ma problemy z klasyfikacją nadwozi samochodów osobowych oraz z nazwaniem rodzajów wyposażenia samochodów osobowych. Ma trudności z podaniem zasad działania wentylacji, ogrzewania i klimatyzacji w pojazdach samochodowych, z wymienieniem elementów konstrukcyjnych nadwozia samochodowego oraz elementów bezpieczeństwa w samochodach osobowych.

4.3.13. Technologia napraw blacharskich

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń poprawnie i samodzielnie wykonuje większość napraw blacharskich. Samodzielnie posługuje się przyrządami pomiarowymi takimi jak suwmiarka i mikrometr, bezbłędnie odczytuje mierzony wymiar. Prawidłowo przeprowadza operacje obróbki ręcznej. Wymienia rodzaje gwintów oraz trafnie dobiera potrzebne do ich wykonania narzędzia. Prawidłowo wymienia i objaśnia rodzaje obróbki maszynowej, wyjaśnia ich przeznaczenie. Prawidłowo tłumaczy hutniczy proces wytwarzania stali i metali kolorowych oraz czynność walcowania cienkich blach, a także zasady ich wytwarzania. Trafnie opisuje metody cięcia blach. Wyjaśnia proces produkcji elementów blacharskich na skalę masową. Prawidłowo opisuje budowę pras mechanicznych i hydraulicznych oraz zna zasadę ich działania. Wyjaśnia technologię spawania cienkich blach oraz prawidłowo tłumaczy proces ich termicznego łączenia. Wyjaśnia metody zgrzewania blach oraz prawidłowo stosuje je w naprawie pojazdów samochodowych. Trafnie opisuje i wyjaśnia metody klejenia i spawania tworzyw sztucznych. Prawidłowo tłumaczy proces lutowania oraz stosuje go w praktyce. Wymienia kolejność demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń wykonuje tylko podstawowe czynności związane z naprawami blacharskimi. Przy większości z nich potrzebuje wskazówek, a niekiedy również pomocy ze strony instruktora. Posługuje się przyrządami pomiarowymi takimi jak suwmiarka i mikrometr, ale myli się w odczytywaniu wymiarów. Wymienia operacje obróbki ręcznej, ale ma problemy z ich dokładnym scharakteryzowaniem. Rozpoznaje narzędzia do wykonywania gwintów, ale nie potrafi wymienić ich rodzajów. Podaje rodzaje obróbki maszynowej, lecz nie umie ich scharakteryzować. Z pomocą instruktora wyjaśnia proces wytwarzania stali i metali kolorowych. Wymienia zasady cięcia blach, ale nie potrafi ich scharakteryzować. Tłumaczy podstawy procesu produkcji elementów blacharskich, wyjaśnia budowę pras mechanicznych i hydraulicznych, ale nie zna zasady ich działania. Opisuje technologię spawania cienkich blach, ale nie potrafi scharakteryzować procesu ich termicznego łączenia. Wyjaśnia metody zgrzewania blach, lecz nie potrafi ich zastosować w naprawie pojazdów samochodowych. Opisuje metody klejenia i spawania tworzyw sztucznych, ale popełnia błędy w ich scharakteryzowaniu. Wyjaśnia proces lutowania, ale nie potrafi zastosować go w naprawach pojazdów samochodowych. Podaje kolejność demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego, lecz nie potrafi ich scharakteryzować.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń popełnia poważne błędy podczas wykonywania elementarnych czynności związanych z naprawami blacharskimi. Ma problemy z posługiwaniem się przyrządami pomiarowymi, wymienieniem rodzajów obróbki ręcznej, gwintów oraz rodzajów obróbki maszynowej. Ma trudności z wyjaśnieniem procesu wytwarzania stali, procesu walcowania cienkich blach, metod cięcia blach. Ma problemy z omówieniem procesu produkcji elementów blacharskich oraz wytłumaczeniem budowy pras mechanicznych i hydraulicznych, technologii spawania blach. Błędnie objaśnia metody zgrzewania blach. Ma problemy z opisaniem metod klejenia i spawania tworzyw sztucznych oraz procesu lutowania. Błędnie podaje zasady demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego.

4.3.14. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie hotelarz

Wynik wysoki (staniny: 7–9). Uczeń samodzielnie i poprawnie wykonuje prace w obiektach hotelarskich. Planuje działania w ramach powierzonych mu zadań, organizuje sobie otoczenie pracy, dobiera i stosuje odpowiednie narzędzia. Prawidłowo stosuje różne urządzenia, sprzęt, ostre narzędzia; dokładnie wdraża zasady higieny produkcyjnej i obsługi konsumenta; prawidłowo stosuje środki czystości typu uniwersalnego i specjalistycznego, właściwie posługuje się wyparzarką do naczyń, dokładnie wykonuje pracę przy polerowaniu zastawy stołowej, sztućców, naczyń ze szkła; zachowuje porządek na stanowisku pracy, nie krzyżuje obiegu naczyń czystych i brudnych; nakrywa stół w standardzie podstawowym; profesjonalnie prezentuje swój wygląd zewnętrzny – stosuje wymagany ubiór, sposób uczesania. Używa zawodowych zwrotów grzecznościowych przy obsłudze klienta w sali konsumenckiej oraz gości w części pobytowej hotelu; utrzymuje w czystości restaurację, w estetyczny sposób wykonuje dekorację, wykorzystuje kilka sposobów składania serwetek płóciennych, stosownie do przygotowywanej uroczystości; utrzymuje czystość urządzeń kuchennych: lodówki, kuchenki mikrofalowej, frytkownicy, elektrycznego i gazowego trzonu kuchennego, krajalnicy wędlin, sera i chleba – sprawnie posługuje się tymi maszynami; wykonuje obróbkę wstępną różnych surowców kulinarnych z zastosowaniem właściwego sprzętu oraz zachowuje czystość i higienę w kuchni i na zapleczu. W realizacji zadań oraz wywiązywaniu się z obowiązków odznacza się dyscypliną oraz konsekwencją.

Wynik przeciętny (staniny: 4–6). Uczeń poprawnie wykonuje w obiektach hotelarskich podstawowe prace, lecz w wielu z nich potrzebuje wyraźnych wskazań lub pomocy. W planowaniu działań potrzebuje instruktażu. Prawidłowo stosuje narzędzia i sprzęty, bezpiecznie wykonuje ręczne czynności oraz zadania z wykorzystaniem prostych urządzeń. Utrzymuje w czystości niektóre sprzęty kuchenne. Wykonuje porządki w niektórych pomieszczeniach zakładu, choć wymaga nadzoru nad tempem swojej pracy i jej dokładnością. Wymaga również nadzoru w zakresie systematycznej wymiany odzieży na czystą, dbania o higienę pracy i jej jakość. Poprawnie wykonuje proste czynności pomocnicze w gastronomii hotelowej: obróbka wstępna warzyw, owoców. Wymaga dopilnowania w zakresie zaprowadzenia porządku po wykonaniu zadania, wypłukania

półfabrykatów po obróbce, a także potrzebuje innych form wsparcia w rozwoju zawodowym.

Wynik niski (staniny: 1–3). Uczeń wybiórczo wykonuje czynności związane z pracą w obiektach hotelarskich. Poprawnie wykonuje jedynie zadania niewymagające dokładności. Popełnia błędy w stosowaniu ręcznego sprzętu – wymaga w tym zakresie nadzoru oraz pomocy. Stosuje się do poleceń instruktora w miarę swoich możliwości. W nauce zawodu rekomendowane są metody pracy „małych kroków”.

5. Tabele norm dla poszczególnych skal KDF

Uwzględniając istotne różnice między ocenami uczniów szkół specjalnych w zakresie poszczególnych skal KDF a ocenami uczniów szkół masowych, normy skonstruowano w oparciu o wyniki tych pierwszych. Kolejne tabele (od 16 do 21) zawierają zasady przeliczania wyników surowych (średni wynik w skali) na 9-punktową skalę standardową (staninową).

Tabela 16. Normy dla skal podstawowych KDF

Stanin	Interpretacja wyniku	Przedziały wyników surowych (średnia liczba punktów uzyskanych przez ucznia)			
		Komunikacja	Samoobsługa	Adaptacja	Zajęcia praktyczne
1	Najniższy	1,0–2,1	1,0–2,3	1,0–1,9	1,0–1,1
2	Bardzo niski	2,2–2,3	2,4–2,6	2,0–2,2	1,2–1,5
3	Niski	2,4–2,6	2,7–2,8	2,3–2,5	1,6–1,9
4	Niżej średni	2,7–2,9	3,0–3,1	2,6–2,8	2,0–2,3
5	Średni	3,0–3,2	3,2–3,3	2,9–3,1	2,4–2,7
6	Wyżej średni	3,3–3,5	3,4–3,6	3,2–3,4	2,8–3,1
7	Wysoki	3,6–3,8	3,7–3,8	3,5–3,8	3,2–3,5
8	Bardzo wysoki	3,9	3,9	3,9	3,6–3,8
9	Najwyższy	4,0	4,0	4,0	3,9–4,0

Tabela 17. Normy dla skal zawodowych KDF – „Ślusarz”

Stanin	Interpretacja wyniku	Przedziały wyników surowych (średnia liczba punktów uzyskanych przez ucznia)		
		Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I	Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II	Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III
1	Najniższy	1,0–1,4	1,0	1,0
2	Bardzo niski	1,5–1,7	1,1–1,4	1,1–1,3
3	Niski	1,8–2,1	1,5–1,8	1,4–1,7
4	Niżej średni	2,2–2,4	1,9–2,2	1,8–2,1
5	Średni	2,5–2,8	2,3–2,6	2,2–2,6
6	Wyżej średni	2,9–3,1	2,7–3,0	2,7–3,0
7	Wysoki	3,2–3,5	3,1–3,3	3,1–3,4
8	Bardzo wysoki	3,6–3,8	3,4–3,7	3,5–3,8
9	Najwyższy	3,9–4,0	3,8–4,0	3,9–4,0

Tabela 18. Normy dla skal zawodowych KDF – „Introligator”

Stanin	Interpretacja wyniku	Przedziały wyników surowych (średnia liczba punktów uzyskanych przez ucznia)	
		Podstawy poligrafii	Technologia introligatorstwa
1	Najniższy	-	-
2	Bardzo niski	1,0	1,0
3	Niski	1,1	1,1
4	Niżej średni	1,2–1,5	1,2–1,4
5	Średni	1,6–1,8	1,5–1,8
6	Wyżej średni	1,9–2,2	1,9–2,1
7	Wysoki	2,3–2,5	2,2–2,4
8	Bardzo wysoki	2,6–2,9	2,5–2,7
9	Najwyższy	3,0–4,0	2,8–4,0

Tabela 19. Normy dla skal zawodowych KDF – „Blacharz samochodowy”

Stanin	Interpretacja wyniku	Przedziały wyników surowych (średnia liczba punktów uzyskanych przez ucznia)		
		Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim	Budowa pojazdów samochodowych	Technologia napraw blacharskich
1	Najniższy	1,0	1,0–1,2	1,0
2	Bardzo niski	1,1	1,3–1,5	1,1–1,2
3	Niski	1,2–1,5	1,6–1,9	1,3–1,6
4	Niżej średni	1,6–1,9	2,0–2,2	1,7–1,9
5	Średni	2,0–2,3	2,3–2,6	2,0–2,2
6	Wyżej średni	2,4–2,7	2,7–2,9	2,3–2,5
7	Wysoki	2,8–3,1	3,0–3,3	2,6–2,9
8	Bardzo wysoki	3,2–3,5	3,4–3,6	3,0–3,2
9	Najwyższy	3,5–4,0	3,7–4,0	3,3–4,0

Tabela 20. Normy dla skal zawodowych KDF – „Kucharz”

Stanin	Interpretacja wyniku	Przedziały wyników surowych (średnia liczba punktów uzyskanych przez ucznia)
		Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie
1	Najniższy	1,0–1,5
2	Bardzo niski	1,6–1,8
3	Niski	1,9–2,1
4	Niżej średni	2,2–2,4
5	Średni	2,5–2,6
6	Wyżej średni	2,7–2,9
7	Wysoki	3,0–3,2
8	Bardzo wysoki	3,3–3,5
9	Najwyższy	3,6–4,0

Tabela 21. Normy dla skal zawodowych KDF – „Hotelarz”

Stanin	Interpretacja wyniku	Przedziały wyników surowych (średnia liczba punktów uzyskanych przez ucznia)
		Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie
1	Najniższy	1,0–1,4
2	Bardzo niski	1,5–1,9
3	Niski	2,0–2,3
4	Niżej średni	2,4–2,7
5	Średni	2,8–3,1
6	Wyżej średni	3,2–3,6
7	Wysoki	3,7–3,8
8	Bardzo wysoki	3,9
9	Najwyższy	4,0

Bibliografia

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179–211.
- Albertin, G., Domachowska, I. (2012). *Program nauczania dla zawodu pracownik pomocniczy obsługi hotelowej, 911205 o strukturze modułowej*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- American Educational Research Association, American Psychological Association, National Council on Measurement in Education (2007). *Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice*. Przeł. E. Hornowska. Gdańsk: GWP.
- American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition (DSM-IV)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fourth Edition. Text Revision (DSM IV-TR)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. Arlington, VA: American Psychiatric Association.
- Anastasi, A., Urbina, S. (1999). *Testy psychologiczne*. Przeł. A. Jaworowska, A. Matczak, T. Szustrowa. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Anderson, J. (1983). *The Architecture of Cognition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Arnold, S. R. C., Riches, V. C., Stancliffe, R. J. (2011). Intelligence is as intelligence does: Can additional support needs replace disability? *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 36(4), 258–262.

- Arnold, S. R. C., Riches, V. C., Stancliffe R. J. (2014). I-CAN: The classification and prediction of support needs. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(2), 97–111.
- Bartram, D. (2005). The Great Eight Competencies: A Criterion-Centric Approach to Validation. *Journal of Applied Psychology*, 90(6), 1185–1203.
- Bauman, E. (1991). Stability of WISC-R scores in children with learning difficulties. *Psychology in the Schools*, 28(2), 95–100.
- Bednarczyk, H., Kwiatkowski, S. M., Woźniak, I. (2012). *Wstępny projekt modelu struktury standardu kompetencji zawodowych*. Warszawa – Radom: Departament Rynku Pracy MPiPS.
- Bertelli, M. O., Salvador-Carulla, L., Scuticchio, D., Varruciu, N., Martinez-Leal, R., Cooper, S. A., Simeonsson, R. J., Deb, S., Weber, G., Jung, R., Munir, K., Adnams, C., Akoury-Dirani, L., Girimaji, S. C., Katz, G., Kwok, H., Walsh, C. (2014). Moving beyond intelligence in the revision of ICD-10: specific cognitive functions in intellectual developmental disorders. *World Psychiatry*, 13, 93–94.
- Bobkowicz-Lewartowska, L. (2011). *Niepełnosprawność intelektualna – diagnozowanie, edukacja i wychowanie*. Gdańsk: Harmonia Universalis.
- Bobkowicz-Lewartowska, L. (2013). *Wybrane uwarunkowania jakości życia rodziców dzieci i młodzieży z zespołem Downa*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Boyatzis, R. E. (1982). *The Competent Manager. A Model for Effective Performance*. New York: John Wiley and Sons.
- Brodowska, M., Kostecka-Rogowska, M., Kozak, B. (2013). *Kwestionariusze Kompetencji Społeczno-Zawodowych KKSZ dla ONU i ich opiekunów*. Poznań: Wyższa Szkoła Zawodowa Kadry dla Europy w Poznaniu.
- Brzezińska, A., Kaczan, R. (2008). *Wychowanie do samodzielności: kluczowy czynnik sukcesu zawodowego osób z ograniczeniem sprawności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.
- Brzezińska, A., Piotrowski, K. (2008). *Aktywność zawodowa osób z ograniczeniem sprawności: wyznaczniki społeczno-demograficzne i osobowościowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej Academica.
- Brzeziński, J., Gaul, M., Hornowska, E., Jaworowska, A., Machowski, A., Zakrzewska, M. (2004). *WAIS-R (PL). Skala Inteligencji Wechslera dla*

- Dorosłych – Wersja Zrewidowana. Renormalizacja.* Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Campbell, D., Fiske, D. (1959). Convergent and discriminant validation by the multitrait – multimethod matrix. *Psychological Bulletin*, 56(2), 81–105.
- Chlewiński, Z. (1991). *Kształtowanie się umiejętności poznawczych. Identyfikacja pojęć.* Warszawa: PWN.
- Chudy, W. (1988). Sens filozoficzny kondycji człowieka niepełnosprawnego. W: D. Kornas-Biela (red.), *Osoba niepełnosprawna i jej miejsce w społeczeństwie* (s. 105–122). Lublin: KUL.
- Cierpiałkowska L., Sęk H. (2005). Psychologia kliniczna i psychopatologia – wzajemne zależności. W: H. Sęk (red.), *Psychologia kliniczna* (t. 1, s. 65–81). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cronbach, L. J. (2005). Współczynnik alfa a struktura wewnętrzna testów. W: J. Brzeziński (red.), *Trafność i rzetelność testów psychologicznych. Wybór tekstów* (s. 177–212). Przeł. E. Hornowska, M. Zakrzewska. Gdańsk: GWP.
- Dąbrowska, A. (2003). Pytania o możliwości bycia dorosłym z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym świecie. W: K. Rzedziecka, A. Kobyłańska (red.), *Dorosłość, niepełnosprawność, czas współczesny, na pograniczach pedagogiki specjalnej* (s. 253–261). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Dobrowolska-Zabłocka, G., Figurski, J., Olsza, M., Zagańczyk, J. (2012). *Program nauczania dla zawodu ślusarz, 722204 o strukturze modułowej.* Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Dubois, D. D., Rothwell, W. J. (2008). *Zarządzanie zasobami ludzkimi oparte na kompetencjach.* Przeł. M. Witkowska. Gliwice: Wydawnictwo HELION.
- Durkin, M. (2002). The epidemiology of developmental disabilities in low-income countries. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 8(3), 206–211.
- Figurski, J., Gnych, I. (2012). *Program nauczania dla zawodu blacharz samochodowy 721306 o strukturze przedmiotowej.* Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Fijałkowska, M., Pierzchalski, P. (2012). *Program nauczania dla zawodu introligator 732301 o strukturze przedmiotowej.* Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Gąciarz, B., Ostrowska A., Pańków, W. (2008). *Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych zamieszkałych w małych miastach i na*

- terenach wiejskich – uwarunkowania sukcesów i niepowodzeń. Raport z badań.* Warszawa: Zakład Wydawniczo-Poligraficzny Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej
- Gollwitzer, P. M., Bargh, J. (1996). *The psychology of action: Linking cognition and motivation to behavior.* New York: Guilford Press.
- Griffin, E. (2003). *Podstawy komunikacji społecznej.* Przeł. O. Kubińska, W. Kubiński, M. Kacmajor. Gdańsk: GWP.
- Guilford, J. P. (2005). Rzetelność i trafność pomiarów. W: J. Brzeziński (red.), *Trafność i rzetelność testów psychologicznych. Wybór tekstów* (s. 26–61). Przeł. E. Hornowska, M. Zakrzewska. Gdańsk: GWP.
- Jankowska, A. M., Bogdanowicz, M., Takagi, A. (2014). Stability of WISC-R scores in Students with Borderline Intellectual Functioning. *Health Psychology Report*, 2(1), 49–59.
- Juchnowicz, M., Rostkowski, T. (2003). Zastosowanie macierzy kompetencji w praktyce. W: D. Dobija (red.), *Pomiar i rozwój kapitału ludzkiego przedsiębiorstwa* (s. 227–242). Warszawa: PFPK.
- Jurek, P. (2010). Zarządzanie kompetencjami zawodowymi pracowników w nowoczesnych organizacjach. W: A. M. Zawadzka (red.), *Psychologia zarządzania w organizacji* (s. 77–114). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jurek, P. (2012). *Metody pomiaru kompetencji zawodowych. Zeszyt informacyjno-metodyczny doradcy zawodowego 54.* Warszawa: Departament Rynku Pracy MPiPS.
- Kępińska-Frąckowiak, A. (2013). *Test Preferencji do Wykonywania Określonych Typów Czynności Zawodowych.* Poznań: Wyższa Szkoła Zawodowa Kadry dla Europy w Poznaniu.
- Kisielewska-Meller J. (2012). Uszkodzenie słuchu a społeczna marginalizacja, dyskryminacja, wykluczenie. W: H. Grzesiak, M. Fryza, K. Ratajczak (red.), *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś* (s. 29–30). Poznań: Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Komisja Europejska (2010). *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010–2020. Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier.* Pobrane z: http://www.pfon.org/images/dodatki/20101115_ke_strategia.pdf.
- Kossowska, M., Sołtysińska, I. (2002). *Szkolenia pracowników a rozwój organizacji.* Kraków: Oficyna Ekonomiczna.

- Kościelska, M. (2000). *Oblicza upośledzenia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krajewska, J., Piecyk, M., Raś, U., Skuratowicz, W. (2006). *Modułowy program nauczania kucharz małej gastronomii 512[05]*. Warszawa: MEN.
- Lepsinger, R., Lucia, A. D. (2007). *360 stopni. System ocen pracowniczych*. Przeł. F. Kowalczyk. Gliwice: Wydawnictwo HELION.
- Lévy-Leboyer, C. (1997). *Kierowanie kompetencjami. Bilanse doświadczeń zawodowych*. Przeł. M. Egeman. Warszawa: Poltext.
- Lipowska, M. (2011). *Dysleksja i ADHD. Współwystępujące zaburzenia rozwoju. Neuropsychologiczna analiza deficytów pamięci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.
- Lombardo, M. M., Eichinger, R. W. (2010). *The Career Architect Development Planner*. Minneapolis, MN: Lominger International.
- Lucia, A. D., Lepsinger, R. (1999). *The Art and Science of Competency Models. Pinpointing Critical success Factors in Organizations*. San Francisco, CA: Jossey-Bass/Pfeiffer.
- Luckason, R., Borthwick-Duffy, S., Buntix, W., Coulter, D., Craig, E., Reeve, A., Schalock, R., Snell, M., Spitalnik, D., Spreat, S., Tasse, M. (2002). *Mental retardation. Definition, classification and systems of supports*. Washington, DC: American Association on Mental Retardation.
- Ławniczak, B. (2009). Ocena realnych możliwości zatrudnienia osoby niepełnosprawnej w procesie orzekania o stopniu niepełnosprawności. W: G. Morys-Gieorgica (red.), *Poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych. Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego nr 44* (s. 147–174). Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy
- Magnuszewska-Otulak, G. (2009). Poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych. Podstawowe zagadnienia. W: G. Morys-Gieorgica (red.), *Poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych. Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego nr 44* (s. 9–37). Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy.
- Majewski, T. (2007). *Jak zatrudniać osoby niepełnosprawne? Poradnik dla pracodawców*. Warszawa: Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna.
- Majewski, T. (2011). Problem zatrudnienia osób z niepełnosprawnością intelektualną. W: B. Cytowska (red.), *Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną*

- w labiryntach codzienności. Analiza badań – krytyka podejść – propozycje rozwiązań (s. 89–105). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek
- Maruszewski, T. (1996). *Psychologia poznawcza*. Poznań: PTS.
- Maulik, P. K., Mascarenhas, M. N., Mathers, C. D., Dua, T., Saxena, S. (2011). Prevalence of intellectual disability: a meta-analysis of population-based studies. *Research in Developmental Disabilities*, 32(2), 419–436.
- Maulik, P. K., Mascarenhas, M. N., Mathers, C. D., Dua, T., Saxena, S. (2011). Prevalence of intellectual disability: a meta-analysis of population-based studies. *Research in Developmental Disabilities*, 32(2), 419–436.
- Mądrzycki, T. (1996). *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*. Gdańsk: GWP.
- McClelland, D. C. (1973). Testing for Competence Rather Than for „Intelligence”. *American Psychologist*, 28, 1–14.
- McCrae, R. R., Costa, P. T. (2005). *Osobowość dorosłego człowieka*. Przeł. B. Majczyna. Warszawa: Wydawnictwo WAM.
- Minister Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej (2004). Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej. Dz.U. z 2004 r. Nr 63 poz. 587.
- Minister Pracy i Polityki Społecznej (2000). Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie zakładów aktywności zawodowej z dnia 21 stycznia 2000. Dz.U. 00.6.77 z późn. zm.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (2014). Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 grudnia 2014 r. w sprawie zwrotu dodatkowych kosztów związanych z zatrudnianiem pracowników niepełnosprawnych. Dz.U. 2014 poz. 1987.
- Nęcka, E. (2003). *Psychologia twórczości*. Gdańsk: GWP.
- Oleksyn, T. (2006). *Zarządzanie kompetencjami. Teoria i praktyka*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
- Ossowski, R. (2012). Niepełnosprawność intelektualna – wprowadzenie do problematyki. W: J. Błęszyński, K. Kaczorowska-Bray (red.), *Diagnoza i terapia logopedyczna osób z niepełnosprawnością intelektualną* (s. 13–35). Gdańsk: Harmonia Universalis.
- Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (2013). *Sytuacja na rynku pracy osób niepełnosprawnych z tzw. schorzeniami specjalnymi*. Pobrane z: <http://>

- www.niepelnosprawni.gov.pl/aktualnosci/art281,posiedzenie-podkomisji-do-spraw-osob-niepelnosprawnych.html.
- Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych (2013a). *Europejska Unia Zatrudnienia Wspomaganego. Zbiór praktycznych wskazówek*. Pobrane z: <http://www.trenerpracy.eu/wp-content/uploads/europejska-unia-zatrudnienia-wspomaganego-zbior-praktycznych-wskazowek.pdf>.
- Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych (2013b). *Europejska Unia Zatrudnienia Wspomaganego. Broszura informacyjna i standardy jakości*. Pobrane z: <http://www.trenerpracy.eu/wp-content/uploads/europejska-unia-zatrudnienia-wspomaganego-broszura-informacyjna-i-standardy-jakosci.pdf>.
- Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym (2010). *Wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną (osoby z zespołem Downa oraz z upośledzeniem w stopniu głębokim). Raport*. Warszawa: Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym.
- Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym (2014). *Raport podsumowujący realizację projektu pn. „Centrum Doradztwa Zawodowego i Wspierania Osób Niepełnosprawnych Intelktualnie*. Pobrane z: http://www.centrumdzwoni.pl/sites/default/files/dokumenty/materialy/Raport_podsumowujacych_dzialalnosc_Centrum_DZWONI_w_I_ok.pdf.
- Prezydium Parlamentu Europejskiego (2005). *Kodeks Dobrej Praktyki w zakresie zatrudniania osób niepełnosprawnych. Decyzja Prezydium z dnia 22 czerwca 2005 r.* Pobrane z: http://www.europarl.europa.eu/pdf/disability/code_good_practice_pl.pdf.
- Pużyński, S., Wciórka, J. (red.). (2000). *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Badawcze kryteria diagnostyczne*. Kraków: Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne VESALIUS.
- Rada Unii Europejskiej (2000). *Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy*. Dz.U. Wspólnot Europejskich, art. 21. Pobrane z: http://www.ptpa.org.pl/public/files/akty_prawne/2000.78.WE.pdf.
- Roid, G. (2003). *Stanford-Binet Intelligence Scales – Examiner’s Manual. 5th edition*. Itasca, IL: Riverside Publishing.
- Salvador-Carulla, L., Reed, G. M., Vaez-Azizi L. M., Cooper, S.-A., Martinez Leal, R., Bertelli, M., Adnams, C., Cooray, S., Deb, S., Girimaj, S. C., Katz G., Kwok, H., Luckasson, R., Simeonsson, R., Walsh C., Munir, K., Saxena, S. (2011).

- Intellectual developmental disorders: towards a new name, definition and framework for “mental retardation/intellectual disability” in ICD-11. *World Psychiatry*, 10, 175–180.
- Schalock, R. L., Borthwick-Duffy, S., Bradley, V., Buntinx, W. H. E., Coulter, D. L., Craig, E. M. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and system of supports* (wyd. 11). Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Schalock, R. L., Luckasson, R., Shogren, K. A. (2007). Perspectives. The Renaming of Mental Retardation: Understanding the Change to the Term Intellectual Disability. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 45(2), 116–124.
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (1997a). *Karta Praw Osób Niepełnosprawnych*. Monitor Polski, 50, poz. 475.
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej (1997b). *Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r.* Dz.U. Nr 123 poz. 776 z późn. zm.
- Spencer, L. M., Spencer, S. M. (1993). *Competence at Work. Models for Superior Performance*. New York: John Wiley and Sons.
- Światowa Organizacja Zdrowia (1994). *Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD-10)* (t. 1). Przeł. C. Brykczyńska i in. Kraków: Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne VESALIUS.
- Światowa Organizacja Zdrowia (1997). *Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD-10)* (t. 2: *Zasady kodowania*). Przeł. R. Topór-Mądry. Kraków: Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne VESALIUS.
- Światowa Organizacja Zdrowia (2011). Światowy Raport o Niepełnosprawności. Pobrane z: www.pfron.org.pl/download/5/492/02-Swiatowyraport.pdf
- Tassé, M. J., Luckasson, R., Nygren, M. (2013). AAIDD Proposed Recommendations for ICD-11 and the Condition Previously Known as Mental Retardation. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51(2), 127–131.
- Thompson, J. R. (red.). (2004). *American Association on Mental Retardation. Supports Intensity Scale: user's manual*. Washington, DC: American Association on Mental Retardation.
- Turek, D., Wojtczuk-Turek, A. (2010). Kompetencje transferowalne. Przegląd definicji, modeli i stanowisk teoretycznych. W: S. Konarski, D. Turek (red.), *Kompetencje transferowalne. Diagnoza, kształtowanie, zarządzanie* (s. 178–191). Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.

- Wciórka, J. (2002). Klasyfikacja zaburzeń psychicznych. W: A. Bilikiewicz, S. Pużyński, J. Rybakowski, J. Wciórka (red.), *Psychiatria* (s. 1-42). Wrocław: Wydawnictwo Elsevier Urban and Partner.
- Wciórka, J. (red.). (2008). *Kryteria diagnostyczne według DSM-IV-TR*. Wrocław: Wydawnictwo Elsevier Urban and Partner.
- Wechsler, D. (2008). *Wechsler Adult Intelligence Scale – Fourth Edition (WAIS-IV). Administration and scoring manual*. San Antonio, TX: Pearson's Clinical Assessment Group.
- Whiddett, S., Hollyforde, S. (2003). *Modele kompetencyjne w zarządzaniu zasobami ludzkimi*. Przeł. G. Sałuda. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
- Whitaker, S. (2008a). Intellectual Disability: a Concept in Need of Revision? *The British Journal of Developmental Disabilities*, 54(1), 3–9.
- Whitaker, S. (2008b). The Stability of IQ in People with Low Intellectual Ability: An Analysis of the Literature. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 46(2), 120–128.
- Whitaker, S. (2010). Error in the estimation of intellectual ability in the low range using the WISC-IV and WAIS-III. *Personality and Individual Differences*, 48(5), 517–521.
- Wilmowska-Pietruszyńska, A., Bilski, D. (2013). Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia. *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, 2(7), 5–20.
- Włodarczyk, K. (2013). *Niepełnosprawni mieszkańcy wsi. Sytuacja społeczna i zawodowa*. Pobrane z: <http://www.watchdogpfron.pl/wp-content/uploads/2014/02/Niepelnosprawni-mieszkancy-wsi-2013.pdf>.
- Wolska, D. (2011). Wpływ prawidłowego przystosowania społecznego na jakość życia osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną. W: B. Cytowska (red.), *Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności. Analiza badań – krytyka podejść – propozycje rozwiązań* (s. 44–71). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek
- Woodruffe, Ch. (2003). *Ośrodki oceny i rozwoju. Narzędzia analizy i doskonalenia kompetencji pracowników*. Przeł. W. Biliński. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
- World Health Organization (1992). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders. Clinical descriptions and diagnostic guidelines*. Geneva: World Health Organization.

- World Health Organization (1996). *ICD-10 Guide for Mental Retardation*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization (2001). *ICF: International Classification of Functioning, Disability and Health*. Geneva: World Health Organization.
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (ZUS i PFRON) (2014). *Informator dla osób niepełnosprawnych*. Pobrane z: http://www.pfron.org.pl/ftp/publikacje/Informator_dla_osob_niepelnosprawnych_2014.pdf.
- Zawiślak, A. (2011). *Jakość życia osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Zgromadzenie Narodowe (1997). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* Dz.U. 1997, 78, poz. 483.
- Zgromadzenie Ogólne ONZ (2006). *Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych*. Dz.U. z dnia 25 października 2012 r., poz. 1169. Pobrane z: <https://www.rpo.gov.pl/pl/konwencja-o-prawach-osob-niepelnosprawnych>.
- Zhu, J, Tulskey, D.S., Price, L., Chen, H.Y. (2001). WAIS-III reliability data for clinical groups. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 7(7), 862–866.
- Żyta, A. (2014). Niepełnosprawność intelektualna – najnowsze zmiany terminologiczne i diagnostyczne w świetle DSM-5, ICD-11 oraz AAIDD. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, 1, 17–26.

Załączniki

Załącznik 1. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Kucharz”

ARKUSZ Z PYTANIAMI

Instrukcja

Niniejszy arkusz zawiera pytania pozwalające na ocenę funkcjonowania ucznia oraz jego przygotowania do pełnienia roli zawodowej. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej składa się z trzech części. Arkusz jest wielokrotnego użytku i nie służy do odnotowywania odpowiedzi na temat konkretnego ucznia – do tego służy odpowiedni ARKUSZ ODPOWIEDZI, który jest drukowany na oddzielnej karcie.

Część I. Funkcjonowanie społeczne i osobiste

Ta część kwestionariusza składa się z 25 pytań podzielonych na trzy obszary: komunikacja, samoobsługa oraz podstawowe umiejętności i adaptacja. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności ucznia. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

A. KOMUNIKACJA

1. Umiejętność podawania informacji o sobie.
 - a. Podaje z pamięci informacje o sobie, takie jak adres zamieszkania i numer telefonu.

- b. Podaje z pamięci tylko część informacji o sobie, np. tylko adres lub tylko numer telefonu.
 - c. Potrzebuje zapisanych na kartce informacji o sobie (adres, telefon), aby je podać.
 - d. Nie potrafi przekazać adresu zamieszkania i numeru telefonu.
2. Umiejętność kontaktowania się z otoczeniem – przedstawianie swoich potrzeb.
- a. Kontakt z otoczeniem nie sprawia problemów, jasno przedstawia swoje potrzeby.
 - b. Kontakt z otoczeniem pojawia się tylko wtedy, gdy jest niezbędnie wymagany.
 - c. Słaby i niechętny kontakt z otoczeniem, problemem jest przedstawianie potrzeb.
 - d. Brak kontaktu z otoczeniem.
3. Umiejętność rozumienia komunikatów od innych.
- a. Bardzo dobre rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych do grupy lub bezpośrednio do ucznia.
 - b. Rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale nie do grupy.
 - c. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia.
 - d. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale wymagane są wielokrotne powtórzenia.
4. Umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami.
- a. Szybko i chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami, lubi pracować w grupie.
 - b. Powoli, ale chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i lubi pracować w grupie.
 - c. Niechętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i nie lubi pracować w grupie.
 - d. Ma trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, nie potrafi pracować w grupie.

5. Relacje uczeń – osoba dorosła.
 - a. Przejawia respekt wobec dorosłych.
 - b. Przejawia respekt wobec dorosłych, ale ma problem z zachowaniem dystansu.
 - c. Często przekracza granice interpersonalne w kontakcie z dorosłymi, ale reaguje na działania wychowawcze.
 - d. Ma duże trudności z odpowiednim zachowaniem w stosunku do osób dorosłych.

6. Relacje uczeń – osoba obca.
 - a. Kontakt z osobą obcą nie sprawia trudności, ale dystans jest utrzymany.
 - b. Kontakt z osobą obcą jest utrudniony z powodu braku zaufania, ale dystans jest utrzymany.
 - c. Chętnie nawiązuje kontakty ze wszystkimi i zapomina o dystansie.
 - d. Niechętnie nawiązuje kontakty z osobami obcymi i często reaguje na nie agresją.

7. Używanie form grzecznościowych.
 - a. Zna formy i zachowania grzecznościowe i zawsze o nich pamięta.
 - b. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale czasami o nich zapomina.
 - c. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale nie wie, kiedy ich używać.
 - d. Nie zna i nie używa form grzecznościowych.

B. SAMOOBSŁUGA

1. Higiena osobista.
 - a. Zachowuje zasady higieny osobistej, jest zawsze czysty i umyty.
 - b. Zachowuje zasady higieny osobistej, ale zdarza się, że zapomina się umyć.
 - c. Ma problemy z utrzymaniem higieny osobistej.
 - d. Nie dba o higienę osobistą.

2. Schludność.
 - a. Zawsze jest zadbany, schludny i ubrany adekwatnie do sytuacji.
 - b. Przeważnie jest zadbany i schludny, ale nie zawsze ma adekwatny strój.

- c. Rzadko jest zadbany i schludny i przeważnie jest nieadekwatnie ubrany.
 - d. Nigdy nie jest zadbany, schludny czy adekwatnie ubrany.
3. Dojazd do szkoły.
- a. Samodzielnie dojeżdża do miejsca nauki i praktyk.
 - b. Po dłuższym okresie adaptacji i poznawania środowiska potrafi dojechać do miejsca nauki i praktyk.
 - c. Potrafi pod opieką drugiej osoby dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.
 - d. Nie potrafi samodzielnie dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.
4. Wykorzystanie czasu wolnego.
- a. Posiada hobby, zainteresowanie, którym jest aktywnie zajęty w czasie wolnym.
 - b. Potrafi zorganizować sobie czas wolny (gry, zabawy, telewizja).
 - c. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego, ale potrafi spędzić go sam.
 - d. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego i oczekuje od osoby organizującej jej czas, aby brała czynny udział w zabawie.
5. Jedzenie i spożywanie posiłków.
- a. Przygotowany posiłek potrafi sam pokroić i spożyć.
 - b. Przygotowany posiłek potrafi sam spożyć, ale potrzebuje pomocy w krojeniu.
 - c. Z niewielką pomocą sam spożywa posiłek, ale ktoś musi pomóc mu go pokroić.
 - d. Musi być karmiony.
6. Przygotowywanie się na zajęcia do szkoły lub na warsztaty.
- a. Zawsze posiada wszystkie przybory potrzebne do pracy (książki, zeszyty, długopisy itp. na lekcje; strój, obuwie, czapkę itp. na warsztaty).
 - b. Przeważnie jest przygotowany do lekcji, ale sporadycznie zdarza mu się zapomnieć pojedynczych elementów.
 - c. Przeważnie nie jest przygotowany do zajęć, jednak po interwencji pedagogicznej przynosi potrzebne przybory.
 - d. Nigdy nie jest przygotowany do zajęć.

7. Dbłość o własne zdrowie.

- a. Potrafi sam określić, jakie jest jego samopoczucie, a w wypadku odczuwanych dolegliwości potrafi udać się po odpowiednią pomoc. Potrafi sam się zarejestrować do lekarza.
- b. Potrafi ocenić własne samopoczucie, jednak często jest na jego punkcie nadwrażliwy i przesadnie dbały, przez co bardzo często udaje się po pomoc. Przeważnie potrafi sam zarejestrować się do lekarza.
- c. Ma problemy z ocenieniem własnego samopoczucia i nie zawsze wie, jakie działania podjąć w wypadku odczuwanych dolegliwości. Z pomocą drugiej osoby potrafi zarejestrować się do lekarza.
- d. Nie potrafi określić własnego stanu zdrowia i tym samym nie uda się po odpowiednią pomoc. Nie potrafi zarejestrować się do lekarza.

C. PODSTAWOWE UMIEJĘTNOŚCI I ADAPTACJA

1. Znajomość planu i reakcje na jego zmiany.

- a. Przestrzega planu zajęć i dostosowuje się do ewentualnych zmian.
- b. Przestrzega planu zajęć, ale negatywnie reaguje na jakiegokolwiek zmiany.
- c. Zna plan zajęć, ale ma problemy z jego przestrzeganiem.
- d. Wykazuje nieznajomość planu zajęć.

2. Umiejętności adaptacji w nowych warunkach (zmiana planu zajęć, miejsca pracy, osoby prowadzącej i inne odstępstwa od reguł).

- a. Nie przejawia problemów z adaptacją do zmian w swoim otoczeniu.
- b. Czasami źle reaguje na zmiany w swoim otoczeniu.
- c. Potrzebuje dużo czasu, aby przyzwyczyać się do zmian w swoim otoczeniu.
- d. Nie potrafi dostosować się do zmian.

3. Czytanie.

- a. Czyta tekst ze zrozumieniem.
- b. Czyta tekst, ale bez zrozumienia.
- c. Czyta pojedyncze słowa i je rozumie.
- d. Zna i rozpoznaje litery, ale nie umie łączyć ich w całość.

4. Pisanie.

- a. Pisze samodzielnie i rzadko popełnia błędy.
- b. Pisze samodzielnie, ale często popełnia błędy.
- c. Potrafi przepisać tekst i rozumie jego treść.
- d. Potrafi przepisać tekst, ale nie rozumie jego treści.

5. Obsługa komputera.

- a. Potrafi korzystać z komputera do zabawy i do pracy (używa prostych programów, potrafi pisać na komputerze).
- b. Potrafi korzystać z komputera, ale głównie do gier i zabaw.
- c. Z pomocą drugiej osoby potrafi w zakresie podstawowym użyć komputera.
- d. Nie potrafi korzystać z komputera.

6. Liczenie.

- a. Wykonuje w pamięci podstawowe i złożone działania matematyczne.
- b. Wykonuje w pamięci podstawowe działania matematyczne.
- c. Wykonuje podstawowe działania matematyczne, ale tylko na konkretnych przykładach.
- d. Nie wykonuje podstawowych działań matematycznych.

7. Posługiwanie się zegarkiem.

- a. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i tarczowym.
- b. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i pełne godziny na zegarku tarczowym.
- c. Potrafi odczytać godzinę tylko na zegarku elektronicznym.
- d. Nie potrafi posługiwać się zegarkiem.

8. Znajomość dni tygodnia i miesięcy.

- a. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, umie podać aktualną datę.
- b. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, ale nie umie podać aktualnej daty.
- c. Zna tylko nazwy dni tygodnia lub tylko nazwy miesięcy.
- d. Nie ma orientacji odnośnie dni tygodnia i nazw miesięcy.

9. Rozpoznawanie i liczenie pieniędzy.
- Rozpoznaje nominały pieniędzy i potrafi odliczyć odpowiednią kwotę.
 - Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale myli się w odliczaniu odpowiedniej kwoty.
 - Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale nie umie przeliczyć pieniędzy.
 - Nie zna wartości pieniędzy.
10. Pilność.
- Pracuje dobrze nawet bez nadzoru.
 - Pracuje dobrze przy częściowym nadzorze.
 - Pracuje dobrze przy nadzorze.
 - Mimo nadzoru ma problemy z pracą.
11. Dyscyplina.
- Pracuje szybko, nie tracąc czasu.
 - Pracuje szybko, ale często robi przerwy i musi być przywoływany do pracy.
 - Pracuje wolno, ale nie musi być przywoływany do pracy.
 - Pracuje wolno i musi być zachęcany i przywoływany do pracy.

Część II. Zajęcia praktyczne

Ta część kwestionariusza składa się z 10 pytań dotyczących funkcjonowania ucznia podczas zajęć praktycznych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

1. Nienaruszanie zasad BHP.
- Zna i nie narusza zasad BHP na stanowisku pracy.
 - Zna, ale narusza część zasad BHP na stanowisku pracy.
 - Wymaga przypominania zasad BHP.
 - Nie przestrzega zasad BHP i wymaga stałej kontroli.

2. Planowanie procesu technologicznego.
 - a. Samodzielnie planuje proces technologiczny na podstawie rysunku wykonawczego, szkicu lub instrukcji wykonania.
 - b. Samodzielnie planuje proces technologiczny, ale ma problemy z właściwą kolejnością planowanych operacji technologicznych.
 - c. Potrzebuje pomocy w planowaniu procesu technologicznego.
 - d. Nie potrafi zaplanować procesu technologicznego.

3. Organizacja stanowiska pracy.
 - a. Właściwie dobiera narzędzia, materiały i surowce podstawowe oraz pomocnicze do wykonywanego zadania.
 - b. Prawidłowo dobiera materiały lub surowce, ale ma problemy z doбором narzędzi.
 - c. Potrzebuje pomocy w prawidłowej organizacji stanowiska pracy.
 - d. Nie jest w stanie zorganizować stanowiska pracy.

4. Wykonanie.
 - a. Samodzielnie wykonuje operacje według zaplanowanego procesu technologicznego.
 - b. Samodzielnie wykonuje zadanie, ale nie przejawia inicjatywy.
 - c. Potrzebuje pomocy w wykonaniu zadania.
 - d. Wymaga stałego dozoru.

5. Prezentacja wykonanego zadania.
 - a. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania, określa operacje wykonane poprawnie oraz operacje wykonane wadliwie.
 - b. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania bez zachowania kolejności poszczególnych operacji. Myli operacje wykonane poprawnie z wykonanymi wadliwie.
 - c. Potrzebuje pomocy w omówieniu wykonanego zadania.
 - d. Nie potrafi omówić procesu wykonanego zadania.

6. Prace porządkowe w pomieszczeniach (zamiatanie, mycie ścian, podłóg, inne) oraz utrzymanie czystości i konserwacja maszyn i urządzeń.
 - a. Samodzielnie porządkuje pomieszczenia zgodnie z przygotowanymi instrukcjami. Dobiera sprzęt porządkowy i środki czystości. Samodzielnie rozkłada i czyści części maszyn i urządzeń. Utrzymuje maszyny w czystości.
 - b. Wykonuje czynności porządkowe i dobiera środki czystości, a także rozkłada i czyści maszyny oraz urządzenia z niewielką pomocą innych.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy wykonywanych czynnościach porządkowych, w tym podczas mycia i konserwacji urządzeń oraz doborze środków czystości.
 - d. Nie wykonuje prac porządkowych i nie dobiera środków czystości. Nie potrafi rozmontować i wyczyścić części maszyn.

7. Rozpoznawanie narzędzi.
 - a. Rozpoznaje i nazywa wszystkie narzędzia.
 - b. Rozpoznaje i nazywa podstawowe narzędzia.
 - c. Popełnia błędy w rozpoznawaniu i nazywaniu narzędzi.
 - d. Nie rozpoznaje i nie nazywa narzędzi.

8. Pracowitość i koncentracja uwagi.
 - a. Pracuje sumiennie i koncentruje uwagę na zadaniu.
 - b. Pracuje sumiennie, ale ma problemy z dłuższą koncentracją.
 - c. Wymaga przerw w pracy i zachęty do działania.
 - d. Wymaga stałej kontroli i ma problemy z koncentracją uwagi.

9. Prędkość pracy.
 - a. Pracuje prędko, utrzymuje stałe tempo pracy.
 - b. Pracuje prędko, ale w niestálym tempie.
 - c. Pracuje wolno, ale w stałym tempie.
 - d. Pracuje wolno a dodatkowo prędkość jego pracy spada z upływem czasu.

10. Precyzja wykonywanych prac.
 - a. Wykonuje prace precyzyjnie i estetycznie.
 - b. Pracuje precyzyjnie ale nieestetycznie.

- c. Popęlnia błędy.
- d. Wykonuje pracę nieprecyzyjnie i nieestetycznie.

Część III. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie

Ta część kwestionariusza składa się z pytań dotyczących umiejętności wykonywania przez ucznia określonych czynności zawodowych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

1. Organizacja i układ funkcjonalny zakładu gastronomicznego.
 - a. Samodzielnie porusza się po zakładzie, zna przeznaczenie pomieszczeń, rozróżnia „brudne” i „czyste” drogi technologiczne, dobiera odpowiedni strój roboczy.
 - b. Porusza się po zakładzie pod kontrolą, zna przeznaczenie pomieszczeń, dobiera odpowiedni strój roboczy, ale nie odróżnia „brudnej” i „czystej” drogi technologicznej.
 - c. Potrzebuje pomocy podczas poruszania się po zakładzie oraz w doborze stroju roboczego, nie zna przeznaczenia pomieszczeń.
 - d. Nie porusza się samodzielnie po zakładzie, nie dobiera stroju roboczego, nie zna przeznaczenia pomieszczeń.

2. Rozpoznawanie drobnego sprzętu kuchennego.
 - a. Rozpoznaje i nazywa wszystkie drobne sprzęty kuchenne oraz zna ich przeznaczenie.
 - b. Rozpoznaje i nazywa podstawowe drobne sprzęty kuchenne, ale myli ich przeznaczenie.
 - c. Rozpoznaje podstawowe drobne sprzęty kuchenne, ale myli ich nazwy i przeznaczenie.
 - d. Błędnie rozpoznaje i nazywa narzędzia i nie zna ich przeznaczenia.

3. Posługiwanie się narzędziami kuchennymi (noże, tarki, obierak, deski, siekacz, szatkownice, inne), mikserem, krajalnicą, kuchenką gazową, elektryczną i piekarnikiem.
 - a. Samodzielnie i w prawidłowy sposób posługuje się podstawowymi narzędziami kuchennymi i potrafi uruchomić kuchenkę gazową i elektryczną oraz piekarnik.
 - b. Wymaga kontroli podczas posługiwania się prostymi narzędziami kuchennymi, potrafi uruchomić kuchenkę i piekarnik elektryczny, a kuchenkę i piekarnik gazowy pod kontrolą.
 - c. Wymaga pomocy przy doborze i obsłudze prostych narzędzi kuchennych, nie obsługuje kuchenki i piekarnika (gazowego i elektrycznego).
 - d. Nie obsługuje podstawowego sprzętu kuchennego.

4. Obsługa sprzętów do odmierzania i odważania.
 - a. Samodzielnie odważa surowce, półprodukty na wadze elektronicznej i szalkowej. Samodzielnie odmierza potrzebną ilość płynów. Przelicza jednostki (kg na g, l na ml i inne).
 - b. Obsługuje wagę szalkową i elektroniczną, ale ma problem z odczytem, samodzielnie odmierza określoną ilość płynu. Wymaga pomocy przy przeliczaniu jednostek.
 - c. Dokonuje pomiarów i przeliczeń tylko z pomocą innych.
 - d. Błędnie dokonuje pomiarów i przeliczeń.

5. Ocena organoleptyczna produktów gotowych, pobieranie próbek żywności i prawidłowe ich przechowywanie.
 - a. Wie dlaczego i w jaki sposób należy pobierać próbki żywności i jak je przechowywać. Dokonuje samodzielnie oceny organoleptycznej produktów gotowych.
 - b. Wie dlaczego i w jaki sposób należy pobierać próbki żywności i jak je przechowywać. Dokonuje z pomocą innych oceny organoleptycznej produktów gotowych.
 - c. Potrzebuje pomocy podczas pobierania próbek i ich przechowania oraz oceny organoleptycznej wyrobów gotowych.
 - d. Nie dokonuje oceny organoleptycznej oraz nie pobiera próbek.

6. Zmywalnia naczyń.
 - a. Prawidłowo obsługuje maszynę do zmywania naczyń stołowych, samodzielnie segreguje naczynia stołowe i sztućce, samodzielnie poleruje szkło i sztućce. Kontroluje czystość naczyń.
 - b. Maszynę do zmywania obsługuje pod kontrolą, segreguje naczynia i sztućce, kontroluje czystość naczyń. Nie poleruje szkła i sztućców.
 - c. Nie potrafi obsłużyć maszyny do zmywania naczyń. Samodzielnie segreguje naczynia stołowe i sztućce. Nie poleruje szkła i sztućców, nie kontroluje czystości naczyń.
 - d. Nie obsługuje maszyny do zmywania. Nie poleruje szkła i sztućców i nie potrafi ich posegregować.

7. Magazynowanie i przechowywanie surowców, półproduktów i wyrobów gotowych.
 - a. Odróżnia magazyny (produktów sypkich, chłodnię, inne) i wie, jakie surowce czy półprodukty przechowuje się w tych magazynach, jakie temperatury tam panują. Odróżnia świeży produkt od zepsutego. Prawidłowo przechowuje wyroby gotowe.
 - b. Odróżnia magazyny, ale nie potrafi podać temperatur tam panujących i produktów magazynowanych. Odróżnia produkt świeży od zepsutego.
 - c. Potrzebuje pomocy podczas rozróżniania magazynów i składowania w nich surowców i wyrobów gotowych.
 - d. Nie odróżnia magazynów i produktów tam składowanych. Nie potrafi odróżnić produktów świeżych od zepsutych.

8. Obróbka wstępna ręczna owoców, warzyw, grzybów (sortowanie, mycie, obieranie, płukanie, rozdrabnianie).
 - a. Samodzielnie i umiejętnie wykonuje poszczególne czynności z zachowaniem prawidłowej kolejności. Prawidłowo dobiera narzędzia kuchenne do obierania i rozdrabniania. Posługuje się nimi samodzielnie (noże, tarki, inne). Generuje mało odpadków podczas obróbki.
 - b. Samodzielnie wykonuje wszystkie czynności, ale myli kolejność. Dobiera samodzielnie narzędzia pracy, ale potrzebuje kontroli nauczyciela podczas ich stosowania. Generuje średnią ilość odpadków.

- c. Potrzebuje pomocy podczas wszystkich etapów obróbki wstępnej. Zna przeznaczenie narzędzi, ale słabo się nimi posługuje. Generuje dużą ilość odpadków.
 - d. Nie wykonuje czynności podczas wstępnej obróbki surowca. Nie zna przeznaczenia narzędzi kuchennych i nie posługuje się nimi.
9. Obróbka wstępna mechaniczna warzyw, owoców.
- a. Rozróżnia urządzenia (do mycia, płukania warzyw korzeniowych, maszynę uniwersalną do rozdrabniania, inne), zna ich przeznaczenie i samodzielnie je obsługuje z zachowaniem zasad BHP.
 - b. Rozróżnia urządzenia i zna ich przeznaczenie, ale obsługuje je pod kontrolą, zachowuje zasady BHP.
 - c. Potrzebuje pomocy podczas doboru maszyn do obróbki wstępnej, obsługując je ma trudności z zachowaniem zasad BHP.
 - d. Nie rozróżnia i nie obsługuje urządzeń do obróbki wstępnej surowca, nie stosuje zasad BHP.
10. Sporządzanie surówek według receptur gastronomicznych.
- a. Samodzielnie dobiera surowce i normatyw surowcowy (odważanie) według receptury oraz wykonuje ją w prawidłowej kolejności. Prawidłowo porcuje i dekoruje.
 - b. Samodzielnie dobiera surowce według receptury, ma trudności z kolejnością wykonywanych czynności i doбором narzędzi. Porcjowanie i dekorowanie wykonuje pod nadzorem.
 - c. Potrzebuje pomocy w doborze surowców, wykonuje czynności po instruktażu. Nie odważa surowców. Porcjowanie i dekorowanie wykonuje nieestetycznie.
 - d. Nie dobiera i nie wykonuje surówek według receptury.
11. Obróbka cieplna warzyw, owoców i grzybów
- a. Rozpoznaje typ obróbki cieplnej (gotowanie, smażenie, duszenie i pieczenie). Samodzielnie dokonuje obróbki cieplnej, sporządza wybrane potrawy zgodnie z recepturą. Dobiera samodzielnie sprzęt kuchenny. Obsługuje sprzęt do obróbki cieplnej.

- b. Potrzebuje niewielkiej pomocy podczas dokonywania obróbki cieplnej i doboru sprzętu oraz obsługi urządzeń. Z niewielką pomocą przyrządza wybrane potrawy.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli podczas dokonywanych czynności i obsługi urządzeń do obróbki cieplnej.
 - d. Nie dokonuje obróbki cieplnej i nie dobiera do tego odpowiedniego sprzętu.
12. Przyrządzanie potraw z jaj (gotowanie, smażenie, dania z masy jajecznej).
- a. Samodzielnie przyrządza wybrane potrawy z jaj według receptury, poprawnie odkaża jajko i ocenia jego świeżość. Dobiera prawidłowo sprzęt i przygotowuje stanowisko pracy.
 - b. Potrzebuje niewielkiej pomocy podczas przyrządzania zgodnie z recepturą potraw z jaj, poprawnie odkaża jajko i ocenia jego świeżość.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy wszystkich czynnościach związanych z przyrządzaniem potraw z jaj.
 - d. Nie przyrządza potraw z jaj, nie potrafi odkazić jaja i ocenić jego świeżości.
13. Przyrządzanie potraw z mleka i jego przetworów.
- a. Samodzielnie przyrządza wybrane potrawy z mleka i jego przetworów oraz napoje zimne i gorące według receptury, prawidłowo ocenia świeżość produktu. Prawidłowo dobiera sprzęt i przygotowuje stanowisko pracy.
 - b. Potrzebuje niewielkiej pomocy podczas przyrządzania zgodnie z recepturą potraw i napojów z mleka.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy wszystkich czynnościach związanych z przyrządzaniem potraw z mleka.
 - d. Nie przyrządza potraw i napojów z mleka, nie potrafi i ocenić jego świeżości.
14. Przyrządzanie potraw z mąki (ciasta zarabiane na stolnicy, w naczyniu, mieszone i z zastosowaniem makaronu fabrycznego).
- a. Samodzielnie przygotowuje stanowisko pracy i przyrządza potrawy z wykorzystaniem mąki według receptury.

- b. Pod niewielką kontrolą wykonuje czynności i organizuje stanowisko pracy związane z przygotowaniem potraw z mąki.
- c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy przyrządzaniu potraw z mąki i przy organizacji stanowiska.
- d. Nie przyrządza potraw z mąki.

15. Przyrządzanie potraw z kasz.

- a. Rozpoznaje kasze i zna ich zastosowanie. Dokonuje samodzielnie obróbki cieplnej kaszy (gotowanie). Przyrządza samodzielnie wybrane potrawy według receptur.
- b. Pod niewielką kontrolą wykonuje czynności związane z przygotowywaniem potraw z kasz. Rozpoznaje kasze, ale nie zna ich zastosowania.
- c. Nie rozpoznaje kasz i ich zastosowania. Potrzebuje pomocy i kontroli przy przyrządzaniu potraw z kasz.
- d. Nie przyrządza potraw z kasz.

16. Ekspedycja potraw.

- a. Samodzielnie dobiera dodatki do zup i różnych potraw. Prawdłowo porcjkuje, dekoruje i wydaje potrawy.
- b. Potrzebuje pomocy przy porcjowaniu, dekorowaniu i doborze dodatków. Prawdłowo wydaje potrawy.
- c. Potrzebuje pomocy i kontroli podczas wszystkich czynności związanych z ekspedycją potraw.
- d. Nie przygotowuje potraw do ekspedycji.

17. Nakrywanie do stołu.

- a. Nakrywa do stołu prawidłowo i adekwatnie do okoliczności, dobiera naczynia stołowe i sztucce odpowiednio do podawanej potrawy.
- b. Z niewielką pomocą nakrywa do stołu adekwatnie do okoliczności i dobiera odpowiednie sztucce oraz naczynia stołowe.
- c. Potrzebuje pomocy i kontroli podczas nakrywania do stołu.
- d. Nie nakrywa do stołu i nie dobiera naczyń i sztucców adekwatnie do potraw.

18. Sporządzanie zup (czystych, podprawianych, kremów, owocowych i mlecznych) oraz sosów gorących.
- Samodzielnie sporządza wywary, klaruje wywar, przyrządza zupę i sos według receptury. Zagęszcza zupę na różne sposoby.
 - Potrzuje niewielkiej pomocy przy obsłudze maszyn i urządzeń wykorzystywanych do przygotowania zup. Wykonuje wybrane zupy i sosy z niewielką pomocą.
 - Potrzuje pomocy przy organizacji stanowiska i obsłudze maszyn i urządzeń niezbędnych do przygotowania zup.
 - Nie przyrządza zup i sosów.
19. Produkcja wyrobów z ciasta kruchego i półkruchego.
- Samodzielnie sporządza wybrany asortyment z wykorzystaniem ciasta kruchego i półkruchego według receptury, potrafi zorganizować dobór narzędzi i surowców.
 - Z niewielką pomocą wykonuje czynności i organizuje stanowisko pracy niezbędne do produkcji wyrobów z ciasta.
 - Potrzuje pomocy i kontroli przy wykonywaniu czynności i organizacji stanowiska niezbędnych do produkcji wyrobów z ciasta.
 - Nie wykonuje asortymentu z wykorzystaniem ciasta kruchego i półkruchego.
20. Przyrządzanie ciast biszkoptowych, biszkoptowo-tłuszczowych, parzonych, drożdżowych i francuskich.
- Samodzielnie sporządza ciasto biszkoptowe według receptury, dobiera surowce, półprodukty, sporządza masy i kremy, wykańcza wyroby gotowe.
 - Potrzuje niewielkiej pomocy przy przyrządzaniu ciasta biszkoptowego.
 - Potrzuje pomocy i kontroli przy przyrządzaniu ciasta i doborze surowców, organizowaniu stanowiska pracy i obsłudze piekarnika.
 - Nie przyrządza ciasta biszkoptowego i nie obsługuje piekarnika.
21. Produkcja i ekspedycja deserów.
- Samodzielnie sporządza desery według receptury, dobiera surowce i sprzęt. Prawidłowo porcuje i dekoruje desery.

- b. Potrzebuje niewielkiej pomocy przy przyrządzaniu deserów.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli podczas przyrządzania deserów i ich ekspedycji.
 - d. Nie wykonuje deserów.
22. Obróbka wstępna mięsa zwierząt rzeźnych i podrobów, mięsa drobiowego i ryb.
- a. Samodzielnie dokonuje obróbki wstępnej mięsa, stosując odpowiednie narzędzia.
 - b. Dokonuje obróbki wstępnej mięsa z niewielką pomocą.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli podczas obróbki wstępnej mięsa i doborze odpowiednich narzędzi.
 - d. Nie potrafi dokonać obróbki wstępnej mięsa i dobrać odpowiednich narzędzi.
23. Obróbka cieplna mięsa zwierząt rzeźnych i podrobów, ryb, drobiu (gotowanie, smażenie, pieczenie, duszenie).
- a. Rozróżnia rodzaje obróbki cieplnej, wie, jakie urządzenia zastosować i jak przeprowadzić gotowanie, smażenie, pieczenie i duszenie.
 - b. Potrzebuje niewielkiej pomocy przy doborze i obsłudze urządzeń do przeprowadzenia obróbki cieplnej mięsa. Rozróżnia rodzaje obróbki cieplnej.
 - c. Potrzebuje pomocy podczas doboru i obsługi urządzeń. Nie rozróżnia rodzaju obróbki cieplnej.
 - d. Nie przeprowadza obróbki cieplnej mięsa.
24. Produkcja potraw z mięsa zwierząt rzeźnych i podrobów (gotowanie, smażenie, duszenie, pieczenie).
- a. Samodzielnie dobiera surowce i półprodukty oraz przyrządza wybrane potrawy zgodnie z recepturą. Zachowuje odpowiednią kolejność czynności. Dobiera odpowiednie narzędzia i urządzenia.
 - b. Potrzebuje niewielkiej pomocy przy wykonywaniu czynności podczas przygotowywania potraw z mięsa, doboru surowca, narzędzi i sprzętu.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli podczas wykonywania wszystkich czynności związanych z produkcją potraw z mięsa.
 - d. Nie wykonuje potraw z mięsa.

25. Potrawy z masy mielonej (mięsnej, drobiowej, rybnej).
- Samodzielnie dobiera składniki masy mielonej, wykonuje masę mieloną, organizuje stanowisko pracy. Dokonuje obróbki cieplnej.
 - Potrzuje niewielkiej pomocy przy przyrządzaniu masy mielonej.
 - Potrzuje pomocy i kontroli przy wszystkich czynnościach związanych z produkcją potraw z masy mielonej.
 - Nie przyrządza potraw z masy mielonej.
26. Produkcja potraw z drobiu (smażenie, gotowanie, duszenie i pieczenie).
- Samodzielnie dobiera surowce i półprodukty oraz przyrządza wybrane potrawy zgodnie z recepturą. Zachowuje odpowiednią kolejność czynności i dobiera odpowiednie narzędzia oraz urządzenia.
 - Potrzuje niewielkiej pomocy przy wykonywaniu czynności podczas przygotowywania potraw z mięsa drobiowego, doboru surowca, narzędzi i sprzętu.
 - Potrzuje pomocy i kontroli nad wszystkimi czynnościami podczas przygotowywania potraw z mięsa drobiowego, doboru surowca, narzędzi i sprzętu.
 - Nie przyrządza potraw z mięsa drobiowego.
27. Produkcja potraw z ryb (gotowanie, smażenie, duszenie, pieczenie).
- Samodzielnie dobiera surowce i półprodukty oraz przyrządza wybrane potrawy zgodnie z recepturą. Dokonuje oceny świeżości ryb. Zachowuje odpowiednią kolejność czynności i dobiera odpowiednie narzędzia.
 - Potrzuje niewielkiej pomocy przy wykonywaniu czynności podczas przygotowywania potraw z ryb, doboru surowca, narzędzi i sprzętu. Ocenia świeżość ryb.
 - Potrzuje pomocy i kontroli nad wszystkimi czynnościami związanymi z produkcją potraw z ryb.
 - Nie przyrządza potraw z ryb.
28. Produkcja i ekspedycja zakąsek (tartinki, kanapki, zakąski z jaj i ryb, drobiu, mięsa, koreczki, inne).
- Samodzielnie przyrządza wybrane zakąski według receptury.
 - Potrzuje niewielkiej pomocy przy przyrządzaniu zakąsek.

- c. Potrzebuje pomocy i kontroli we wszystkich czynnościach związanych z produkcją zakąsek.
- d. Nie wykonuje prostych zakąsek.

29. Sporządzanie sosów zimnych.

- a. Samodzielnie sporządza sosy zimne według receptury. Dobiera surowce. Sporządza galaretę rybną, mięsną i drobiową.
- b. Potrzebuje niewielkiej pomocy przy wykonywanych czynnościach związanych z przyrządzaniem sosów zimnych.
- c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy czynnościach związanych z przyrządzaniem sosów zimnych.
- d. Nie wykonuje zimnych sosów i galaret.

30. Kalkulacja cen.

- a. Prawidłowo wylicza cenę posiłku na podstawie instrukcji, wzorów. Prawidłowo wypełnia dokumentację do rozliczenia kuchni.
- b. Wymaga pomocy przy wyliczeniach i wypełnianiu dokumentacji do rozliczenia kuchni.
- c. Wymaga stałej pomocy i kontroli podczas wyliczeń i wypełniania dokumentów.
- d. Nie potrafi wyliczyć ceny posiłków i wypełnić dokumentacji.

Załącznik 2.

Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Hotelarz”

ARKUSZ Z PYTANIAMI

Instrukcja

Niniejszy arkusz zawiera pytania pozwalające na ocenę funkcjonowania ucznia oraz jego przygotowania do pełnienia roli zawodowej. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej składa się z trzech części. Arkusz jest wielokrotnego użytku i nie służy do odnotowywania odpowiedzi na temat konkretnego ucznia – do tego służy odpowiedni ARKUSZ ODPOWIEDZI, który jest drukowany na oddzielnej karcie.

Część I. Funkcjonowanie społeczne i osobiste

Ta część kwestionariusza składa się z 25 pytań podzielonych na trzy obszary: komunikacja, samoobsługa oraz podstawowe umiejętności i adaptacja. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności ucznia. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

A. KOMUNIKACJA

1. Umiejętność podawania informacji o sobie.
 - a. Podaje z pamięci informacje o sobie, takie jak adres zamieszkania i numer telefonu.
 - b. Podaje z pamięci tylko część informacji o sobie, np. tylko adres lub tylko numer telefonu.
 - c. Potrzebuje zapisanych na kartce informacji o sobie (adres, telefon), aby je podać.
 - d. Nie potrafi przekazać adresu zamieszkania i numeru telefonu.

2. Umiejętność kontaktowania się z otoczeniem – przedstawianie swoich potrzeb.
 - a. Kontakt z otoczeniem nie sprawia problemów, jasno przedstawia swoje potrzeby.
 - b. Kontakt z otoczeniem pojawia się tylko wtedy, gdy jest niezbędnie wymagany.
 - c. Słaby i niechętny kontakt z otoczeniem, problemem jest przedstawianie potrzeb.
 - d. Brak kontaktu z otoczeniem.

3. Umiejętność rozumienia komunikatów od innych.
 - a. Bardzo dobre rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych do grupy lub bezpośrednio do ucznia.
 - b. Rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale nie do grupy.
 - c. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia.
 - d. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale wymagane są wielokrotne powtórzenia.

4. Umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami.
 - a. Szybko i chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami, lubi pracować w grupie.
 - b. Powoli, ale chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i lubi pracować w grupie.
 - c. Niechętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i nie lubi pracować w grupie.
 - d. Ma trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, nie potrafi pracować w grupie.

5. Relacje uczeń – osoba dorosła.
 - a. Przejawia respekt wobec dorosłych.
 - b. Przejawia respekt wobec dorosłych, ale ma problem z zachowaniem dystansu.

- c. Często przekracza granice interpersonalne w kontakcie z dorosłymi, ale reaguje na działania wychowawcze.
 - d. Ma duże trudności z odpowiednim zachowaniem w stosunku do osób dorosłych.
6. Relacje uczniów – osoba obca.
- a. Kontakt z osobą obcą nie sprawia trudności, ale dystans jest utrzymany.
 - b. Kontakt z osobą obcą jest utrudniony z powodu braku zaufania, ale dystans jest utrzymany.
 - c. Chętnie nawiązuje kontakty ze wszystkimi i zapomina o dystansie.
 - d. Niechętnie nawiązuje kontakty z osobami obcymi i często reaguje na nie agresją.
7. Używanie form grzecznościowych.
- a. Zna formy i zachowania grzecznościowe i zawsze o nich pamięta.
 - b. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale czasami o nich zapomina.
 - c. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale nie wie, kiedy ich używać.
 - d. Nie zna i nie używa form grzecznościowych.

B. SAMOOBSŁUGA

1. Higiena osobista.
- a. Zachowuje zasady higieny osobistej, jest zawsze czysty i umyty.
 - b. Zachowuje zasady higieny osobistej, ale zdarza się, że zapomina się umyć.
 - c. Ma problemy z utrzymaniem higieny osobistej.
 - d. Nie dba o higienę osobistą.
2. Schludność.
- a. Zawsze jest zadbany, schludny i ubrany adekwatnie do sytuacji.
 - b. Przeważnie jest zadbany i schludny, ale nie zawsze ma adekwatny strój.
 - c. Rzadko jest zadbany i schludny i przeważnie jest nieadekwatnie ubrany.
 - d. Nigdy nie jest zadbany, schludny czy adekwatnie ubrany.

3. Dojazd do szkoły.
 - a. Samodzielnie dojeżdża do miejsca nauki i praktyk.
 - b. Po dłuższym okresie adaptacji i poznawania środowiska potrafi dojechać do miejsca nauki i praktyk.
 - c. Potrafi pod opieką drugiej osoby dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.
 - d. Nie potrafi samodzielnie dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.

4. Wykorzystanie czasu wolnego.
 - a. Posiada hobby, zainteresowanie, którym jest aktywnie zajęty w czasie wolnym.
 - b. Potrafi zorganizować sobie czas wolny (gry, zabawy, telewizja).
 - c. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego, ale potrafi spędzać go sam.
 - d. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego i oczekuje od osoby organizującej jej czas, aby brała czynny udział w zabawie.

5. Jedzenie i spożywanie posiłków.
 - a. Przygotowany posiłek potrafi sam pokroić i spożyć.
 - b. Przygotowany posiłek potrafi sam spożyć, ale potrzebuje pomocy w krojeniu.
 - c. Z niewielką pomocą sam spożywa posiłek, ale ktoś musi pomóc mu go pokroić.
 - d. Musi być karmiony.

6. Przygotowywanie się na zajęcia do szkoły lub na warsztaty.
 - a. Zawsze posiada wszystkie przybory potrzebne do pracy (książki, zeszyty, długopisy itp. na lekcje; strój, obuwie, czapkę itp. na warsztaty).
 - b. Przeważnie jest przygotowany do lekcji, ale sporadycznie zdarza mu się zapomnieć pojedynczych elementów.
 - c. Przeważnie nie jest przygotowany do zajęć, jednak po interwencji pedagogicznej przynosi potrzebne przybory.
 - d. Nigdy nie jest przygotowany do zajęć.

7. Dbłość o własne zdrowie.

- a. Potrafi sam określić, jakie jest jego samopoczucie, a w wypadku odczuwanych dolegliwości potrafi udać się po odpowiednią pomoc. Potrafi sam się zarejestrować do lekarza.
- b. Potrafi ocenić własne samopoczucie, jednak często jest na jego punkcie nadwrażliwy i przesadnie dbały, przez co bardzo często udaje się po pomoc. Przeważnie potrafi sam zarejestrować się do lekarza.
- c. Ma problemy z ocenieniem własnego samopoczucia i nie zawsze wie, jakie działania podjąć w wypadku odczuwanych dolegliwości. Z pomocą drugiej osoby potrafi zarejestrować się do lekarza.
- d. Nie potrafi określić własnego stanu zdrowia i tym samym nie uda się po odpowiednią pomoc. Nie potrafi zarejestrować się do lekarza.

C. PODSTAWOWE UMIEJĘTNOŚCI I ADAPTACJA

1. Znajomość planu i reakcje na jego zmiany.

- a. Przestrzega planu zajęć i dostosowuje się do ewentualnych zmian.
- b. Przestrzega planu zajęć, ale negatywnie reaguje na jakiegokolwiek zmiany.
- c. Zna plan zajęć, ale ma problemy z jego przestrzeganiem.
- d. Wykazuje nieznajomość planu zajęć.

2. Umiejętności adaptacji w nowych warunkach (zmiana planu zajęć, miejsca pracy, osoby prowadzącej i inne odstępstwa od reguł).

- a. Nie przejawia problemów z adaptacją do zmian w swoim otoczeniu.
- b. Czasami źle reaguje na zmiany w swoim otoczeniu.
- c. Potrzebuje dużo czasu, aby przyzwyczaić się do zmian w swoim otoczeniu.
- d. Nie potrafi dostosować się do zmian.

3. Czytanie.

- a. Czyta tekst ze zrozumieniem.
- b. Czyta tekst, ale bez zrozumienia.
- c. Czyta pojedyncze słowa i je rozumie.
- d. Zna i rozpoznaje litery, ale nie umie łączyć ich w całość.

4. Pisanie.

- a. Pisze samodzielnie i rzadko popełnia błędy.
- b. Pisze samodzielnie, ale często popełnia błędy.
- c. Potrafi przepisać tekst i rozumie jego treść.
- d. Potrafi przepisać tekst, ale nie rozumie jego treści.

5. Obsługa komputera.

- a. Potrafi korzystać z komputera do zabawy i do pacy (używa prostych programów, potrafi pisać na komputerze).
- b. Potrafi korzystać z komputera, ale głównie do gier i zabaw.
- c. Z pomocą drugiej osoby potrafi w zakresie podstawowym użyć komputera.
- d. Nie potrafi korzystać z komputera.

6. Liczenie.

- a. Wykonuje w pamięci podstawowe i złożone działania matematyczne.
- b. Wykonuje w pamięci podstawowe działania matematyczne.
- c. Wykonuje podstawowe działania matematyczne, ale tylko na konkretnych przykładach.
- d. Nie wykonuje podstawowych działań matematycznych.

7. Posługiwanie się zegarkiem.

- a. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i tarczowym.
- b. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i pełne godziny na zegarku tarczowym.
- c. Potrafi odczytać godzinę tylko na zegarku elektronicznym.
- d. Nie potrafi posługiwać się zegarkiem.

8. Znajomość dni tygodnia i miesięcy.

- a. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, umie podać aktualną datę.
- b. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, ale nie umie podać aktualnej daty.
- c. Zna tylko nazwy dni tygodnia lub tylko nazwy miesięcy.
- d. Nie ma orientacji odnośnie dni tygodnia i nazw miesięcy.

9. Rozpoznawanie i liczenie pieniędzy.

- a. Rozpoznaje nominały pieniędzy i potrafi odliczyć odpowiednią kwotę.
- b. Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale myli się w odliczaniu odpowiedniej kwoty.
- c. Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale nie umie przeliczyć pieniędzy.
- d. Nie zna wartości pieniędzy.

10. Pilność.

- a. Pracuje dobrze nawet bez nadzoru.
- b. Pracuje dobrze przy częściowym nadzorze.
- c. Pracuje dobrze przy nadzorze.
- d. Mimo nadzoru ma problemy z pracą.

11. Dyscyplina.

- a. Pracuje szybko, nie tracąc czasu.
- b. Pracuje szybko, ale często robi przerwy i musi być przywoływany do pracy.
- c. Pracuje wolno, ale nie musi być przywoływany do pracy.
- d. Pracuje wolno i musi być zachęcany i przywoływany do pracy.

Część II. Zajęcia praktyczne

Ta część kwestionariusza składa się z 10 pytań dotyczących funkcjonowania ucznia podczas zajęć praktycznych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

1. Nienaruszanie zasad BHP.

- a. Zna i nie narusza zasad BHP na stanowisku pracy.
- b. Zna, ale narusza część zasad BHP na stanowisku pracy.
- c. Wymaga przypominania zasad BHP.
- d. Nie przestrzega zasad BHP i wymaga stałej kontroli.

2. Planowanie procesu technologicznego.
 - a. Samodzielnie planuje proces technologiczny na podstawie rysunku wykonawczego, szkicu lub instrukcji wykonania.
 - b. Samodzielnie planuje proces technologiczny, ale ma problemy z właściwą kolejnością planowanych operacji technologicznych.
 - c. Potrzebuje pomocy w planowaniu procesu technologicznego.
 - d. Nie potrafi zaplanować procesu technologicznego.

3. Organizacja stanowiska pracy.
 - a. Właściwie dobiera narzędzia, materiały i surowce podstawowe oraz pomocnicze do wykonywanego zadania.
 - b. Prawidłowo dobiera materiały lub surowce, ale ma problemy z doбором narzędzi.
 - c. Potrzebuje pomocy w prawidłowej organizacji stanowiska pracy.
 - d. Nie jest w stanie zorganizować stanowiska pracy.

4. Wykonanie.
 - a. Samodzielnie wykonuje operacje według zaplanowanego procesu technologicznego.
 - b. Samodzielnie wykonuje zadanie, ale nie przejawia inicjatywy.
 - c. Potrzebuje pomocy w wykonaniu zadania.
 - d. Wymaga stałego dozoru.

5. Prezentacja wykonanego zadania.
 - a. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania, określa operacje wykonane poprawnie oraz operacje wykonane wadliwie.
 - b. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania bez zachowania kolejności poszczególnych operacji. Myli operacje wykonane poprawnie z wykonanymi wadliwie.
 - c. Potrzebuje pomocy w omówieniu wykonanego zadania.
 - d. Nie potrafi omówić procesu wykonanego zadania.

6. Prace porządkowe w pomieszczeniach (zamiatanie, mycie ścian, podłóg, inne) oraz utrzymanie czystości i konserwacja maszyn i urządzeń.
 - a. Samodzielnie porządkuje pomieszczenia zgodnie z przygotowanymi instrukcjami. Dobiera sprzęt porządkowy i środki czystości. Samodzielnie rozkłada i czyści części maszyn i urządzeń. Utrzymuje maszyny w czystości.
 - b. Wykonuje czynności porządkowe i dobiera środki czystości, a także rozkłada i czyści maszyny oraz urządzenia z niewielką pomocą innych.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy wykonywanych czynnościach porządkowych, w tym podczas mycia i konserwacji urządzeń oraz doborze środków czystości.
 - d. Nie wykonuje prac porządkowych i nie dobiera środków czystości. Nie potrafi rozmontować i wyczyścić części maszyn.

7. Rozpoznawanie narzędzi.
 - a. Rozpoznaje i nazywa wszystkie narzędzia.
 - b. Rozpoznaje i nazywa podstawowe narzędzia.
 - c. Popołnia błędy w rozpoznawaniu i nazywaniu narzędzi.
 - d. Nie rozpoznaje i nie nazywa narzędzi.

8. Pracowitość i koncentracja uwagi.
 - a. Pracuje sumiennie i koncentruje uwagę na zadaniu.
 - b. Pracuje sumiennie, ale ma problemy z dłuższą koncentracją.
 - c. Wymaga przerw w pracy i zachęty do działania.
 - d. Wymaga stałej kontroli i ma problemy z koncentracją uwagi.

9. Prędkość pracy.
 - a. Pracuje prędko, utrzymuje stałe tempo pracy.
 - b. Pracuje prędko, ale w niestálym tempie.
 - c. Pracuje wolno, ale w stałym tempie.
 - d. Pracuje wolno a dodatkowo prędkość jego pracy spada z upływem czasu.

10. Precyzja wykonywanych prac.
 - a. Wykonuje prace precyzyjnie i estetycznie.
 - b. Pracuje precyzyjnie ale nieestetycznie.

- c. Popęlnia błędy.
- d. Wykonuje pracę nieprecyzyjnie i nieestetycznie.

Część III. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie

Ta część kwestionariusza składa się z pytań dotyczących umiejętności wykonywania przez ucznia określonych czynności zawodowych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

1. Organizacja przedsiębiorstwa hotelarsko-gastronomicznego.
 - a. Samodzielnie porusza się po zakładzie, zna przeznaczenie pomieszczeń, odróżnia drogi, po których może poruszać się pracownik obsługi hotelowej, dobiera strój roboczy, rozróżnia „brudne” i „czyste” drogi technologiczne.
 - b. Porusza się po zakładzie pod kontrolą, zna przeznaczenie pomieszczeń, posiada odpowiedni strój, ale nie odróżnia „brudnej” i „czystej” drogi technologicznej.
 - c. Potrzebuje nadzoru podczas poruszania się po zakładzie, przypominania o stroju roboczym, zna przeznaczenie pomieszczeń.
 - d. Nie porusza się samodzielnie po zakładzie, nie potrafi odpowiednio dobrać stroju roboczego, nie zna przeznaczenia pomieszczeń.

2. Stanowiska pracy w części gastronomicznej hotelu.
 - a. Rozpoznaje i nazywa wszystkie drobne sprzęty kuchenne, zna ich przeznaczenie.
 - b. Rozpoznaje i nazywa podstawowe drobne sprzęty kuchenne, ale myli ich przeznaczenie.
 - c. Rozpoznaje podstawowe drobne sprzęty kuchenne, ale myli ich nazwy i przeznaczenie.
 - d. Nie rozpoznaje, nie nazywa i nie zna przeznaczenia sprzętu.

3. Posługiwanie się prostym sprzętem, narzędziami i urządzeniami kuchennymi.
 - a. Samodzielnie i prawidłowo posługuje się podstawowymi narzędziami kuchennymi, potrafi uruchomić kuchenkę gazową i elektryczną, piekarnik.
 - b. Wymaga pomocy przy doborze i obsłudze prostych narzędzi, wymaga nadzoru przy uruchomieniu urządzeń.
 - c. Wymaga pomocy przy doborze sprzętu drobnego, nie obsługuje urządzeń.
 - d. Nie obsługuje sprzętu i urządzeń kuchennych.

4. Magazynowanie i przechowywanie.
 - a. Odróżnia magazyny i wie, jakie produkty się w nich przechowuje. Odróżnia produkt zepsuty od świeżego.
 - b. Odróżnia magazyny i produkty w nich przechowywane, ale popełnia błędy.
 - c. Potrzebuje pomocy przy rozróżnianiu magazynów i produktów w nich przechowywanych.
 - d. Nie rozumie zasad magazynowania i przechowywania, co powoduje zniszczenie produktów (np. przerwanie łańcucha chłodniczego powoduje zagrożenie zatrucia pokarmowego).

5. Wykonywanie prac pomocniczych w kuchni. Zmywalnia naczyń. Usuwanie resztek z naczyń. Segregowanie i mycie naczyń kuchennych. Segregowanie i mycie zastawy stołowej.
 - a. Potrafi samodzielnie obsłużyć maszynę do zmywania naczyń stołowych, wyparzarękę, potrafi segregować naczynia stołowe i sztucce, samodzielnie poleruje szkło i sztucce; kontroluje czystość naczyń.
 - b. Samodzielnie wykonuje większość czynności związanych ze zmywaniem naczyń.
 - c. Wykonuje czynności związane ze zmywaniem naczyń wyłącznie z pomocą.
 - d. Nie wykonuje czynności związanych ze zmywaniem naczyń poprawnie; powoduje straty w zastawie stołowej, zużywa duże ilości środków czystości.

6. Obróbka wstępna ręczna warzyw, owoców, grzybów.
 - a. Samodzielnie i prawidłowo wykonuje czynności, dobiera narzędzia i naczynia, generuje mało odpadków podczas obróbki.
 - b. Większość czynności wykonuje samodzielnie i prawidłowo, a do części wymaga nadzoru.
 - c. Potrzebuje pomocy na wszystkich etapach pracy przy obróbce, generuje dużą ilość odpadków.
 - d. Nie potrafi wykonać czynności, nie zna narzędzi, niszczy surowiec.

7. Wykonywanie czynności pomocniczych z zakresu obsługi konsumenta. Restauracja i bar. Nakrywanie do stołu. Rozróżnianie zastawy stołowej i sposobu nakrywania. Rodzaje bielizny stołowej i jej zastosowanie. Polerowanie zastawy stołowej. Dekorowanie stołów. Drobną zastawą i jej stosowanie. Porządkowanie sali konsumenckiej przed i po konsumpcji. Ustawianie stołów i krzeseł. Pielęgnacja i konserwacja mebli. Prace pomocnicze dotyczące obsługi konsumenta. Zbieranie i odnoszenie naczyń po konsumpcji.
 - a. Samodzielnie wykonuje wszystkie czynności.
 - b. Wykonuje większość czynności, a do niektórych wymaga nadzoru.
 - c. Wymaga nadzoru i ciągłego pouczenia.
 - d. Nie potrafi wykonywać w/w czynności; naraża zakład na utratę dobrej opinii.

8. Wykonywanie prac porządkowych w części pobytowej hotelu. Określanie rodzajów jednostek mieszkalnych w obiekcie hotelarskim. Elementy wyposażenia i ich konserwacja. Dobór środków czystości i dezynfekcyjnych. Użytkowanie sprzętu ręcznego i zmechanizowanego do prac porządkowych. Zgłaszanie usterek. Ubiór na stanowisku pracy, odzież ochronna i robocza, zasady BHP. Przygotowanie pokoju dla gościa; wymiana bielizny; procedury zgłaszania rzeczy pozostawionych.
 - a. Samodzielnie wykonuje cały zakres czynności wg obowiązującej kolejności i standardów.
 - b. Wykonuje czynności częściowo, w przypadku pozostałych wymaga nadzoru.

- c. Wykonuje wszystkie czynności pod kontrolą.
 - d. Nie potrafi wykonywać czynności, niszczy wyposażenie przez niewłaściwe stosowanie sprzętu i środków.
9. Sprzątanie węzła higieniczno-sanitarnego; porządki w łazience i WC; stosowanie odpowiednich środków, sprzętu oraz odzieży.
- a. Wykonuje czynności w pełnym zakresie i w odpowiedniej kolejności, prawidłowo stosuje środki, sprzęt oraz odzież.
 - b. Częściowo wykonuje zadanie poprawnie, przy pozostałych czynnościach potrzebuje pomocy.
 - c. Potrzebuje pomocy w pełnym zakresie działań.
 - d. Nie potrafi wykonać wyżej wymienionych prac, zużywa w nadmiarze środki, niszczy wyposażenie.
10. Wykonywanie prac gospodarczych w obiektach hotelarskich. Wykonywanie drobnych napraw bielizny hotelowej. Pomaganie przy transporcie bagaży gości. Czyszczenie powierzchni drewnianych, metalowych, szklanych, ceramicznych, z tworzyw sztucznych. Segregowanie i usuwanie odpadów stałych. Porządki w obejściu hotelu.
- a. Prawidłowo i w pełnym zakresie wykonuje zadania.
 - b. Częściowo wykonuje pracę samodzielnie, przy pozostałych czynnościach potrzebuje pomocy.
 - c. Wykonuje prace pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi poprawnie wykonywać pracy, wymaga ustawicznych poprawek, niszczy środki i powierzony sprzęt, zagraża bezpieczeństwu.
11. Przestrzeganie w pracy zasad BHP na różnych stanowiskach pracy w obiekcie hotelarsko-gastronomicznym.
- a. Stosuje zasady BHP, nie stwarza zagrożeń dla zdrowia i życia własnego i innych; nie stwarza zagrożenia w zakresie powodowania awarii sprzętu wskutek nieprawidłowości przy obsłudze; nie stwarza zagrożeń spowodowanych niewłaściwym stosowaniem środków czystości i dezynfekcji.
 - b. Stosuje zasady BHP w wybranych obszarach działania i wymaga wsparcia.

- c. Wymaga ciągłego nadzoru pod względem BHP – bez nadzoru staje się źródłem zagrożeń.
 - d. Nie umie pracować bezpiecznie, lekceważy zasady BHP.
12. Przestrzeganie regulaminu pracy w przedsiębiorstwie; rozumienie i znajomość zasad, ich stosowanie, przestrzeganie zasad współżycia społecznego, funkcjonowanie w systemie stosunków międzyludzkich; zdolność do integrowania się z załogą w realizacji zadań; dostosowanie się do poleceń, umiejętność zasięgania porady, pomocy w sytuacjach nowych i obcych jako forma zapobiegania popełnianiu błędów.
- a. Funkcjonuje w systemie stosunków międzyludzkich na terenie przedsiębiorstwa.
 - b. Stara się stosować zasady.
 - c. Wykazuje brak zrozumienia w sferze ustalonych zasad, wymaga ciągłego nadzoru i wpajania podstawowych zasad.
 - d. Nie wykazuje zrozumienia zasad, stanowi zagrożenie w powstawaniu trudnych sytuacji w przedsiębiorstwie i wzbudza niechęć do innych.

Załącznik 3.

Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Introligator”

ARKUSZ Z PYTANIAMI

Instrukcja

Niniejszy arkusz zawiera pytania pozwalające na ocenę funkcjonowania ucznia oraz jego przygotowania do pełnienia roli zawodowej. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej składa się z trzech części. Arkusz jest wielokrotnego użytku i nie służy do odnotowywania odpowiedzi na temat konkretnego ucznia – do tego służy odpowiedni ARKUSZ ODPOWIEDZI, który jest drukowany na oddzielnej karcie.

Część I. Funkcjonowanie społeczne i osobiste

Ta część kwestionariusza składa się z 25 pytań podzielonych na trzy obszary: komunikacja, samoobsługa oraz podstawowe umiejętności i adaptacja. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności ucznia. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

A. KOMUNIKACJA

1. Umiejętność podawania informacji o sobie.
 - a. Podaje z pamięci informacje o sobie, takie jak adres zamieszkania i numer telefonu.
 - b. Podaje z pamięci tylko część informacji o sobie, np. tylko adres lub tylko numer telefonu.
 - c. Potrzebuje zapisanych na kartce informacji o sobie (adres, telefon), aby je podać.
 - d. Nie potrafi przekazać adresu zamieszkania i numeru telefonu.

2. Umiejętność kontaktowania się z otoczeniem – przedstawianie swoich potrzeb.
 - a. Kontakt z otoczeniem nie sprawia problemów, jasno przedstawia swoje potrzeby.
 - b. Kontakt z otoczeniem pojawia się tylko wtedy, gdy jest niezbędnie wymagany.
 - c. Słaby i niechętny kontakt z otoczeniem, problemem jest przedstawianie potrzeb.
 - d. Brak kontaktu z otoczeniem.

3. Umiejętność rozumienia komunikatów od innych.
 - a. Bardzo dobre rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych do grupy lub bezpośrednio do ucznia.
 - b. Rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale nie do grupy.
 - c. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia.
 - d. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale wymagane są wielokrotne powtórzenia.

4. Umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami.
 - a. Szybko i chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami, lubi pracować w grupie.
 - b. Powoli, ale chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i lubi pracować w grupie.
 - c. Niechętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i nie lubi pracować w grupie.
 - d. Ma trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, nie potrafi pracować w grupie.

5. Relacje uczeń – osoba dorosła.
 - a. Przejawia respekt wobec dorosłych.
 - b. Przejawia respekt wobec dorosłych, ale ma problem z zachowaniem dystansu.

- c. Często przekracza granice interpersonalne w kontakcie z dorosłymi, ale reaguje na działania wychowawcze.
 - d. Ma duże trudności z odpowiednim zachowaniem w stosunku do osób dorosłych.
6. Relacje uczniów – osoba obca.
- a. Kontakt z osobą obcą nie sprawia trudności, ale dystans jest utrzymany.
 - b. Kontakt z osobą obcą jest utrudniony z powodu braku zaufania, ale dystans jest utrzymany.
 - c. Chętnie nawiązuje kontakty ze wszystkimi i zapomina o dystansie.
 - d. Niechętnie nawiązuje kontakty z osobami obcymi i często reaguje na nie agresją.
7. Używanie form grzecznościowych.
- a. Zna formy i zachowania grzecznościowe i zawsze o nich pamięta.
 - b. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale czasami o nich zapomina.
 - c. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale nie wie, kiedy ich używać.
 - d. Nie zna i nie używa form grzecznościowych.

B. SAMOOBSŁUGA

1. Higiena osobista.
- a. Zachowuje zasady higieny osobistej, jest zawsze czysty i umyty.
 - b. Zachowuje zasady higieny osobistej, ale zdarza się, że zapomina się umyć.
 - c. Ma problemy z utrzymaniem higieny osobistej.
 - d. Nie dba o higienę osobistą.
2. Schludność.
- a. Zawsze jest zadbany, schludny i ubrany adekwatnie do sytuacji.
 - b. Przeważnie jest zadbany i schludny, ale nie zawsze ma adekwatny strój.
 - c. Rzadko jest zadbany i schludny i przeważnie jest nieadekwatnie ubrany.
 - d. Nigdy nie jest zadbany, schludny czy adekwatnie ubrany.

3. Dojazd do szkoły.
 - a. Samodzielnie dojeżdża do miejsca nauki i praktyk.
 - b. Po dłuższym okresie adaptacji i poznawania środowiska potrafi dojechać do miejsca nauki i praktyk.
 - c. Potrafi pod opieką drugiej osoby dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.
 - d. Nie potrafi samodzielnie dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.

4. Wykorzystanie czasu wolnego.
 - a. Posiada hobby, zainteresowanie, którym jest aktywnie zajęty w czasie wolnym.
 - b. Potrafi zorganizować sobie czas wolny (gry, zabawy, telewizja).
 - c. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego, ale potrafi spędzać go sam.
 - d. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego i oczekuje od osoby organizującej jej czas, aby brała czynny udział w zabawie.

5. Jedzenie i spożywanie posiłków.
 - a. Przygotowany posiłek potrafi sam pokroić i spożyć.
 - b. Przygotowany posiłek potrafi sam spożyć, ale potrzebuje pomocy w krojeniu.
 - c. Z niewielką pomocą sam spożywa posiłek, ale ktoś musi pomóc mu go pokroić.
 - d. Musi być karmiony.

6. Przygotowywanie się na zajęcia do szkoły lub na warsztaty.
 - a. Zawsze posiada wszystkie przybory potrzebne do pracy (książki, zeszyty, długopisy itp. na lekcje; strój, obuwie, czapkę itp. na warsztaty).
 - b. Przeważnie jest przygotowany do lekcji, ale sporadycznie zdarza mu się zapomnieć pojedynczych elementów.
 - c. Przeważnie nie jest przygotowany do zajęć, jednak po interwencji pedagogicznej przynosi potrzebne przybory.
 - d. Nigdy nie jest przygotowany do zajęć.

7. Dbłość o własne zdrowie.

- a. Potrafi sam określić, jakie jest jego samopoczucie, a w wypadku odczuwanych dolegliwości potrafi udać się po odpowiednią pomoc. Potrafi sam się zarejestrować do lekarza.
- b. Potrafi ocenić własne samopoczucie, jednak często jest na jego punkcie nadwrażliwy i przesadnie dbały, przez co bardzo często udaje się po pomoc. Przeważnie potrafi sam zarejestrować się do lekarza.
- c. Ma problemy z ocenieniem własnego samopoczucia i nie zawsze wie, jakie działania podjąć w wypadku odczuwanych dolegliwości. Z pomocą drugiej osoby potrafi zarejestrować się do lekarza.
- d. Nie potrafi określić własnego stanu zdrowia i tym samym nie uda się po odpowiednią pomoc. Nie potrafi zarejestrować się do lekarza.

C. PODSTAWOWE UMIEJĘTNOŚCI I ADAPTACJA

1. Znajomość planu i reakcje na jego zmiany.

- a. Przestrzega planu zajęć i dostosowuje się do ewentualnych zmian.
- b. Przestrzega planu zajęć, ale negatywnie reaguje na jakiegokolwiek zmiany.
- c. Zna plan zajęć, ale ma problemy z jego przestrzeganiem.
- d. Wykazuje nieznajomość planu zajęć.

2. Umiejętności adaptacji w nowych warunkach (zmiana planu zajęć, miejsca pracy, osoby prowadzącej i inne odstępstwa od reguł).

- a. Nie przejawia problemów z adaptacją do zmian w swoim otoczeniu.
- b. Czasami źle reaguje na zmiany w swoim otoczeniu.
- c. Potrzebuje dużo czasu, aby przyzwyczaić się do zmian w swoim otoczeniu.
- d. Nie potrafi dostosować się do zmian.

3. Czytanie.

- a. Czyta tekst ze zrozumieniem.
- b. Czyta tekst, ale bez zrozumienia.
- c. Czyta pojedyncze słowa i je rozumie.
- d. Zna i rozpoznaje litery, ale nie umie łączyć ich w całość.

4. Pisanie.

- a. Pisze samodzielnie i rzadko popełnia błędy.
- b. Pisze samodzielnie, ale często popełnia błędy.
- c. Potrafi przepisać tekst i rozumie jego treść.
- d. Potrafi przepisać tekst, ale nie rozumie jego treści.

5. Obsługa komputera.

- a. Potrafi korzystać z komputera do zabawy i do pracy (używa prostych programów, potrafi pisać na komputerze).
- b. Potrafi korzystać z komputera, ale głównie do gier i zabaw.
- c. Z pomocą drugiej osoby potrafi w zakresie podstawowym użyć komputera.
- d. Nie potrafi korzystać z komputera.

6. Liczenie.

- a. Wykonuje w pamięci podstawowe i złożone działania matematyczne.
- b. Wykonuje w pamięci podstawowe działania matematyczne.
- c. Wykonuje podstawowe działania matematyczne, ale tylko na konkretnych przykładach.
- d. Nie wykonuje podstawowych działań matematycznych.

7. Posługiwanie się zegarkiem.

- a. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i tarczowym.
- b. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i pełne godziny na zegarku tarczowym.
- c. Potrafi odczytać godzinę tylko na zegarku elektronicznym.
- d. Nie potrafi posługiwać się zegarkiem.

8. Znajomość dni tygodnia i miesięcy.

- a. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, umie podać aktualną datę.
- b. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, ale nie umie podać aktualnej daty.
- c. Zna tylko nazwy dni tygodnia lub tylko nazwy miesięcy.
- d. Nie ma orientacji odnośnie dni tygodnia i nazw miesięcy.

9. Rozpoznawanie i liczenie pieniędzy.

- a. Rozpoznaje nominały pieniędzy i potrafi odliczyć odpowiednią kwotę.
- b. Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale myli się w odliczaniu odpowiedniej kwoty.
- c. Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale nie umie przeliczyć pieniędzy.
- d. Nie zna wartości pieniędzy.

10. Pilność.

- a. Pracuje dobrze nawet bez nadzoru.
- b. Pracuje dobrze przy częściowym nadzorze.
- c. Pracuje dobrze przy nadzorze.
- d. Mimo nadzoru ma problemy z pracą.

11. Dyscyplina.

- a. Pracuje szybko, nie tracąc czasu.
- b. Pracuje szybko, ale często robi przerwy i musi być przywoływany do pracy.
- c. Pracuje wolno, ale nie musi być przywoływany do pracy.
- d. Pracuje wolno i musi być zachęcany i przywoływany do pracy.

Część II. Zajęcia praktyczne

Ta część kwestionariusza składa się z 10 pytań dotyczących funkcjonowania ucznia podczas zajęć praktycznych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

1. Nienaruszanie zasad BHP.

- a. Zna i nie narusza zasad BHP na stanowisku pracy.
- b. Zna, ale narusza część zasad BHP na stanowisku pracy.
- c. Wymaga przypominania zasad BHP.
- d. Nie przestrzega zasad BHP i wymaga stałej kontroli.

2. Planowanie procesu technologicznego.
 - a. Samodzielnie planuje proces technologiczny na podstawie rysunku wykonawczego, szkicu lub instrukcji wykonania.
 - b. Samodzielnie planuje proces technologiczny, ale ma problemy z właściwą kolejnością planowanych operacji technologicznych.
 - c. Potrzebuje pomocy w planowaniu procesu technologicznego.
 - d. Nie potrafi zaplanować procesu technologicznego.

3. Organizacja stanowiska pracy.
 - a. Właściwie dobiera narzędzia, materiały i surowce podstawowe oraz pomocnicze do wykonywanego zadania.
 - b. Prawidłowo dobiera materiały lub surowce, ale ma problemy z doбором narzędzi.
 - c. Potrzebuje pomocy w prawidłowej organizacji stanowiska pracy.
 - d. Nie jest w stanie zorganizować stanowiska pracy.

4. Wykonanie.
 - a. Samodzielnie wykonuje operacje według zaplanowanego procesu technologicznego.
 - b. Samodzielnie wykonuje zadanie, ale nie przejawia inicjatywy.
 - c. Potrzebuje pomocy w wykonaniu zadania.
 - d. Wymaga stałego dozoru.

5. Prezentacja wykonanego zadania.
 - a. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania, określa operacje wykonane poprawnie oraz operacje wykonane wadliwie.
 - b. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania bez zachowania kolejności poszczególnych operacji. Myli operacje wykonane poprawnie z wykonanymi wadliwie.
 - c. Potrzebuje pomocy w omówieniu wykonanego zadania.
 - d. Nie potrafi omówić procesu wykonanego zadania.

6. Prace porządkowe w pomieszczeniach (zamiatanie, mycie ścian, podłóg, inne) oraz utrzymanie czystości i konserwacja maszyn i urządzeń.
 - a. Samodzielnie porządkuje pomieszczenia zgodnie z przygotowanymi instrukcjami. Dobiera sprzęt porządkowy i środki czystości. Samodzielnie rozkłada i czyści części maszyn i urządzeń. Utrzymuje maszyny w czystości.
 - b. Wykonuje czynności porządkowe i dobiera środki czystości, a także rozkłada i czyści maszyny oraz urządzenia z niewielką pomocą innych.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy wykonywanych czynnościach porządkowych, w tym podczas mycia i konserwacji urządzeń oraz doborze środków czystości.
 - d. Nie wykonuje prac porządkowych i nie dobiera środków czystości. Nie potrafi rozmontować i wyczyścić części maszyn.

7. Rozpoznawanie narzędzi.
 - a. Rozpoznaje i nazywa wszystkie narzędzia.
 - b. Rozpoznaje i nazywa podstawowe narzędzia.
 - c. Popołnia błędy w rozpoznawaniu i nazywaniu narzędzi.
 - d. Nie rozpoznaje i nie nazywa narzędzi.

8. Pracowitość i koncentracja uwagi.
 - a. Pracuje sumiennie i koncentruje uwagę na zadaniu.
 - b. Pracuje sumiennie, ale ma problemy z dłuższą koncentracją.
 - c. Wymaga przerw w pracy i zachęty do działania.
 - d. Wymaga stałej kontroli i ma problemy z koncentracją uwagi.

9. Prędkość pracy.
 - a. Pracuje prędko, utrzymuje stałe tempo pracy.
 - b. Pracuje prędko, ale w niestálym tempie.
 - c. Pracuje wolno, ale w stałym tempie.
 - d. Pracuje wolno a dodatkowo prędkość jego pracy spada z upływem czasu.

10. Precyzja wykonywanych prac.
 - a. Wykonuje prace precyzyjnie i estetycznie.
 - b. Pracuje precyzyjnie ale nieestetycznie.

- c. Popęlnia błędy.
- d. Wykonuje pracę nieprecyzyjnie i nieestetycznie.

Część III. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie

Ta część kwestionariusza składa się z pytań dotyczących umiejętności wykonywania przez ucznia określonych czynności zawodowych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Na skali od 1 do 4 zaznacz, w jakim stopniu uczeń wykonuje daną czynność; poszczególne poziomy skali oznaczają:

- 1 – nie wykonuje
- 2 – wykonuje słabo i z pomocą nauczyciela
- 3 – wykonuje dobrze
- 4 – wykonuje bardzo dobrze

A. PODSTAWY POLIGRAFII

Lp.	Czynność/ umiejętność	Ocena ucznia			
		1	2	3	4
1.	Posługuje się terminologią poligraficzną.	1	2	3	4
2.	Czyta rysunki techniczne.	1	2	3	4
3.	Posługuje się dokumentacją techniczną i technologiczną.	1	2	3	4
4.	Rozróżnia podstawowe procesy i wyroby poligraficzne.	1	2	3	4
5.	Rozróżnia techniki drukowania.	1	2	3	4
6.	Określa podstawowe operacje introligatorskie.	1	2	3	4
7.	Charakteryzuje maszyny poligraficzne.	1	2	3	4
8.	Rozróżnia materiały stosowane w procesach drukowania i procesach introligatorskich.	1	2	3	4
9.	Rozróżnia materiały stosowane w introligatorstwie.	1	2	3	4
10.	Ocenia estetykę, jakość półproduktów i wyrobów poligraficznych.	1	2	3	4

B. TECHNOLOGIA INTROLIGATORSTWA

1.	Posługuje się dokumentacją technologiczną, normami i instrukcjami obsługi maszyn introligatorskich.	1	2	3	4
2.	Planuje sposób wykonania zadania.	1	2	3	4
3.	Dbą o estetykę wyrobu introligatorskiego.	1	2	3	4
4.	Charakteryzuje wyroby introligatorskie.	1	2	3	4
5.	Dobiera odpowiednie materiały stosowane w introligatorstwie.	1	2	3	4
6.	Charakteryzuje budowę oraz zasady działania introligatorskich urządzeń i maszyn.	1	2	3	4
7.	Określa możliwości techniczne maszyn i urządzeń introligatorskich.	1	2	3	4
8.	Charakteryzuje etapy procesów introligatorskich.	1	2	3	4
9.	Wykonuje operacje jednostkowe ręcznie i maszynowo.	1	2	3	4
10.	Wykonuje obróbkę arkuszy.	1	2	3	4
11.	Wykonuje obróbkę wkładów.	1	2	3	4
12.	Wykonuje i zdobi okładki.	1	2	3	4
13.	Wykonuje oprawy.	1	2	3	4
14.	Wykonuje produkty galanteryjne.	1	2	3	4
15.	Wykonuje uszlachetnianie druków.	1	2	3	4
16.	Wykonuje wyroby w postaci druków luźnych, łączonych.	1	2	3	4
17.	Przeprowadza kontrolę jakości wyrobów introligatorskich na poszczególnych etapach produkcji.	1	2	3	4
18.	Przygotowuje wyroby do ekspedycji.	1	2	3	4
19.	Użytkuje specjalistyczne programy.	1	2	3	4

Załącznik 4. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Ślusarz”

ARKUSZ Z PYTANIAM I

Instrukcja

Niniejszy arkusz zawiera pytania pozwalające na ocenę funkcjonowania ucznia oraz jego przygotowania do pełnienia roli zawodowej. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej składa się z trzech części. Arkusz jest wielokrotnego użytku i nie służy do odnotowywania odpowiedzi na temat konkretnego ucznia – do tego służy odpowiedni ARKUSZ ODPOWIEDZI, który jest drukowany na oddzielnej karcie.

Część I. Funkcjonowanie społeczne i osobiste

Ta część kwestionariusza składa się z 25 pytań podzielonych na trzy obszary: komunikacja, samoobsługa oraz podstawowe umiejętności i adaptacja. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności ucznia. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

A. KOMUNIKACJA

1. Umiejętność podawania informacji o sobie.
 - a. Podaje z pamięci informacje o sobie, takie jak adres zamieszkania i numer telefonu.
 - b. Podaje z pamięci tylko część informacji o sobie, np. tylko adres lub tylko numer telefonu.
 - c. Potrzebuje zapisanych na kartce informacji o sobie (adres, telefon), aby je podać.
 - d. Nie potrafi przekazać adresu zamieszkania i numeru telefonu.

2. Umiejętność kontaktowania się z otoczeniem – przedstawianie swoich potrzeb.
 - a. Kontakt z otoczeniem nie sprawia problemów, jasno przedstawia swoje potrzeby.
 - b. Kontakt z otoczeniem pojawia się tylko wtedy, gdy jest niezbędnie wymagany.
 - c. Słaby i niechętny kontakt z otoczeniem, problemem jest przedstawianie potrzeb.
 - d. Brak kontaktu z otoczeniem.

3. Umiejętność rozumienia komunikatów od innych.
 - a. Bardzo dobre rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych do grupy lub bezpośrednio do ucznia.
 - b. Rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale nie do grupy.
 - c. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia.
 - d. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale wymagane są wielokrotne powtórzenia.

4. Umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami.
 - a. Szybko i chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami, lubi pracować w grupie.
 - b. Powoli, ale chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i lubi pracować w grupie.
 - c. Niechętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i nie lubi pracować w grupie.
 - d. Ma trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, nie potrafi pracować w grupie.

5. Relacje uczeń – osoba dorosła.
 - a. Przejawia respekt wobec dorosłych.
 - b. Przejawia respekt wobec dorosłych, ale ma problem z zachowaniem dystansu.

- c. Często przekracza granice interpersonalne w kontakcie z dorosłymi, ale reaguje na działania wychowawcze.
 - d. Ma duże trudności z odpowiednim zachowaniem w stosunku do osób dorosłych.
6. Relacje uczeń – osoba obca.
- a. Kontakt z osobą obcą nie sprawia trudności, ale dystans jest utrzymany.
 - b. Kontakt z osobą obcą jest utrudniony z powodu braku zaufania, ale dystans jest utrzymany.
 - c. Chętnie nawiązuje kontakty ze wszystkimi i zapomina o dystansie.
 - d. Niechętnie nawiązuje kontakty z osobami obcymi i często reaguje na nie agresją.
7. Używanie form grzecznościowych.
- a. Zna formy i zachowania grzecznościowe i zawsze o nich pamięta.
 - b. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale czasami o nich zapomina.
 - c. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale nie wie, kiedy ich używać.
 - d. Nie zna i nie używa form grzecznościowych.

B. SAMOOBSŁUGA

1. Higiena osobista.
- a. Zachowuje zasady higieny osobistej, jest zawsze czysty i umyty.
 - b. Zachowuje zasady higieny osobistej, ale zdarza się, że zapomina się umyć.
 - c. Ma problemy z utrzymaniem higieny osobistej.
 - d. Nie dba o higienę osobistą.
2. Schludność.
- a. Zawsze jest zadbany, schludny i ubrany adekwatnie do sytuacji.
 - b. Przeważnie jest zadbany i schludny, ale nie zawsze ma adekwatny strój.
 - c. Rzadko jest zadbany i schludny i przeważnie jest nieadekwatnie ubrany.
 - d. Nigdy nie jest zadbany, schludny czy adekwatnie ubrany.

3. Dojazd do szkoły.
 - a. Samodzielnie dojeżdża do miejsca nauki i praktyk.
 - b. Po dłuższym okresie adaptacji i poznawania środowiska potrafi dojechać do miejsca nauki i praktyk.
 - c. Potrafi pod opieką drugiej osoby dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.
 - d. Nie potrafi samodzielnie dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.

4. Wykorzystanie czasu wolnego.
 - a. Posiada hobby, zainteresowanie, którym jest aktywnie zajęty w czasie wolnym.
 - b. Potrafi zorganizować sobie czas wolny (gry, zabawy, telewizja).
 - c. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego, ale potrafi spędzać go sam.
 - d. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego i oczekuje od osoby organizującej jej czas, aby brała czynny udział w zabawie.

5. Jedzenie i spożywanie posiłków.
 - a. Przygotowany posiłek potrafi sam pokroić i spożyć.
 - b. Przygotowany posiłek potrafi sam spożyć, ale potrzebuje pomocy w krojeniu.
 - c. Z niewielką pomocą sam spożywa posiłek, ale ktoś musi pomóc mu go pokroić.
 - d. Musi być karmiony.

6. Przygotowywanie się na zajęcia do szkoły lub na warsztaty.
 - a. Zawsze posiada wszystkie przybory potrzebne do pracy (książki, zeszyty, długopisy itp. na lekcje; strój, obuwie, czapkę itp. na warsztaty).
 - b. Przeważnie jest przygotowany do lekcji, ale sporadycznie zdarza mu się zapomnieć pojedynczych elementów.
 - c. Przeważnie nie jest przygotowany do zajęć, jednak po interwencji pedagogicznej przynosi potrzebne przybory.
 - d. Nigdy nie jest przygotowany do zajęć.

7. Dbłość o własne zdrowie.

- a. Potrafi sam określić, jakie jest jego samopoczucie, a w wypadku odczuwanych dolegliwości potrafi udać się po odpowiednią pomoc. Potrafi sam się zarejestrować do lekarza.
- b. Potrafi ocenić własne samopoczucie, jednak często jest na jego punkcie nadwrażliwy i przesadnie dbały, przez co bardzo często udaje się po pomoc. Przeważnie potrafi sam zarejestrować się do lekarza.
- c. Ma problemy z ocenieniem własnego samopoczucia i nie zawsze wie, jakie działania podjąć w wypadku odczuwanych dolegliwości. Z pomocą drugiej osoby potrafi zarejestrować się do lekarza.
- d. Nie potrafi określić własnego stanu zdrowia i tym samym nie uda się po odpowiednią pomoc. Nie potrafi zarejestrować się do lekarza.

C. PODSTAWOWE UMIEJĘTNOŚCI I ADAPTACJA

1. Znajomość planu i reakcje na jego zmiany.

- a. Przestrzega planu zajęć i dostosowuje się do ewentualnych zmian.
- b. Przestrzega planu zajęć, ale negatywnie reaguje na jakiegokolwiek zmiany.
- c. Zna plan zajęć, ale ma problemy z jego przestrzeganiem.
- d. Wykazuje nieznajomość planu zajęć.

2. Umiejętności adaptacji w nowych warunkach (zmiana planu zajęć, miejsca pracy, osoby prowadzącej i inne odstępstwa od reguł).

- a. Nie przejawia problemów z adaptacją do zmian w swoim otoczeniu.
- b. Czasami źle reaguje na zmiany w swoim otoczeniu.
- c. Potrzebuje dużo czasu, aby przyzwycząć się do zmian w swoim otoczeniu.
- d. Nie potrafi dostosować się do zmian.

3. Czytanie.

- a. Czyta tekst ze zrozumieniem.
- b. Czyta tekst, ale bez zrozumienia.
- c. Czyta pojedyncze słowa i je rozumie.
- d. Zna i rozpoznaje litery, ale nie umie łączyć ich w całość.

4. Pisanie.

- a. Pisze samodzielnie i rzadko popełnia błędy.
- b. Pisze samodzielnie, ale często popełnia błędy.
- c. Potrafi przepisać tekst i rozumie jego treść.
- d. Potrafi przepisać tekst, ale nie rozumie jego treści.

5. Obsługa komputera.

- a. Potrafi korzystać z komputera do zabawy i do pracy (używa prostych programów, potrafi pisać na komputerze).
- b. Potrafi korzystać z komputera, ale głównie do gier i zabaw.
- c. Z pomocą drugiej osoby potrafi w zakresie podstawowym użyć komputera.
- d. Nie potrafi korzystać z komputera.

6. Liczenie.

- a. Wykonuje w pamięci podstawowe i złożone działania matematyczne.
- b. Wykonuje w pamięci podstawowe działania matematyczne.
- c. Wykonuje podstawowe działania matematyczne, ale tylko na konkretnych przykładach.
- d. Nie wykonuje podstawowych działań matematycznych.

7. Posługiwanie się zegarkiem.

- a. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i tarczowym.
- b. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i pełne godziny na zegarku tarczowym.
- c. Potrafi odczytać godzinę tylko na zegarku elektronicznym.
- d. Nie potrafi posługiwać się zegarkiem.

8. Znajomość dni tygodnia i miesięcy.

- a. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, umie podać aktualną datę.
- b. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, ale nie umie podać aktualnej daty.
- c. Zna tylko nazwy dni tygodnia lub tylko nazwy miesięcy.
- d. Nie ma orientacji odnośnie dni tygodnia i nazw miesięcy.

9. Rozpoznawanie i liczenie pieniędzy.
- Rozpoznaje nominały pieniędzy i potrafi odliczyć odpowiednią kwotę.
 - Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale myli się w odliczaniu odpowiedniej kwoty.
 - Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale nie umie przeliczyć pieniędzy.
 - Nie zna wartości pieniędzy.
10. Pilność.
- Pracuje dobrze nawet bez nadzoru.
 - Pracuje dobrze przy częściowym nadzorze.
 - Pracuje dobrze przy nadzorze.
 - Mimo nadzoru ma problemy z pracą.
11. Dyscyplina.
- Pracuje szybko, nie tracąc czasu.
 - Pracuje szybko, ale często robi przerwy i musi być przywoływany do pracy.
 - Pracuje wolno, ale nie musi być przywoływany do pracy.
 - Pracuje wolno i musi być zachęcany i przywoływany do pracy.

Część II. Zajęcia praktyczne

Ta część kwestionariusza składa się z 10 pytań dotyczących funkcjonowania ucznia podczas zajęć praktycznych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

1. Nienaruszanie zasad BHP.
- Zna i nie narusza zasad BHP na stanowisku pracy.
 - Zna, ale narusza część zasad BHP na stanowisku pracy.
 - Wymaga przypominania zasad BHP.
 - Nie przestrzega zasad BHP i wymaga stałej kontroli.

2. Planowanie procesu technologicznego.
 - a. Samodzielnie planuje proces technologiczny na podstawie rysunku wykonawczego, szkicu lub instrukcji wykonania.
 - b. Samodzielnie planuje proces technologiczny, ale ma problemy z właściwą kolejnością planowanych operacji technologicznych.
 - c. Potrzebuje pomocy w planowaniu procesu technologicznego.
 - d. Nie potrafi zaplanować procesu technologicznego.

3. Organizacja stanowiska pracy.
 - a. Właściwie dobiera narzędzia, materiały i surowce podstawowe oraz pomocnicze do wykonywanego zadania.
 - b. Prawidłowo dobiera materiały lub surowce, ale ma problemy z doбором narzędzi.
 - c. Potrzebuje pomocy w prawidłowej organizacji stanowiska pracy.
 - d. Nie jest w stanie zorganizować stanowiska pracy.

4. Wykonanie.
 - a. Samodzielnie wykonuje operacje według zaplanowanego procesu technologicznego.
 - b. Samodzielnie wykonuje zadanie, ale nie przejawia inicjatywy.
 - c. Potrzebuje pomocy w wykonaniu zadania.
 - d. Wymaga stałego dozoru.

5. Prezentacja wykonanego zadania.
 - a. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania, określa operacje wykonane poprawnie oraz operacje wykonane wadliwie.
 - b. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania bez zachowania kolejności poszczególnych operacji. Myli operacje wykonane poprawnie z wykonanymi wadliwie.
 - c. Potrzebuje pomocy w omówieniu wykonanego zadania.
 - d. Nie potrafi omówić procesu wykonanego zadania.

6. Prace porządkowe w pomieszczeniach (zamiatanie, mycie ścian, podłóg, inne) oraz utrzymanie czystości i konserwacja maszyn i urządzeń.
 - a. Samodzielnie porządkuje pomieszczenia zgodnie z przygotowanymi instrukcjami. Dobiera sprzęt porządkowy i środki czystości. Samodzielnie rozkłada i czyści części maszyn i urządzeń. Utrzymuje maszyny w czystości.
 - b. Wykonuje czynności porządkowe i dobiera środki czystości, a także rozkłada i czyści maszyny oraz urządzenia z niewielką pomocą innych.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy wykonywanych czynnościach porządkowych, w tym podczas mycia i konserwacji urządzeń oraz doborze środków czystości.
 - d. Nie wykonuje prac porządkowych i nie dobiera środków czystości. Nie potrafi rozmontować i wyczyścić części maszyn.

7. Rozpoznawanie narzędzi.
 - a. Rozpoznaje i nazywa wszystkie narzędzia.
 - b. Rozpoznaje i nazywa podstawowe narzędzia.
 - c. Popełnia błędy w rozpoznawaniu i nazywaniu narzędzi.
 - d. Nie rozpoznaje i nie nazywa narzędzi.

8. Pracowitość i koncentracja uwagi.
 - a. Pracuje sumiennie i koncentruje uwagę na zadaniu.
 - b. Pracuje sumiennie, ale ma problemy z dłuższą koncentracją.
 - c. Wymaga przerw w pracy i zachęty do działania.
 - d. Wymaga stałej kontroli i ma problemy z koncentracją uwagi.

9. Prędkość pracy.
 - a. Pracuje prędko, utrzymuje stałe tempo pracy.
 - b. Pracuje prędko, ale w niestálym tempie.
 - c. Pracuje wolno, ale w stałym tempie.
 - d. Pracuje wolno a dodatkowo prędkość jego pracy spada z upływem czasu.

10. Precyzja wykonywanych prac.
 - a. Wykonuje prace precyzyjnie i estetycznie.
 - b. Pracuje precyzyjnie ale nieestetycznie.
 - c. Popęlnia błędy.
 - d. Wykonuje pracę nieprecyzyjnie i nieestetycznie.

Część III. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie

Ta część kwestionariusza składa się z pytań dotyczących umiejętności wykonywania przez ucznia określonych czynności zawodowych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności i posiada cztery możliwe odpowiedzi (zachowania), opisujące kolejne poziomy opanowania tej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy I

1. Dobór podstawowych narzędzi pomiarowych i dokonanie nimi pomiarów.
 - a. Dobiera narzędzia pomiarowe i dokonuje nimi pomiarów.
 - b. Dobiera narzędzia pomiarowe, ale tylko niektórymi dokonuje pomiarów.
 - c. Dokonuje pomiarów tylko przyziarem kresowym i suwmiarką.
 - d. Nie potrafi dokonać pomiarów.

2. Trasowanie na płaszczyźnie.
 - a. Wykonuje operacje trasowania precyzyjnie.
 - b. Wykonuje operacje trasowania z małą dokładnością.
 - c. Wykonuje mało precyzyjnie operacje trasowania, tylko pod kontrolą.
 - d. Nie potrafi wykonać operacji trasowania.

3. Piłowanie płaszczyzn.
 - a. Wykonuje samodzielnie piłowanie płaszczyzn dokładnie w ramach wyznaczonego pola tolerancji i kształtu.
 - b. Wykonuje piłowanie płaszczyzn mało precyzyjnie, część wymiarów znajduje się poza polem tolerancji wykonania.
 - c. Wykonuje piłowanie płaszczyzn tylko pod kontrolą, mało precyzyjnie.
 - d. Nie potrafi wykonać piłowania płaszczyzn.

4. Przycinanie piłką do metali i tworzyw sztucznych.
 - a. Przecina piłką do metali dokładnie wzdłuż wyznaczonej linii.
 - b. Przecina piłką do metali nieprecyzyjnie.
 - c. Przecina piłką do metali tylko pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi przecinać piłką do metali.

5. Cięcie metali nożycami.
 - a. Wykonuje cięcie metali nożycami ręcznymi, dźwigniowymi wzdłuż wyznaczonej linii.
 - b. Wykonuje cięcie metali nożycami ręcznymi, dźwigniowymi nieprecyzyjnie.
 - c. Wykonuje cięcie metali nożycami ręcznymi, dźwigniowymi tylko pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi przecinać metali nożycami.

6. Ścinanie, przycinanie i wycinanie metali oraz tworzyw.
 - a. Wykonuje ścinanie, przycinanie i wycinanie metali oraz tworzyw precyzyjnie.
 - b. Wykonuje ścinanie, przycinanie i wycinanie metali oraz tworzyw mało dokładnie.
 - c. Wykonuje ścinanie, przycinanie i wycinanie metali oraz tworzyw tylko pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać ścinania, przycinania i wycinania.

7. Wiercenie, nawiercanie, pogłębianie i rozwiercanie.
 - a. Wykonuje wiercenie, nawiercanie, pogłębianie i rozwiercanie precyzyjnie.
 - b. Wykonuje wiercenie, nawiercanie, pogłębianie i rozwiercanie nieprecyzyjnie.
 - c. Wykonuje wiercenie, nawiercanie, pogłębianie i rozwiercanie tylko pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać wiercenia, nawiercania, pogłębiania i rozwiercania.

8. Prostowanie i gięcie metali, zwijanie sprężyn.
 - a. Wykonuje prostowanie i gięcie metali, zwijanie sprężyn zgodnie z wymogami technologicznymi.
 - b. Wykonuje prostowanie i gięcie metali, zwijanie sprężyn nieprecyzyjnie.
 - c. Wykonuje prostowanie i gięcie metali, zwijanie sprężyn tylko pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać prostowania, gięcia, zwijania sprężyn.

9. Nitowanie.
 - a. Wykonuje nitowanie precyzyjnie.
 - b. Wykonuje nitowanie niedokładnie.
 - c. Wykonuje nitowanie pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać nitowania.

10. Piłowanie kształtowe.
 - a. Wykonuje piłowanie kształtowe w ramach wyznaczonego pola tolerancji i kształtu.
 - b. Wykonuje piłowanie kształtowe mało precyzyjnie, część wymiarów znajduje się poza polem tolerancji wykonania.
 - c. Wykonuje piłowanie kształtowe tylko pod kontrolą, mało precyzyjnie.
 - d. Nie potrafi wykonać piłowania kształtowego.

11. Gwintowanie.
 - a. Wykonuje gwintowanie precyzyjnie.
 - b. Wykonuje gwintowanie mało dokładnie.
 - c. Wykonuje gwintowanie pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać gwintowania.

12. Podstawowe operacje blacharskie.
 - a. Wykonuje podstawowe operacje blacharskie dokładnie.
 - b. Wykonuje podstawowe operacje blacharskie nieprecyzyjne.
 - c. Wykonuje podstawowe operacje blacharskie pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać podstawowych operacji blacharskich.

13. Lutowanie miękkie.
- Wykonuje lutowanie miękkie poprawnie.
 - Wykonuje lutowanie miękkie nieprecyzyjnie.
 - Wykonuje lutowanie miękkie tylko pod kontrolą.
 - Nie potrafi wykonać lutowania miękkiego.
14. Wypilowanie otworu.
- Wypilowuje otwór z dokładnością do 0,2 mm.
 - Wypilowuje otwór z dokładnością do 0,5 mm.
 - Wypilowuje otwór niedokładnie i tylko pod nadzorem.
 - Nie potrafi wypilować otworu.
15. Trasowanie przestrzenne.
- Wykonuje trasowanie przestrzenne zgodnie z dokumentacją.
 - Wykonuje trasowanie przestrzenne nieprecyzyjnie.
 - Wykonuje trasowanie przestrzenne tylko pod nadzorem.
 - Nie potrafi wykonać trasowania przestrzennego.
16. Spawanie i zgrzewanie metali.
- Rozpoznaje oraz uruchamia sprzęt do spawania gazowego, elektrycznego i zgrzewania metali.
 - Rozpoznaje sprzęt do spawania gazowego, elektrycznego i zgrzewania metali.
 - Rozpoznaje sprzęt do spawania gazowego, elektrycznego i zgrzewania metali z pomocą instruktora.
 - Nie potrafi rozpoznać sprzętu do spawania i zgrzewania metali.
17. Konserwacja maszyn i urządzeń – zabezpieczenie przed korozją.
- Konserwuje maszyny i urządzenia oraz zabezpiecza je przed korozją.
 - Konserwuje maszyny i urządzenia oraz zabezpiecza je przed korozją mało dokładnie.
 - Konserwuje maszyny i urządzenia oraz zabezpiecza je przed korozją tylko pod nadzorem.
 - Nie potrafi konserwować maszyn i urządzeń oraz zabezpieczać ich przed korozją.

Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy II

1. Podstawowe operacje kowalskie.
 - a. Wykonuje podstawowe operacje kowalskie precyzyjnie.
 - b. Wykonuje podstawowe operacje kowalskie mało dokładnie.
 - c. Wykonuje podstawowe operacje kowalskie tylko pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać podstawowych operacji kowalskich.

2. Obróbka cieplna.
 - a. Wykonuje podstawowe operacje obróbki cieplnej zgodnie z wymogami technologicznymi.
 - b. Wykonuje podstawowe operacje obróbki cieplnej mało dokładnie.
 - c. Wykonuje podstawowe operacje obróbki cieplnej tylko pod kontrolą.
 - d. Nie potrafi wykonać podstawowych operacji obróbki cieplnej.

3. Praca w rozdzielni robót.
 - a. Prawidłowo selekcionuje narzędzia i prace do wykonania.
 - b. Z drobnymi błędami selekcionuje narzędzia i prace do wykonania.
 - c. Pod nadzorem selekcionuje narzędzia i prace do wykonania.
 - d. Nie potrafi selekcionować narzędzi i prac do wykonania.

4. Kontrola jakości w trakcie realizacji zadań.
 - a. Precyzyjnie kontroluje wymiary, kształty, twardość.
 - b. Kontroluje wymiary, kształty, twardość mało dokładnie.
 - c. Pod nadzorem kontroluje wymiary, kształty, twardość.
 - d. Nie kontroluje wymiarów, kształtów, twardości.

5. Ostateczna kontrola jakości.
 - a. Dokładnie kontroluje z kartą główną operacji i rysunkiem.
 - b. Kontroluje z kartą główną operacji i rysunkiem, ale mało dokładnie.
 - c. Pod nadzorem kontroluje z kartą główną operacji i rysunkiem.
 - d. Nie kontroluje z kartą główną operacji i rysunkiem.

6. Tokarki.

- a. Wykonuje podstawowe operacje tokarskie zgodnie z założoną tolerancją.
- b. Wykonuje podstawowe operacje tokarskie nieprecyzyjnie.
- c. Wykonuje podstawowe operacje tokarskie pod nadzorem.
- d. Nie potrafi wykonać podstawowych operacji tokarskich.

7. Frezarki.

- a. Wykonuje podstawowe operacje frezarskie zgodnie z założoną tolerancją.
- b. Wykonuje podstawowe operacje frezarskie mało precyzyjnie.
- c. Wykonuje podstawowe operacje frezarskie pod nadzorem.
- d. Nie potrafi wykonać podstawowych operacji frezarskich.

8. Szlifierki.

- a. Rozpoznaje typy szlifierek oraz precyzyjnie opisuje rodzaje wykonywanych operacji.
- b. Rozpoznaje typy szlifierek, ale podaje nieprecyzyjny opis czynności.
- c. Rozpoznaje typy szlifierek, ale czynności wykonuje nieprecyzyjnie i wymaga przy tym pomocy instruktora.
- d. Nie potrafi określić typów szlifierek.

9. Strugarki.

- a. Rozpoznaje typy strugarek oraz precyzyjnie opisuje rodzaje wykonywanych operacji.
- b. Rozpoznaje typy strugarek, ale podaje mało dokładny opis czynności.
- c. Rozpoznaje typy strugarek, wykonuje opis wykonywanych czynności, ale wymaga przy tym pomocy nauczyciela.
- d. Nie potrafi określić typu strugarek.

10. Wiertarki.

- a. Wymienia typy wiertarek, precyzyjnie wykonuje obróbkę otworów.
- b. Wymienia typy wiertarek, nieprecyzyjnie wykonuje obróbkę otworów.
- c. Wymienia typy wiertarek, ale wykonuje obróbkę otworów pod nadzorem.
- d. Nie potrafi określić typów wiertarek i ich nie obsługuje.

11. Wykańczanie powierzchni skrobaniem.
 - a. Wykonuje skrobanie powierzchni zgodnie z wymogami technologicznymi.
 - b. Wykonuje skrobanie powierzchni nieprecyzyjnie.
 - c. Wykonuje skrobanie powierzchni pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać skrobania powierzchni.

Przygotowanie do wykonania czynności w zawodzie ślusarz dla klasy III

1. Wykonanie operacji demontażowych i montażowych podzespołów i zespołów.
 - a. Wykonuje demontaż, weryfikacje części, montaż podzespołów i zespołów.
 - b. Wykonuje demontaż i montaż podzespołów i zespołów.
 - c. Wykonuje demontaż i montaż podzespołów i zespołów pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać demontażu i montażu podzespołów i zespołów.

2. Naprawa i wykonanie narzędzi skrawających.
 - a. Wykonuje ostrzenie narzędzi i korzysta z poradnika.
 - b. Nieprecyzyjnie wykonuje ostrzenie narzędzi i korzysta z poradnika.
 - c. Pod kontrolą wykonuje ostrzenie narzędzi i korzysta z poradnika.
 - d. Nie potrafi ostrzyć narzędzi.

3. Naprawa i wykonanie przyrządów i uchwytów.
 - a. Precyzyjnie określa stopień zużycia i dokonuje naprawy elementów zużytych.
 - b. Określa stopień zużycia, ale mało dokładnie naprawia elementy zużyte.
 - c. Pod nadzorem określa stopień zużycia, naprawia elementy zużyte.
 - d. Nie potrafi dokonać naprawy.

4. Naprawa narzędzi pomiarowych.
 - a. Określa stopień zużycia, dokonuje regulacji suwmiarki i mikromierza.
 - b. Mało precyzyjnie określa stopień zużycia, dokonuje regulacji suwmiarki i mikromierza.
 - c. Dokonuje regulacji suwmiarki i mikromierza pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi dokonać regulacji suwmiarki i mikromierza.

5. Naprawa instalacji centralnego ogrzewania.
 - a. Czyta proste schematy CO, weryfikuje uszkodzone elementy instalacji CO i dokonuje ich wymiany.
 - b. Weryfikuje uszkodzone elementy CO i dokonuje ich wymiany.
 - c. Weryfikuje uszkodzone elementy CO i dokonuje naprawy pod kontrolą.
 - d. Nie potrafi dokonać naprawy.

6. Konserwacja, zabezpieczenie antykorozyjne instalacji i konstrukcji stalowych.
 - a. Zna różne sposoby zabezpieczania przed korozją, przeprowadza przygotowanie i konserwację instalacji.
 - b. Zna przynajmniej jeden sposób zabezpieczenia przed korozją i wykonuje konserwację instalacji.
 - c. Przygotowuje instalacje do konserwacji, wykonuje konserwację pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać konserwacji instalacji.

7. Konserwacja i naprawa sprzętu gospodarstwa domowego.
 - a. Weryfikuje uszkodzone elementy mechaniczne i dokonuje ich wymiany.
 - b. Dokonuje wymiany uszkodzonych elementów.
 - c. Dokonuje wymiany uszkodzonych elementów pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi dokonać naprawy.

8. Naprawa i konserwacja instalacji wentylacyjnej.
 - a. Poprawnie czyta proste schematy, weryfikuje uszkodzenia, wymienia uszkodzone elementy, przeprowadza konserwację.
 - b. Weryfikuje uszkodzenia, wymienia uszkodzone elementy, przeprowadza konserwację.
 - c. Wymienia uszkodzone elementy, przeprowadza konserwację pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wymienić elementów i przeprowadzić konserwacji.

9. Naprawa i konserwacja wentylatorów.
 - a. Weryfikuje uszkodzone elementy mechaniczne, dokonuje naprawy, przeprowadza montaż i konserwację wentylatorów.
 - b. Dokonuje naprawy wskazanych uszkodzonych elementów.
 - c. Pod nadzorem dokonuje naprawy i przeprowadza montaż i konserwację wentylatorów.
 - d. Nie potrafi dokonać naprawy, przeprowadzić montażu i konserwacji wentylatorów.

10. Naprawa i konserwacja zamków drzwiowych.
 - a. Wykonuje demontaż zamka, przeprowadza weryfikację części, dokonuje naprawy i montażu zamka.
 - b. Wykonuje demontaż zamka i montaż nowego.
 - c. Pod kontrolą wykonuje demontaż zamka i montaż nowego.
 - d. Nie potrafi dokonać demontażu zamka i montażu nowego.

11. Spawanie elektrodą otuloną w pozycji PA, PB, PF.
 - a. Wykonuje metodą MMA spoiny czołowe, pachwinowe w pozycji PA, PB, PF.
 - b. Wykonuje metodą MMA spoiny pachwinowe w pozycji PA, PB, PF.
 - c. Wykonuje metodą MMA spoiny czołowe w pozycji PA, pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać spoiny metodą MMA.

12. Spawanie w osłonie CO₂ w pozycji PA, PB, PF.
 - a. Wykonuje metodą MAG spoiny czołowe, pachwinowe w pozycji PA, PB, PF.
 - b. Wykonuje metodą MAG spoiny pachwinowe w pozycji PA, PB, PF.
 - c. Wykonuje metodą MAG spoiny czołowe w pozycji PA pod nadzorem.
 - d. Nie potrafi wykonać spoin metodą MAG.

Załącznik 5.

Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej – „Blacharz samochodowy”

ARKUSZ Z PYTANIAM I

Instrukcja

Niniejszy arkusz zawiera pytania pozwalające na ocenę funkcjonowania ucznia oraz jego przygotowania do pełnienia roli zawodowej. Kwestionariusz Diagnozy Funkcjonalnej składa się z trzech części. Arkusz jest wielokrotnego użytku i nie służy do odnotowywania odpowiedzi na temat konkretnego ucznia – do tego służy odpowiedni ARKUSZ ODPOWIEDZI, który jest drukowany na oddzielnej karcie.

Część I. Funkcjonowanie społeczne i osobiste

Ta część kwestionariusza składa się z 25 pytań podzielonych na trzy obszary: komunikacja, samoobsługa oraz podstawowe umiejętności i adaptacja. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności ucznia. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

A. KOMUNIKACJA

1. Umiejętność podawania informacji o sobie.
 - a. Podaje z pamięci informacje o sobie, takie jak adres zamieszkania i numer telefonu.
 - b. Podaje z pamięci tylko część informacji o sobie, np. tylko adres lub tylko numer telefonu.
 - c. Potrzebuje zapisanych na kartce informacji o sobie (adres, telefon), aby je podać.
 - d. Nie potrafi przekazać adresu zamieszkania i numeru telefonu.

2. Umiejętność kontaktowania się z otoczeniem – przedstawianie swoich potrzeb.
 - a. Kontakt z otoczeniem nie sprawia problemów, jasno przedstawia swoje potrzeby.
 - b. Kontakt z otoczeniem pojawia się tylko wtedy, gdy jest niezbędnie wymagany.
 - c. Słaby i niechętny kontakt z otoczeniem, problemem jest przedstawianie potrzeb.
 - d. Brak kontaktu z otoczeniem.

3. Umiejętność rozumienia komunikatów od innych.
 - a. Bardzo dobre rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych do grupy lub bezpośrednio do ucznia.
 - b. Rozumienie złożonych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale nie do grupy.
 - c. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia.
 - d. Rozumienie prostych komunikatów werbalnych skierowanych bezpośrednio do ucznia, ale wymagane są wielokrotne powtórzenia.

4. Umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami.
 - a. Szybko i chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami, lubi pracować w grupie.
 - b. Powoli, ale chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i lubi pracować w grupie.
 - c. Niechętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami i nie lubi pracować w grupie.
 - d. Ma trudności w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami, nie potrafi pracować w grupie.

5. Relacje uczeń – osoba dorosła.
 - a. Przejawia respekt wobec dorosłych.
 - b. Przejawia respekt wobec dorosłych, ale ma problem z zachowaniem dystansu.

- c. Często przekracza granice interpersonalne w kontakcie z dorosłymi, ale reaguje na działania wychowawcze.
 - d. Ma duże trudności z odpowiednim zachowaniem w stosunku do osób dorosłych.
6. Relacje uczeń – osoba obca.
- a. Kontakt z osobą obcą nie sprawia trudności, ale dystans jest utrzymany.
 - b. Kontakt z osobą obcą jest utrudniony z powodu braku zaufania, ale dystans jest utrzymany.
 - c. Chętnie nawiązuje kontakty ze wszystkimi i zapomina o dystansie.
 - d. Niechętnie nawiązuje kontakty z osobami obcymi i często reaguje na nie agresją.
7. Używanie form grzecznościowych.
- a. Zna formy i zachowania grzecznościowe i zawsze o nich pamięta.
 - b. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale czasami o nich zapomina.
 - c. Zna formy i zachowania grzecznościowe, ale nie wie, kiedy ich używać.
 - d. Nie zna i nie używa form grzecznościowych.

B. SAMOOBSŁUGA

1. Higiena osobista.
- a. Zachowuje zasady higieny osobistej, jest zawsze czysty i umyty.
 - b. Zachowuje zasady higieny osobistej, ale zdarza się, że zapomina się umyć.
 - c. Ma problemy z utrzymaniem higieny osobistej.
 - d. Nie dba o higienę osobistą.
2. Schludność.
- a. Zawsze jest zadbany, schludny i ubrany adekwatnie do sytuacji.
 - b. Przeważnie jest zadbany i schludny, ale nie zawsze ma adekwatny strój.
 - c. Rzadko jest zadbany i schludny i przeważnie jest nieadekwatnie ubrany.
 - d. Nigdy nie jest zadbany, schludny czy adekwatnie ubrany.

3. Dojazd do szkoły.
 - a. Samodzielnie dojeżdża do miejsca nauki i praktyk.
 - b. Po dłuższym okresie adaptacji i poznawania środowiska potrafi dojechać do miejsca nauki i praktyk.
 - c. Potrafi pod opieką drugiej osoby dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.
 - d. Nie potrafi samodzielnie dotrzeć do miejsca nauki i praktyk.

4. Wykorzystanie czasu wolnego.
 - a. Posiada hobby, zainteresowanie, którym jest aktywnie zajęty w czasie wolnym.
 - b. Potrafi zorganizować sobie czas wolny (gry, zabawy, telewizja).
 - c. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego, ale potrafi spędzać go sam.
 - d. Potrzebuje pomocy w zagospodarowaniu czasu wolnego i oczekuje od osoby organizującej jej czas, aby brała czynny udział w zabawie.

5. Jedzenie i spożywanie posiłków.
 - a. Przygotowany posiłek potrafi sam pokroić i spożyć.
 - b. Przygotowany posiłek potrafi sam spożyć, ale potrzebuje pomocy w krojeniu.
 - c. Z niewielką pomocą sam spożywa posiłek, ale ktoś musi pomóc mu go pokroić.
 - d. Musi być karmiony.

6. Przygotowywanie się na zajęcia do szkoły lub na warsztaty.
 - a. Zawsze posiada wszystkie przybory potrzebne do pracy (książki, zeszyty, długopisy itp. na lekcje; strój, obuwie, czapkę itp. na warsztaty).
 - b. Przeważnie jest przygotowany do lekcji, ale sporadycznie zdarza mu się zapomnieć pojedynczych elementów.
 - c. Przeważnie nie jest przygotowany do zajęć, jednak po interwencji pedagogicznej przynosi potrzebne przybory.
 - d. Nigdy nie jest przygotowany do zajęć.

7. Dbłość o własne zdrowie.

- a. Potrafi sam określić, jakie jest jego samopoczucie, a w wypadku odczuwanych dolegliwoci potrafi udać się po odpowiednią pomoc. Potrafi sam się zarejestrować do lekarza.
- b. Potrafi ocenić własne samopoczucie, jednak często jest na jego punkcie nadwrażliwy i przesadnie dbały, przez co bardzo często udaje się po pomoc. Przeważnie potrafi sam zarejestrować się do lekarza.
- c. Ma problemy z ocenieniem własnego samopoczucia i nie zawsze wie, jakie działania podjąć w wypadku odczuwanych dolegliwoci. Z pomocą drugiej osoby potrafi zarejestrować się do lekarza.
- d. Nie potrafi określić własnego stanu zdrowia i tym samym nie uda się po odpowiednią pomoc. Nie potrafi zarejestrować się do lekarza.

C. PODSTAWOWE UMIEJĘTNOŚCI I ADAPTACJA

1. Znajomość planu i reakcje na jego zmiany.

- a. Przestrzega planu zajęć i dostosowuje się do ewentualnych zmian.
- b. Przestrzega planu zajęć, ale negatywnie reaguje na jakiegokolwiek zmiany.
- c. Zna plan zajęć, ale ma problemy z jego przestrzeganiem.
- d. Wykazuje nieznajomość planu zajęć.

2. Umiejętności adaptacji w nowych warunkach (zmiana planu zajęć, miejsca pracy, osoby prowadzącej i inne odstępstwa od reguł).

- a. Nie przejawia problemów z adaptacją do zmian w swoim otoczeniu.
- b. Czasami źle reaguje na zmiany w swoim otoczeniu.
- c. Potrzebuje dużo czasu, aby przyzwycząć się do zmian w swoim otoczeniu.
- d. Nie potrafi dostosować się do zmian.

3. Czytanie.

- a. Czyta tekst ze zrozumieniem.
- b. Czyta tekst, ale bez zrozumienia.
- c. Czyta pojedyncze słowa i je rozumie.
- d. Zna i rozpoznaje litery, ale nie umie łączyć ich w całość.

4. Pisanie.

- a. Pisze samodzielnie i rzadko popełnia błędy.
- b. Pisze samodzielnie, ale często popełnia błędy.
- c. Potrafi przepisać tekst i rozumie jego treść.
- d. Potrafi przepisać tekst, ale nie rozumie jego treści.

5. Obsługa komputera.

- a. Potrafi korzystać z komputera do zabawy i do pracy (używa prostych programów, potrafi pisać na komputerze).
- b. Potrafi korzystać z komputera, ale głównie do gier i zabaw.
- c. Z pomocą drugiej osoby potrafi w zakresie podstawowym użyć komputera.
- d. Nie potrafi korzystać z komputera.

6. Liczenie.

- a. Wykonuje w pamięci podstawowe i złożone działania matematyczne.
- b. Wykonuje w pamięci podstawowe działania matematyczne.
- c. Wykonuje podstawowe działania matematyczne, ale tylko na konkretnych przykładach.
- d. Nie wykonuje podstawowych działań matematycznych.

7. Posługiwanie się zegarkiem.

- a. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i tarczowym.
- b. Potrafi odczytać godzinę na zegarku elektronicznym i pełne godziny na zegarku tarczowym.
- c. Potrafi odczytać godzinę tylko na zegarku elektronicznym.
- d. Nie potrafi posługiwać się zegarkiem.

8. Znajomość dni tygodnia i miesięcy.

- a. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, umie podać aktualną datę.
- b. Zna nazwy dni tygodnia i nazwy miesięcy, ale nie umie podać aktualnej daty.
- c. Zna tylko nazwy dni tygodnia lub tylko nazwy miesięcy.
- d. Nie ma orientacji odnośnie dni tygodnia i nazw miesięcy.

9. Rozpoznawanie i liczenie pieniędzy.
- Rozpoznaje nominały pieniędzy i potrafi odliczyć odpowiednią kwotę.
 - Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale myli się w odliczaniu odpowiedniej kwoty.
 - Rozpoznaje nominały pieniędzy, ale nie umie przeliczyć pieniędzy.
 - Nie zna wartości pieniędzy.
10. Pilność.
- Pracuje dobrze nawet bez nadzoru.
 - Pracuje dobrze przy częściowym nadzorze.
 - Pracuje dobrze przy nadzorze.
 - Mimo nadzoru ma problemy z pracą.
11. Dyscyplina.
- Pracuje szybko, nie tracąc czasu.
 - Pracuje szybko, ale często robi przerwy i musi być przywoływany do pracy.
 - Pracuje wolno, ale nie musi być przywoływany do pracy.
 - Pracuje wolno i musi być zachęcany i przywoływany do pracy.

Część II. Zajęcia praktyczne

Ta część kwestionariusza składa się z 10 pytań dotyczących funkcjonowania ucznia podczas zajęć praktycznych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności. Cztery możliwe odpowiedzi (zachowania) charakteryzują kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

1. Nienaruszanie zasad BHP.
- Zna i nie narusza zasad BHP na stanowisku pracy.
 - Zna, ale narusza część zasad BHP na stanowisku pracy.
 - Wymaga przypominania zasad BHP.
 - Nie przestrzega zasad BHP i wymaga stałej kontroli.

2. Planowanie procesu technologicznego.
 - a. Samodzielnie planuje proces technologiczny na podstawie rysunku wykonawczego, szkicu lub instrukcji wykonania.
 - b. Samodzielnie planuje proces technologiczny, ale ma problemy z właściwą kolejnością planowanych operacji technologicznych.
 - c. Potrzebuje pomocy w planowaniu procesu technologicznego.
 - d. Nie potrafi zaplanować procesu technologicznego.

3. Organizacja stanowiska pracy.
 - a. Właściwie dobiera narzędzia, materiały i surowce podstawowe oraz pomocnicze do wykonywanego zadania.
 - b. Prawidłowo dobiera materiały lub surowce, ale ma problemy z doбором narzędzi.
 - c. Potrzebuje pomocy w prawidłowej organizacji stanowiska pracy.
 - d. Nie jest w stanie zorganizować stanowiska pracy.

4. Wykonanie.
 - a. Samodzielnie wykonuje operacje według zaplanowanego procesu technologicznego.
 - b. Samodzielnie wykonuje zadanie, ale nie przejawia inicjatywy.
 - c. Potrzebuje pomocy w wykonaniu zadania.
 - d. Wymaga stałego dozoru.

5. Prezentacja wykonanego zadania.
 - a. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania, określa operacje wykonane poprawnie oraz operacje wykonane wadliwie.
 - b. Samodzielnie omawia proces wykonania zadania bez zachowania kolejności poszczególnych operacji. Myli operacje wykonane poprawnie z wykonanymi wadliwie.
 - c. Potrzebuje pomocy w omówieniu wykonanego zadania.
 - d. Nie potrafi omówić procesu wykonanego zadania.

6. Prace porządkowe w pomieszczeniach (zamiatanie, mycie ścian, podłóg, inne) oraz utrzymanie czystości i konserwacja maszyn i urządzeń.
 - a. Samodzielnie porządkuje pomieszczenia zgodnie z przygotowanymi instrukcjami. Dobiera sprzęt porządkowy i środki czystości. Samodzielnie rozkłada i czyści części maszyn i urządzeń. Utrzymuje maszyny w czystości.
 - b. Wykonuje czynności porządkowe i dobiera środki czystości, a także rozkłada i czyści maszyny oraz urządzenia z niewielką pomocą innych.
 - c. Potrzebuje pomocy i kontroli przy wykonywanych czynnościach porządkowych, w tym podczas mycia i konserwacji urządzeń oraz doborze środków czystości.
 - d. Nie wykonuje prac porządkowych i nie dobiera środków czystości. Nie potrafi rozmontować i wyczyścić części maszyn.

7. Rozpoznawanie narzędzi.
 - a. Rozpoznaje i nazywa wszystkie narzędzia.
 - b. Rozpoznaje i nazywa podstawowe narzędzia.
 - c. Popołnia błędy w rozpoznawaniu i nazywaniu narzędzi.
 - d. Nie rozpoznaje i nie nazywa narzędzi.

8. Pracowitość i koncentracja uwagi.
 - a. Pracuje sumiennie i koncentruje uwagę na zadaniu.
 - b. Pracuje sumiennie, ale ma problemy z dłuższą koncentracją.
 - c. Wymaga przerw w pracy i zachęty do działania.
 - d. Wymaga stałej kontroli i ma problemy z koncentracją uwagi.

9. Prędkość pracy.
 - a. Pracuje prędko, utrzymuje stałe tempo pracy.
 - b. Pracuje prędko, ale w niestálym tempie.
 - c. Pracuje wolno, ale w stałym tempie.
 - d. Pracuje wolno a dodatkowo prędkość jego pracy spada z upływem czasu.

10. Precyzja wykonywanych prac.
 - a. Wykonuje prace precyzyjnie i estetycznie.
 - b. Pracuje precyzyjnie ale nieestetycznie.
 - c. Popęlnia błędy.
 - d. Wykonuje pracę nieprecyzyjnie i nieestetycznie.

Część III. Przygotowanie do wykonywania czynności w zawodzie

Ta część kwestionariusza składa się z pytań dotyczących umiejętności wykonywania przez ucznia określonych czynności zawodowych. Każde pytanie odnosi się do konkretnej umiejętności i posiada cztery możliwe odpowiedzi (zachowania), opisujące kolejne poziomy opanowania danej umiejętności. Przy każdym pytaniu wybierz opis zachowania (a, b, c lub d), który najtrafniej charakteryzuje ocenianego ucznia.

A. Przygotowanie do zajęć w warsztacie blacharskim

1. Szacowanie stopnia zniszczenia elementów blacharskich.
 - a. Samodzielnie oszacowuje stopień zniszczenia elementów blacharskich i określa rodzaj naprawy zniszczonego elementu.
 - b. Samodzielnie oszacowuje stopień zniszczenia elementów blacharskich, ale błędnie określa rodzaj naprawy.
 - c. Potrzebuje pomocy w oszacowaniu stopnia zniszczenia elementów blacharskich.
 - d. Nie potrafi oszacować stopnia zniszczenia elementów blacharskich ani określić rodzaju naprawy.
2. Demontaż uszkodzonych zderzaków i lamp.
 - a. Samodzielnie demontuje uszkodzone zderzaki i lampy.
 - b. Demontuje uszkodzone zderzaki i lampy z instrukcją nauczyciela.
 - c. Ma problemy ze zdemontowaniem zderzaków i lamp.
 - d. Nie potrafi zdemontować uszkodzonych zderzaków i lamp.
3. Demontaż uszkodzonych drzwi i pokrywy.
 - a. Samodzielnie demontuje i rozbija uszkodzone drzwi i pokrywy.
 - b. Demontuje uszkodzone drzwi i pokrywy pod nadzorem nauczyciela.

- c. Ma problemy ze zdemontowaniem i rozbrojeniem uszkodzonych drzwi i pokryw.
 - d. Nie potrafi zdemontować i rozbroić uszkodzonych drzwi i pokryw.
4. Demontaż uszkodzonych błotników i progów.
- a. Samodzielnie wycina uszkodzone błotniki i progi w samochodzie.
 - b. Demontuje uszkodzone błotniki i progi pod nadzorem nauczyciela.
 - c. Ma problemy ze zdemontowaniem uszkodzonych błotników i progów.
 - d. Nie potrafi zdemontować uszkodzonych elementów blacharskich.
5. Dobór narzędzi.
- a. Samodzielnie dobiera odpowiednie narzędzia do prac demontażowych.
 - b. Dobiera odpowiednie narzędzia do prac demontażowych z pomocą nauczyciela.
 - c. Ma problemy ze skompletowaniem narzędzi do prac demontażowych.
 - d. Nie potrafi dobrać odpowiednich narzędzi do prac demontażowych.
6. Posługiwanie się zgrzewarką i wyciągarką do blach.
- a. Sprawnie posługuje się zgrzewarką i wyciągarką do blach.
 - b. Poprawnie posługuje się zgrzewarką i wyciągarką do blach pod nadzorem nauczyciela.
 - c. Ma problemy z użyciem zgrzewarki i wyciągarki do blach.
 - d. Nie potrafi używać zgrzewarki i wyciągarki do blach.
7. Posługiwanie się migomatem do spawania blach.
- a. Sprawnie obsługuje migomat i łączy blachy.
 - b. Obsługuje migomat i łączy blachy z pomocą nauczyciela.
 - c. Ma problemy z obsługą migomatu i łączeniem blach.
 - d. Nie potrafi posługiwać się migomatem.
8. Umiejętności prostowania blach i wgnieceń.
- a. Trafnie dobiera narzędzia i sprawnie prostuje wgniecione blachy.
 - b. Dobiera narzędzia i prostuje wgniecione blachy z pomocą nauczyciela.
 - c. Ma problemy z doбором narzędzi i prostowaniem blach i wgnieceń.
 - d. Nie potrafi wyprostować blach i wgnieceń.

9. Montaż i ustawienie błotników i progów.
 - a. Sprawnie ustawia i montuje nowe błotniki i progi.
 - b. Prawidłowo ustawia i montuje nowe błotniki i progi pod nadzorem nauczyciela.
 - c. Ma problemy z ustawieniem i montażem nowych błotników i progów.
 - d. Nie potrafi ustawić i zamontować nowych błotników i progów.

10. Montaż i ustawienie drzwi oraz pokryw.
 - a. Samodzielnie montuje i ustawia oraz uzbraja drzwi i pokrywy.
 - b. Ustawia, montuje i uzbraja drzwi i pokrywy z pomocą instruktora.
 - c. Ma problemy z montażem drzwi i pokryw.
 - d. Nie potrafi zamontować drzwi i pokryw.

11. Montaż i ustawienie zderzaków oraz lamp.
 - a. Samodzielnie montuje i ustawia zderzaki oraz podłącza lampy.
 - b. Montuje i ustawia zderzaki oraz podłącza lampy z pomocą instruktora.
 - c. Ma problemy z ustawieniem i zamontowaniem zderzaków oraz podłączeniem lamp.
 - d. Nie potrafi zamontować lamp i zderzaków.

B. Budowa pojazdów samochodowych

1. Klasyfikacja pojazdów samochodowych.
 - a. Samodzielnie klasyfikuje rodzaje pojazdów samochodowych oraz ich przeznaczenie.
 - b. Klasyfikuje rodzaje pojazdów samochodowych z pomocą nauczyciela.
 - c. Ma problemy z klasyfikacją pojazdów samochodowych.
 - d. Nie umie sklasyfikować pojazdów samochodowych.

2. Rodzaje silników spalinowych.
 - a. Wymienia rodzaje silników spalinowych oraz zna zasady ich działania.
 - b. Wymienia rodzaje silników spalinowych, ale nie zna zasad ich działania.
 - c. Popołnia istotne błędy wymieniając rodzaje silników spalinowych.
 - d. Nie potrafi podać rodzajów silników spalinowych.

3. Układy silnika spalinowego.
 - a. Prawidłowo wymienia i charakteryzuje wszystkie układy silnika spalinowego.
 - b. Wymienia układy silnika spalinowego, ale nie zna zasady ich działania.
 - c. Ma problemy z wymienieniem układów silnika spalinowego.
 - d. Nie umie nazwać układów silnika spalinowego.

4. Diagnostyka silnika spalinowego.
 - a. Trafnie wykrywa niedomagania w silniku spalinowym i znajduje ich przyczynę.
 - b. Wykrywa niedomagania w silniku spalinowym, ale nie potrafi znaleźć ich przyczyny.
 - c. Popęlnia błędy w diagnostyce silnika spalinowego.
 - d. Nie umie zdiagnozować usterek silnika spalinowego.

5. Rodzaje nadwozi samochodów osobowych.
 - a. Prawidłowo klasyfikuje rodzaje nadwozi samochodów osobowych i określa ich budowę.
 - b. Klasyfikuje rodzaje nadwozi samochodów osobowych, ale nie potrafi określić ich budowy.
 - c. Ma problemy z klasyfikacją nadwozi samochodów osobowych.
 - d. Nie potrafi wymienić rodzajów nadwozi samochodów osobowych.

6. Wyposażenie samochodów osobowych.
 - a. Prawidłowo wymienia rodzaje wyposażenia samochodów osobowych oraz ich przeznaczenie.
 - b. Podaje rodzaje wyposażenia samochodów osobowych, ale nie zna ich przeznaczenia.
 - c. Ma problemy z nazwaniem rodzajów wyposażenia samochodów osobowych.
 - d. Nie umie podać rodzajów wyposażenia samochodów osobowych.

7. Wentylacja, ogrzewanie i klimatyzacja w pojazdach samochodowych.
 - a. Prawidłowo wyjaśnia zasadę działania i przeznaczenie wentylacji, ogrzewania i klimatyzacji w pojazdach samochodowych.
 - b. Wyjaśnia zasadę działania wentylacji, ogrzewania i klimatyzacji w pojazdach samochodowych.
 - c. Ma problemy z podaniem zasad działania wentylacji, ogrzewania i klimatyzacji w pojazdach samochodowych.
 - d. Nie potrafi podać zasad działania wentylacji, ogrzewania i klimatyzacji w pojazdach samochodowych.

8. Konstrukcja zespołów nadwozia samochodowego.
 - a. Prawidłowo wymienia elementy konstrukcyjne nadwozia samochodowego oraz ich przeznaczenie.
 - b. Wymienia elementy konstrukcyjne nadwozia samochodowego, ale nie zna ich przeznaczenia.
 - c. Ma problemy z wymienieniem elementów konstrukcyjnych nadwozia samochodowego.
 - d. Nie umie wymienić elementów nadwozia.

9. Elementy bezpieczeństwa kierowcy i pasażerów.
 - a. Prawidłowo wymienia oraz objaśnia elementy bezpieczeństwa kierowcy i pasażerów samochodu osobowego.
 - b. Wymienia elementy bezpieczeństwa kierowcy i pasażerów, ale błędnie je objaśnia.
 - c. Ma problemy z wymienieniem elementów bezpieczeństwa w samochodach osobowych.
 - d. Nie umie wymienić elementów bezpieczeństwa kierowcy i pasażerów.

C. Technologia napraw blacharskich

1. Posługiwanie się przyrządami pomiarowymi.
 - a. Samodzielnie posługuje się przyrządami pomiarowymi takimi jak suwmiarka i mikrometr, bezbłędnie odczytuje mierzony wymiar.
 - b. Posługuje się przyrządami pomiarowymi takimi jak suwmiarka i mikrometr, ale myli się w odczytywaniu wymiarów.

- c. Ma problemy z posługiwaniem się przyrządami pomiarowymi.
 - d. Nie umie posługiwać się przyrządami pomiarowymi i odczytywać z nich wymiarów.
2. Podstawowe operacje obróbki ręcznej.
- a. Prawidłowo wymienia i objaśnia wszystkie operacje obróbki ręcznej.
 - b. Wymienia operacje obróbki ręcznej, ale ma problemy z ich dokładnym scharakteryzowaniem.
 - c. Ma problemy z wymienieniem rodzajów obróbki ręcznej.
 - d. Nie umie wymienić rodzajów obróbki ręcznej.
3. Umiejętność wykonywania gwintów.
- a. Wymienia rodzaje gwintów oraz trafnie dobiera narzędzia potrzebne do ich wykonania.
 - b. Rozpoznaje narzędzia do wykonywania gwintów, ale nie potrafi wymienić ich rodzajów.
 - c. Ma problemy z wymienieniem rodzajów gwintów.
 - d. Nie umie wymienić rodzajów gwintów.
4. Maszynowa obróbka wiórowa.
- a. Prawidłowo wymienia i objaśnia rodzaje obróbki maszynowej, wyjaśnia ich przeznaczenie.
 - b. Wymienia rodzaje obróbki maszynowej, ale nie umie jej scharakteryzować.
 - c. Ma problemy z wymienieniem rodzajów obróbki maszynowej.
 - d. Nie umie wymienić rodzajów obróbki maszynowej.
5. Wytwarzanie stali.
- a. Prawidłowo wyjaśnia hutniczy proces wytwarzania stali i metali kolorowych.
 - b. Z pomocą instruktora wyjaśnia proces wytwarzania stali i metali kolorowych.
 - c. Ma problemy z wyjaśnianiem procesu wytwarzania stali i metali kolorowych.
 - d. Nie umie opisać procesu wytwarzania stali i metali kolorowych.

6. Walcowanie blach cienkich.
 - a. Wyjaśnia proces walcowania cienkich blach oraz zasady ich wytwarzania.
 - b. Wyjaśnia proces wytwarzania i walcowania cienkich blach.
 - c. Ma problemy z wyjaśnianiem procesu walcowania cienkich blach.
 - d. Nie umie opisać procesu walcowania cienkich blach.

7. Metody cięcia blach.
 - a. Trafnie opisuje metody cięcia blach.
 - b. Wymienia zasady cięcia blach, ale nie potrafi ich scharakteryzować.
 - c. Ma problemy z wyjaśnieniem metod cięcia blach.
 - d. Nie zna metod cięcia blach.

8. Produkcja elementów blacharskich.
 - a. Prawidłowo wyjaśnia proces produkcji elementów blacharskich na skalę masową.
 - b. Tłumaczy podstawy procesu produkcji elementów blacharskich.
 - c. Ma problemy z omówieniem procesu produkcji elementów blacharskich.
 - d. Nie umie omówić procesu produkcji elementów blacharskich.

9. Prasy mechaniczne i hydrauliczne.
 - a. Prawidłowo opisuje budowę pras mechanicznych i hydraulicznych oraz zna zasadę ich działania.
 - b. Wyjaśnia budowę pras mechanicznych i hydraulicznych, ale nie zna zasady ich działania.
 - c. Ma problemy z opisaniem budowy pras mechanicznych i hydraulicznych.
 - d. Nie umie opisać budowy pras mechanicznych i hydraulicznych.

10. Technologia spawania blach.
 - a. Wyjaśnia technologię spawania cienkich blach oraz prawidłowo objaśnia proces termicznego ich łączenia.
 - b. Opisuje technologię spawania cienki blach, ale nie potrafi scharakteryzować procesu termicznego ich łączenia.
 - c. Ma problemy z wyjaśnieniem technologii spawania blach.
 - d. Nie zna technologii spawania blach.

11. Zgrzewanie blach.
 - a. Wyjaśnia metody zgrzewania blach oraz prawidłowo stosuje je w naprawie pojazdów samochodowych.
 - b. Wyjaśnia metody zgrzewania blach, ale nie potrafi ich zastosować w naprawie pojazdów samochodowych.
 - c. Ma problemy z podaniem metod zgrzewania blach.
 - d. Nie zna metod zgrzewania blach.

12. Klejenie i spawanie tworzyw sztucznych.
 - a. Trafnie opisuje i wyjaśnia metody klejenia i spawania tworzyw sztucznych.
 - b. Opisuje metody klejenia i spawania tworzyw sztucznych, ale popełnia błędy w ich charakteryzowaniu.
 - c. Ma problemy z opisaniem metod klejenia i spawania tworzyw sztucznych.
 - d. Nie umie wymienić metod klejenia i spawania tworzyw sztucznych.

13. Lutowanie w procesie napraw pojazdów samochodowych.
 - a. Prawidłowo opisuje proces lutowania oraz stosuje go w praktyce.
 - b. Wyjaśnia proces lutowania, ale nie potrafi zastosować go w procesie napraw pojazdów samochodowych.
 - c. Ma problemy z opisaniem procesu lutowania.
 - d. Nie zna procesu lutowania.

14. Zasady demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego.
 - a. Prawidłowo wymienia kolejność demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego.
 - b. Podaje kolejność demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego, ale nie potrafi ich scharakteryzować.
 - c. Ma problemy z podaniem zasad demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego.
 - d. Nie zna zasad demontażu i montażu typowych części nadwozia samochodowego.

Załącznik 6. Wzór raportu po badaniu KDF

Raport po badaniu KDF

Imię i nazwisko ucznia:

Data opracowania diagnozy:

Osoba dokonująca diagnozy:

Zawód: KUCHARZ

Opis metody

Ocena kompetencji za pomocą Kwestionariusza Diagnozy Funkcjonalnej (KDF) przeprowadzana jest celu badania funkcjonowania społecznego i zawodowego osób, które uczą się zawodu w szkole specjalnej.

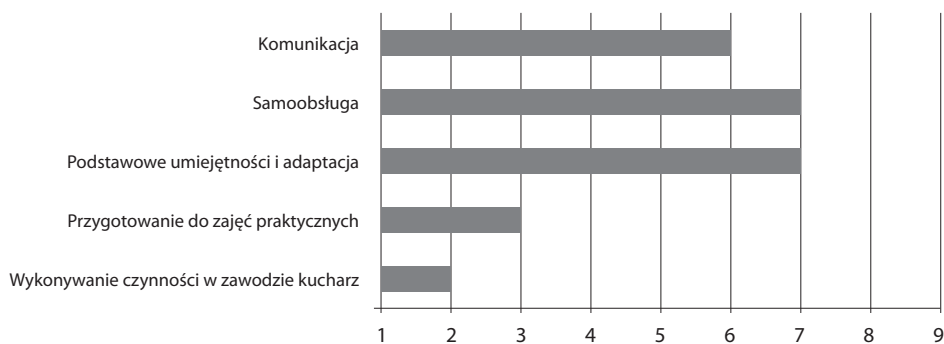
Dokonana ocena składa się z trzech części. Pierwsza część pozwala na zbadanie funkcjonowania społecznego oraz osobistego ucznia, druga odnosi się do funkcjonowania ucznia podczas zajęć praktycznych, natomiast trzecia część pozwala na zbadanie umiejętności związanych z wykonywaniem konkretnego zawodu – w tym przypadku kucharza.

Wyniki diagnozy

Wyniki oceny kompetencji prezentowane są na 9-punktowej skali standardowej. Interpretacja kolejnych poziomów skali wyjaśniona jest w tabeli poniżej.

Stanin	Interpretacja wyniku	Opis wyniku
1	Bardzo niski	Brak pożądanych zachowań. Popęłnianie błędów i wyraźna nieumiejętność poradzenia sobie z zadaniami wymagającymi danej kompetencji.
2	Niski	Zachowania przejawiane w sposób nieregularny. Radzenie sobie z prostszymi zadaniami wymagającymi posiadania danej kompetencji. Popęłnianie wielu błędów.
3		

Stanin	Interpretacja wyniku	Opis wyniku
4	Umiarkowany	Samodzielne, poprawne wykonywanie większości zadań wymagających danej kompetencji. Mogą wystąpić problemy z trudniejszymi zadaniami lub błędy w przypadku nowych, niestandardowych sytuacji.
5		
6		
7	Wysoki	Samodzielne, efektywne wykonywanie zadań wymagających danej kompetencji.
8		
9	Bardzo Wysoki	Sprawne wykonywanie nawet trudnych zadań wymagających danej kompetencji. Efekty działań przekraczają zakładane rezultaty.

Interpretacja wyniku i rekomendacje

Kompetencja	Wynik	Interpretacja wyniku
Komunikacja	6 wynik umiarkowany	Uczeń przeważnie rozumie komunikaty kierowane do niego, jednak czasami trzeba je powtarzać. Komunikaty werbalne tworzone przez ucznia są proste, ale prawidłowe. Zna formy grzecznościowe, jednak czasami zapomina z nich korzystać. Powoli, ale chętnie nawiązuje kontakty z rówieśnikami, a dorosłym przeważnie okazuje szacunek, jednak czasami zapomina o dystansie. Wobec obcych jest zbyt ufny.
Samoobsługa	7 wynik wysoki	Uczeń jest w pełni samodzielny. Zawsze jest zadbany, schludnie i odpowiednio ubrany. Potrafi ocenić swoje samopoczucie i adekwatnie się wobec tego zachować. Umie sam pokroić i zjeść przygotowane jedzenie. Potrafi samodzielnie dotrzeć do miejsca nauki i zawsze jest przygotowany na zajęcia w szkole i na warsztatach. Potrafi samodzielnie organizować sobie czas wolny, posiada zainteresowania lub hobby.
Podstawowe umiejętności i adaptacja	7 wynik wysoki	Uczeń zna i przestrzega planu zajęć i bez problemu dostosowuje się do jakichkolwiek zmian. Czyta ze zrozumieniem, pisze samodzielnie i rzadko popełnia błędy. W pamięci liczy i wykonuje operacje matematyczne. Odczytuje godzinę z zegarka elektronicznego i tarczowego. Zna dni tygodnia i miesiące oraz potrafi podać aktualną datę. Prawidłowo dokonuje operacji na pieniądzu. Pracuje pilnie, bez nadzoru, w szybkim tempie.

Kompetencja	Wynik	Interpretacja wyniku
Przygotowanie do zajęć praktycznych	3 wynik niski	<p>Uczeń potrzebuje przypominania zasad BHP i niewielkiej kontroli. Potrzebuje przerw w pracy, dodatkowej zachęty do działania. Tempo pracy spada z upływem czasu. Wykonuje prace niedokładnie i nieestetycznie, wymaga kontroli. Uczeń potrzebuje pomocy przy planowaniu czynności na podstawie receptury (dodatkowe objaśnienia), w organizowaniu stanowiska pracy (dobór surowców, półproduktów, narzędzi, sprzętów) oraz utrzymaniu porządku. Zadania wykonuje oraz omawia z pomocą nauczyciela. Prace porządkowe i dobór środków czystości odbywają się tylko pod kontrolą nauczyciela. Uczeń nie przestrzega zasad BHP podczas rozkładania urządzeń, mycia ich, dlatego wymaga stałej pomocy i kontroli.</p>
Wykonywanie czynności w zawodzie kucharz	2 wynik niski	<p>Uczeń ma problemy ze zorganizowaniem sobie stanowiska pracy. Potrzebuje stałej pomocy i kontroli podczas doboru surowców, półproduktów, narzędzi i sprzętów kuchennych oraz przy ich obsłudze. Nie przestrzega zasad BHP, nie utrzymuje ładu i porządku na stanowisku pracy, dlatego potrzebuje pomocy i kontroli. Wykonuje zupy, potrawy z mięs, ryb, zakąski, desery i ciasta tylko z pomocą nauczyciela. Nie rozróżnia rodzajów obróbki cieplnej. Wymaga stałej pomocy i kontroli podczas wyliczania cen posiłków i wypełniania dokumentacji kuchni i magazynów.</p>

